

palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT 99/2

palócföld

Tartalom

Nagy Gáspár <i>verse</i>	3
Géczi János <i>költészetnap</i> i esszéje	5
Csikász István <i>novellája</i>	7
Ádám Tamás <i>versei</i>	14
Handó Péter <i>regényrészlete</i>	20
Kupcsulik Agnes <i>versei</i>	26
Pohánka Erika <i>versei</i>	29
Petőcz András <i>Bethlen-drámája</i>	34

ELSŐ KÖZLÉS

Kiscseri Mihály <i>versei</i>	53

VALÓSÁGUNK

Sulyok László <i>politikai panfletje</i>	59

ÉLŐ MÚLT

Solymár József <i>visszaemlékezése</i>	70

MŰHELY

Gréczi-Zsoldos Enikő <i>Nyirő Józsefről (tanulmány)</i>	77

HAGYOMÁNY

Vasvári Zoltán <i>a palócföldi népmesékről (tanulmány)</i>	83

Nógrád Megye Közgyűlésének
folyóirata

Főszerkesztő:
Pál József

Főmunkatárs:
Nagy Pál

A szerkesztő bizottság elnöke:
Dr. Horváth István

A szerkesztő bizottság tagjai:
Ardamica Ferenc
Dr. Bánlaky Pál
Marschalkó Zsolt
K. Peák Ildikó
Paróczai Péter
Zsibói Béla

Felelős kiadó:
Oroszné Katona Anna

Szerkesztőség:
3100 Salgótarján, Kassai sor 2.
Telefon: (32) 416-777, 314-386
Levélcím:
3101 Salgótarján, 1. Pf. 18

Kiadja:
a Balassi Bálint Könyvtár
3101 Salgótarján, Pf. 18

Készült:
Alma Grafikai Stúdió és Kiadó –
Lévay nyomda
Salgótarján – Bp.

Szerkesztőségi fogadóórák:
szerda 11-16.30 óráig

Számlaszám: OTP: 11741000-15450250

palócföld

E számunk szerzői:

Ádám Tamás író, költő, lapszerk. (Balassagyarmat), *Csikász István* író, költő (Balassagyarmat), *Géczy János* író, költő, az Iskola-kultúra c. folyóirat főszerk. (Veszprém), *Gréczy-Zsoldos Enikő* tanár, (Salgótarján), *Handó Péter* író, költő (Sóshartyán), *Kiscseri Mihály* költő (Cered - Salgótarján), *Kupcsulik Ágnes* költő (Salgótarján - Baglyasalja), *Nagy Gáspár* költő (Bp.), *Petőcz András* író, költő (Bp.), *Pohánka Erika* költő (Balassagyarmat), *Solymár József* író (Mátraballa - Bp.), *Sulyok László* újságíró (Salgótarján), *Vasvári Zoltán* néprajzkutató (Bp.)

* * *

Borító I.: **Jószai Zsolt** szobor-kompozíciója;
Borító III.: **Erdei Sándor** szobor-kompozíciója;
Borító IV.: **Jószai Zsolt** szobor-kompozíciója

Foto: **Buda László** (Salgótarján)

* * *

E számunk illusztrációs anyagát az ideai Salgótarjáni Tavasz Tárlat művei közül válogattuk.

Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár.
Előfizethető ugyanitt.
1999-ben megjelenik áprilisban, szeptemberben és novemberben.
Egyes szám ára: 200.- Ft.
előfizetési díj egy évre: 600.- Ft
Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!
Folyóiratunk Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (Andrássy út 45.).

ISSN 0555-8867

Index: 25925

Nagy Gáspár

Májusi víg–szomorú nóta az bolond világ sípjára

(csak a magam dallamára)

Balassis kedvemben *lagunás* Tarjánban
jártam jó sörökkel s víg fiúkkal párban
az egyik Péter volt *unikális* festő
másikuk meg Pál úr *palócos* szerkesztő.

Kedvemért ha ittak attól azér' szentek
tejről már leszoktak s vivék a *keresztet*
mint jó búcsújárók föl a magos hegyre ...
Péter-Pálkor majdan jutnak az eszembe.

Az sörök párjának meg lett a hatása
kies szállásomon zengő horkolása
hallatszott bizonynal annak a kóbornak
aki ott én valék amúgy híve bornak

s éjszakai lánynak ... de nem jött! ... csak álom
balszemem sarkába s onnan kitalálom:
mi lehetett ennek az éjnek a titka?
– a másik fáradtan hajnalig még nyitva! –

Bálint úr nyomában **Christina** nevére
véletlen bukkantam s fölgyújta szemével
„mert szeme nyilával ... mint célt engem .. meglőtt”
mondatta már velem azúrkék délelőtt

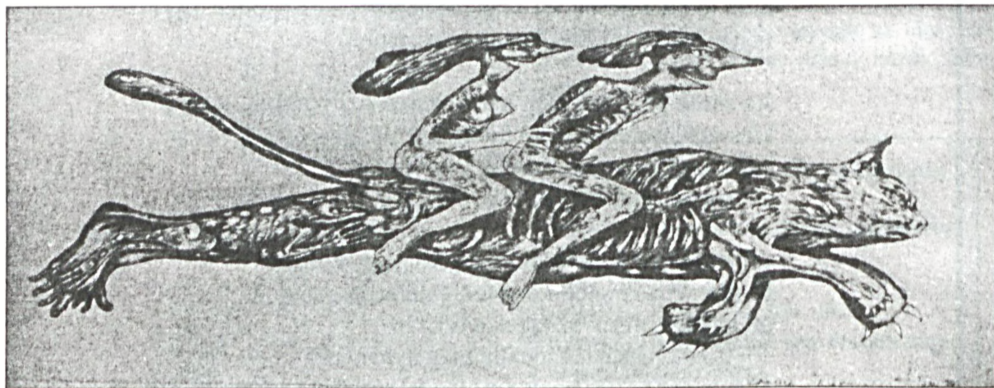
amint *tallérosra* fordítám söreim
igencsak sajnáltam elhagyott vétkeim
dedikáltam ottan Pál uramnak éppen
didikáltam volna mint tettem azt régen:

Christina nevére tengerkék szemére
szüzi természetére ... eszem vesztésére
ím verset vétkeztem de nem maradhattam ...
vasderes paripám nyerítette: Hatvan.

(utóirat)

Azon az éjszakán meghalt a barátom
Halasnak szülötte: hazájától távol
pedig készült haza maga mondta nem más
Los Angelesből is hazakondult Kannás*!

(1999. szép májusának legvégén, telő holdnál)

Simon Zoltán grafikája

---

* Kannás Alajos költő (1926-1999)

Géczi János

A költészetről – József Attila születésnapján

1964 óta tartjuk meg a költészet napját – s ezen a napon egy sajátos módon emberhez kötött tevékenységet állítunk figyelmünk középpontjába. *József Attila* születése napján az irodalom költői műveket magába foglaló részét ünnepeljük, s általa pedig azt, amit a világban számunkra fontosnak, éppenséggel szépnek vagy tetszőnek találunk. Ilyenformán az ember saját produktumát ünnepli a költészetben. Ezért lehet olyan gazdag, változatos és szemléletes a költészet, mint maga az anyagból és a szellemből egybegyúrt ember.

Nem tudom megmondani, hogy mi a költészet, ezért a szerepéről, a helyzetéről vagy az ünnepről sem lehet sok mondandóm. Egy-két dolgot ugyan sejtek róla, de sem a tartalmát sem pedig a formáját nem vagyok képes elkülöníteni, mi több, inkább azt gondolom, e kettősség látszólagos. Értem, mint *Babits*, magam is a nyelv és a dal közötti különbséget, tapasztalom a költészet hatalmát, és ismerem azt is, amikor valami képes a káoszról kifommázódni és egyszer csak ott van, tökéletes, befejezett, megnevezhető és alkalmas arra, hogy általa valami kicsi vagy nagy dolgot lehessen állítani: kiről? miről? miért? – de ezt már végképpen nem tudom.

A költészet, talán, arra mutat rá, ami a világban a pillanatnyi rend, hogy aztán arra is, hogy mi jött létre e szétomlott rend után. A változni kész, sokféle eredetű, jelentésű és minőségű szálból összefonódott világ némelykor – valaki által: aki alkalmilag éppen költő – olyan mintázatba rendeződik, amelynek sajátos jelentése keletkezik, így jöhet létre a tudat is az anyagból, s ez a különös, megteremtett valóság, amely egy kapszulányi esszenciát tartalmaz a rendről, miként anyagra a tudat, képes néhány secundumra magára látni, s önmagáról kis semmiségeket, aprócska megállapításokat tenni.

A költészetről, s mindenről, ami a költészethez kapcsolódik, csak hasonlatokkal lehet beszélni – vagy nem beszélni. A költészetet – amint annyi nagy művésznél tapasztalhatjuk – művelni is szokás, kísérletbe vonni, éppen a bánat, a mindentelenség, a végesség ellen – s máris tapasztalható egy ellentmondás: hogy ha tárgyat adunk a számára, akkor nemcsak tartalommal töltjük fel, de tartalmat lopunk el tőle. S ez a költészet természete ellen való.

Elhangzott 1999. április 9-én Salgótarjánban, a József Attila Művelődési Központban – a szerk.

Nem gondolom fontosnak, ama régi, de ma is lépten nyomon hangoztatott elképzelést, amely tudni véli, nem egyszer pedig meg is mondja, mit kell vállalni a költészetnek s a költőnek. Hiszen a költő szabad akaratából bármit vállalhat. Ha akar, akkor történelmi vagy társadalmi feladatot, ha akar, akkor politikacsinalást, ha akar, nyelvet, izgatott propagandát, lélekpróbát. A vers bármi lehet. Komoly természetszépe, erő, nemzetudat, vágy, zene és finom nyelvjáték. A költészet, mint módszer, a tünékeny világ megragadására szolgáló eljárás azonban mégiscsak meg tapasztalhatóbb és fontosabb mint a leosztott eszmék poétai munkákban való randalírozása, szemlézése. A költészet közösséget tud létrehozni: a mindennapokban, a művészetben és a tudományban. A vers pedig e szellemi tér megvalósításának az eszköze.

Az ember által kisajátított, belakott világ rendje a költészetben mutatkozik meg: ebben a szavakban, jelképekben és hangulatokban gazdag létezési formában tapasztalható meg leginkább a valóságunk. S azok számára pedig, akik a költészetet létezési és megismerési formának is tekintik, nem kell magyarázni, hiszen értik, miért nem lehet azt természettudományos módszerekkel meghatározni. S számukra azt sem kell indokolni, hogy miért fontos a félszeg hezitálás, tétova morfondírozás, amellyel a múltból és az elképzelt jövőből kiválasztódik az a néhány vonás, amely aztán a jelenünkhöz kapcsolható, s életünkhöz – éppen a költészet jóvoltából – távlatot és feladatot ígér.

A költészet napján, amely annak a József Attilának a születésnapja is, akinek az életműve anyyiuinknak oly fontos, hogy nem tudunk róla lemondani, a költészet világteremtéséről, a múlt és a jelen és a jövő együttlátásáról kellene beszélni: de az ilyen szépségeket szóba hozni, mint újfajta világborzalmak idejét nem lehet. A költészet napján már csak verseket lehet olvasni.

Lőránt János Demeter festménye

Csikász István

Deszkatakaró

(magán istentisztelet)

1.

Hat szék vette körül az állandóan nyitott ebédlőasztalt. A székek karfái kétharmados körívbe hajoltak vízszintesen.

Naponta több vendég is volt. Ebéd után, fél három körül rendszerint az első volt a TANTONÉNI. Délután, később, mikor már sejteni lehetett, hogy talán kisült valami sütemény, jött a magas TANTOBÁCSI a pepita fekete-fehér öltönyében. Este benépesült a lakás: vacsoraidőben beállítottak VÖRÖS Gyuri bácsiék - a gyönyörű BABA is velük. Villogó és vidám barna szemei voltak, átható tekintete. BABA lehetett másodikos kereskedelmiss - ÉN halálosan szerelmes volt bele - hát, ha BABA nevetett... Születetten kedves volt, néha lehajolt, megpaskolta ÉN arcát, annyit mondott: nem úgy van az, te kis bukfenc.

2.

ÉN akkor múlt négy éves, és LUCA napján, tíz nap múlva lett volna négy és fél. Okom van rá, hogy megismételjem: LUCA napján, tíz nap múlva lett volna négy és fél.

Az egész lakásban állandóan hangzavar volt, rendszerint a konyhában. Mindig mostak - KÉKÍTŐT OLD AZ ÉG VIZÉBEN - mondta APU a Gizinek - vagy vasaltak, pogácsát sütöttek a nagy kártyapartikhoz, ki-be hordták az edényeket, tálaltak, rezegve csörömpöltek a tálcákon a poharak, porcelán-visszhang vonult végig az ebédlő asztalán, kongtak fémesen és zománcosan a tepsik, lábasok. Illatokat, szagokat kellett széttenyerelni a jövés-menésben.

3.

ÉN szenzibilis, csupa ideg volt. Nem szép, nem volt olyan - „ölbevehető”. Születetten árnyékos szemű, viszonylag beesett arcú, kicsit vézna testalkattal, rossz étvágygal. Vállig érő platinaszőke haját májusban lekopaszította a Kovács Bandi. Mélytányér alakú kis kötött sapkát tettek a fejére. APU szokta mondani: vedd föl kisfiam a sábeszdeklidet.

ÉN valamiért mindig kikapott. Kikaptam, kikapok, ki fogok kapni - ragozta magában. hiába rettegett, mégse lepődött meg, ha ez megtörtént. motyogta, amit APU is szokott emlegetni: NEM NYAFOGNÉK, DE MOST MÁR KÉSŐ. Térdelt egy kicsit a sarokban, gyorsan megadta magát, bocsánatot kért, kezet kellett csókolnia éppen annak, akitől kikapott, aztán folytatta volna azt az icipicit, ahol abbahagyta, de már minden veszélyessé vált, tétován fogott játékba, mert mindig és újra és újra más-és-más volt a rosszkódások végső határa. Az ANYU eszközei a főzőkanál, a nagy ruhakifőző keverő-forgató hosszúnyelű lapát, a poroló-prakker voltak. APU évente egyszer, csak a fenekére, kézzel. A fakanál naponta többször is. Nyáron a prakker. ÉN tehát elbizonytalanodott, eluralkodott rajta a félelem, amely befészkelte magát a lakás minden helyiségébe. Az előszobába, ahol apja faragott pásztorbotjával egyszer összetörte a tükröt, a konyhába, mert hányt az avas vajás rántottlevestől, a spájzba, ahonnan vasárnap délutánonként kilopta az ebédről maradt kihűlt rántottlusokat a lábából, - a nappaliba, mert ott kellett térdelnie. Leginkább a hálószoba volt ijesztő, rémes. A spaletták bezárva, majdnem teljes sötétség. A cseresznyefa hálóbútor szekrényeinek tetejét faragott orom díszítette, remek rószaszirmokkal, melyeknek középpontjában egy-egy bimbó: egy-egy meredt, kigúvadt szem volt - ezek bámultak rá ébredéskor. ÉN lucskosra izzadt, összetapadt az ágyneművel. Tehát a sötét. ÉN rettenetesen félt a sötétben. Innen eredt állandó szorongása, amelytől soha-soha nem szabadult meg. Az esti sötétben a baromfiudvaron, a vällig érő pipitérben farkasokat látott, világító szemű, hatalmas, bozontos szörnyeket, és szellemeket a farakások mögött.

Akkor még csak ketten voltak testvérek. hugocskája, EJCi mindig ANYU körül volt. Mellette valami szelíd kis gyereklány tett-vett, - ÉN tudta, hogy hozzá nem lehetett fogadni senkit, mert a 15-16 éves lányok combjába hirtelen mozdulattal, nagy élvezettel állandóan beleharapott.

Talán mert nem az ANYU volt vele?

ÉN felnőttkorában is emlékezett a csodálatos, fehér lánycombokra. Szapannillatuk volt, és még valamilyen. A szoknyák szélesek, loknisak, - egyetlen mozdulat, megindult a nyálkiválasztás, és harapott. Bizony, sokan vitték el örök emlékül magukkal ezeket a nyomokat, de a kölyök sohasé bánta, ha ezért kikapott - megérte.

4.

Az egész faluban csak nekik volt rádiójuk. A két ablak között volt a rádióasztal, alul az akkumulátor. Hetenkint kellett tölteni, bakszekéren tologatni a szakiskolai áramfejlesztőbe. A rádió homloklapja fekete bakelitből készült, rajta két forgatható keresőgomb, fehérvonalas beosztásokkal. A készülék tetején nagy hatszögletű hangszóró hátsó támasztólábbal, fekete kerettel, könyvkötőpapírral bevonva, ronda, márványos, ízléstelen barnás-zöldes színekben.

Állandóan szólt a hangszóróból valami. Nagykovácsy Ilona énekelt, Medgyaszay Vilma, az imádott Sárdi János, és maga az európai csoda: Németh Mária a Stats Operből. Hegedült a Zathureczky, áriázott Pataky Kálmán. APU ilyenkor büszkén mondogatta: - Látod, nemcsak Kisfaludy-Strobl Zsigmond szobrász, nemcsak az egyetlen szellemi olimpiai bajnok Mező Ferenc, de Németh Mária is, Zathureczky is szentgróti származású.

ÉN állandóan azon törte a fejét, hogyan lehet valakit annyira lekicsinyíteni, hogy beleférjen a rádígóba.

ÉN híreket hallgatott, közvetítéseket, a Pluhár Pistát. Tudott neveket is: Sárosi Gyurka, Orth. Tóth Potya, Zsengellér, Bodola, Petschauer, Elek Ilona, Csák Ibolya, Gerevich, Pelle Pista.

Hallotta a tüntetők kórusát: VESSZEN KÁNYA - APU is kiabálta, ÉN velük együtt. Elképzelt egy frakkos-cilinderes alakot, a feje fekete, tollas, hatalmas orra van, az a csőre is, és ő a Kánya. Vesszen Kánya. A kányák mindig ellopták a kiscsirkéket.

ÉN akkor már valószínűleg mindent értett, csak nem tudott mindent. APU mondogatta néha: S MÉGIS MAGYARNAK SZÁMKIVETVE, LELKEM SIKOLTVA MEGRIAD - ÉDES HAZÁM, FOGADJ SZIVEDBE, HADD LEGYEK HÜSÉGES FIAD! Valakit nem akar befogadni? Mert ha az a VALAKI magyar? Mi magyarok vagyunk. Minket befogad? De az ANYU nem biztos, hogy magyar.

- Ūristen, micsoda lába van még mindig, ha értenél hozzá! Nézd a kissé vágott szemét: vagy egy Jász, vagy egy Kun vezér lánya! - mondta neki apja, aki újságot olvasott az óriási diófa alatt a kockás abrosszal leterített kőasztal mellett.

ÉN imádta és csodálta az ANYUT. ANYU magas volt, egyenes tartású, valóban gyönyörű: ANYU hercegnő. Hatalmas kékes-fekete haja lobogott utána, ahogy a kék-piros tiroli ruhájában kijött-bement. Talán Ő is magyar. Most akkor magyar, vagy kun? ...ANYÁM KUN VOLT...

5.

APU igazán ki nem állhatta Vass őspörös urat. Erőszakos, durva ember, különösen mióta Keresztes-Fischer, az unokaöccse miniszter lett. Vass Ferkó - otthon csak így hívták - félelmetes volt, bottal járt, a fején keménykalap, mindenkit lenézett, nem köszönt vissza, mogorva volt. Ennek ellenére ÉN minden vasárnap ott volt a misén apjával, fönt a kórusban. Apja, és Német Laci, a kántor versenyt énekeltek, ÉN irigyelte a futjátót működtető fiúkat - majd ha nagyobb lesz, mondta APU. Az öt-hatszázéves urasági erődtemplomban ÉN egy kicsit mindig remegett-reszketett bűnei miatt: egy üres cipőbokszos skatulyát megtöltöttek Huber Jancsi segédletével kukoricával, egy madzaggal a macska farkára kötözték, fél-fél diót a négy lábára, aztán elengedték. A fűben hemperegve hasfájásig röhögtek magukat. ÉN izgatott volt és megszeppent - ezt többet soha, édes kis Jézuskán, csak most az egyszer... a monoton imák elbódították, a tömjénfűst, az örökmécs vöröslő izzása, a csengők hangja, az együtt éneklés elbűvölte, érezte, hogy megkönnyebbül, de alázatos lett, igaz és teljesen őszinte hittel eltelt.

ÉN misézett otthon a nappaliban. Volt egy kis fehér étkezőasztalka, gyerekméretű, ÉN azon evett egyedül. Délután mindig csönd volt. EJCI vagy aludt a hálószobai gyerekágyban, vagy anyjával és Gizivel kint volt valahol.

ÉN majdnem minden olyan latin szöveget fejből tudott, amit Vass őspörös az istentiszteleteken hangosan mondott. PÁTERNOSZTER, KI ESZ INCÓLISZT. Nem jól mondod - tegezte gondolatban a papot. AKI ESZIK INCÓ LISZTET. Mi az az incó? Lisztet enni. Mért?

ÉN misézett. Akkor még nem tudta, hogy már színházat játszik. Soha nem volt színházban, azt se tudta, mi az, de a falusiak mindig bemutattak szüret után egy szindarabot, meg tavasszal egyet. Szindarab - azt tudta, mi. Látta a PIROS BUGYELLÁRIST, meg a BOLYGÓ

ZSIDÓT. Hári Laci volt a nagyjézuska, ÉN sírt, ahogy Laci ott lógott a kereszten, hetekig nem tudott aludni. De a misében ez nem volt benne, ott mindig ugyanaz volt a műsor. ÉN mégis teljes szívvel újra-meg-újra végigélte a miséket. Később, ha nagy lesz, ő is bemegy a korlátton túra a színpadra, az aranyozott oltárhoz, ő is selymes, színes lepleket vesz fel: pirosat, zöldet, lilát. A dallamok már belementek a fülébe, a hangok kis barna golyók voltak egy fonálon, egyik magasan, a másik mélyen lengedezett-repedesett, végül mind: zzs-zzs-zzsupsz! beletalált a fülébe. Majd aztán kiénekei őket magából.

A vitrinből kilopott valami ekrü-színű csipkét. Az egyik karfás széket fejre fordította, az mint a cövek, biztonsággal állt a gyerekasztal lapján. Így már nem szék volt: fölfele fordított. nyújtózó lábaival oszlopos oltárt jelentett. Az ülőke lapján ott sárgállott az árcédula. Elöl a háttámla rácsai: egy kalitka - ide zárom az én bűnös lelkem - gondolta ÉN. Levette a vitrin tetejéről apja lövészversenyen nyert ezüstserlegét. Fehér kisszékét beállította a nagyba, leterítette a csipkével, rá a serleg. Kicsente a teázáshoz való kicsi rumoskorsócskát - édes üvegecske - az ő méreteihez való.

KELLETT VOLNA KÉT KIS LÓ,

.....KIS EKE,

KIS HÁZ, KIS KUTYA, KIS CSIKÓ,

KIS KASZA, KIS BÚZA -

MINDEN ARÁNYOSAN HOZZÁM,

MINT AHOGY MINDEN

ARÁNYOS VOLT A

NEVELŐAPÁMHOZ. - „Öcsödön rossz volt” - tette hozzá APU és mindig könnyezett, amikor ezt mondogatta. ÉN tudta, hogy ez nem órála szól. Neki édesapja van.

Az APU minden vasárnap, mise után, egészen ebédig olvasott ritmusosan, hangosan. Olyanokat mondott, hogy ÉN TÜLLÉPEK E MAI KOCSMÁN, AZ ÉRTELEMIG ÉS TOVÁBB!

SZABAD ÉSSZEL NEM ADOM OCSMÁNY MÓDON A SZOLGA OSTOBÁT.

Aztán sóhajtott, fölállt - HÚSZ ESZTENDŐM HATALOM, HÚSZ ESZTENDŐM ELADOM. ÉN szeretett volna húszesztendős lenni - azt hiszem, a lányok miatt. Ezt értette, de még nem tudta. BABA jutott eszébe, ahogy lehajolt, meg az, hogy FOGAIDON A TÜNDÉR NEVETÉS. Azt tudta is, értette is, hogy KISÉRJE KÉT SZÜLŐJE SZEMMEL: A SZELELEM ÉS A SZERELEM!

ÉN félt a szellemeiktől, az éjszakai baromfiudvarra gondolt. A szerelemre csak akkor, ha Manci néni a nagy házi mulatságokon mellette táncolt, ő éppen az ölég ért, onnan pedig örjítő illatok libbentek ki a röppenő szoknya alól. Valami ez a szerelem. A gyereklányok combja. A Baba lehellete. ÉN biztos volt benne. A szerelem egy szag.

6.

- Ezt hallgas meg! - mondta OTTÓ FRANCI a nyáron az apjának - és akkor Pestről magával hozott újságokat olvasott hangosan. ÉN gyűlölte ezt az Ottó Francit. Minden nyáron náluk volt vagy három hétig, állandóan incselkedett a gyerekekkel - ÉN fülét ráncigálta, nagy düllelt gülü-szemei voltak, és kopasz és fényes volt a feje, mint amilyen a biliárdgolyó. Ebéd után mindig zenéltek. Sokszor előfordult, hogy ilyenkor hétvégére lejött doktor Banke

a miniszteriumból, a Füzesi Józsa bácsi, meg mások, és akkor vonósnégyest játszottak. Néha betoppant az óriási énekesnő, Józsa néni, súlyemelő karjaival fölkapta ÉN könnyű kis testét, magához szorítva összecsókolgatta. Ezt ÉN utálta nagyon, mert mindig érezte Józsa néni hatalmas és sok cicijét, ez illetlen volt, szégyenletes, mert az neki a női része. Józsa néni mindig a TOSZKÁT imádkozta. ÉN erőltette az agyát, de sohase tudta, hol van ez az ima a misében. A vonósnégyest nem bírta elviselni, vonított, mint a kuvasz kutyájuk a holdra. Kirohant, futkosott a kertben, bottal verte a füveket, mint AZ.

Apja Mozartot akart hegedülni - az isteni édes gyermek - mondogatta. Franci bácsi hegedüversenyt akart - Mozart egy rokokó puncstorta - dühöngött. ÉN majd szétpukkadt a nevetéstől, mert nem azt képzelte el, hogy Mozart van puncstortából, hanem azt, hogy versenyt futnak a hegedűk, az apja meg Franci bácsi loholnak utánuk, - itt APA biztos győztes, mert a Franci lemarad az óriási dagadt pocakjával.

A fülhúzások miatt ÉN sokat panaszkodott az édesanyjának, akinek APU így válaszolt:

- Ugyan, a „Júlia szép leány”-t bemutatja az operában a Tóth Aladár még az idén, decemberben.

Ott volt Keresztapa is, ő járt egy társaságba az Ottó Francival.

APU az öccséhez fordult:

- Na, mi ujság? Azt tudom, hogy kiengesztelte Babitsot. Mikor találkoztál vele utóljára?

- Május elsején voltunk együtt a Hármashatárhegyen kirándulni. Tüzet raktunk. Jó kedve volt, élvezte, ahogy a hangja visszhangzik az erdőben, azt kiabálta, hogy VALAMI NAGY-NAGY TÜZET KÉNE RAKNI: azután hirtelen elkomorodott. Jöttünk-mentünk, ő nem segített hulladékfát gyűjteni, csak magába roskadva mormogott - A RAKODÓPART ALSÓ KÖVÉN ült, - valami elúszó dinnyehéjakról fecsegett. Szavalni kezdett, de mi a praktikus tennivalókkal voltunk elfoglalva, mondtuk, várjon, bocsánat, ne haragudj, majd ha sütjük a szalonnát. Tudod, ahogy szokott, azonnal ő akart a központ lenni - summa summárum - eszméletlenül megsértődött. Fölküld egy gazos dombra, hátat fordított. Körbeültük a tüzet: gyere, most csak rád figyelünk, itt az adagod is. Kavicsokkal dobálta a hátunkat dühében, teljesen kivörösödött izgalmában. Káromkodott, egy bottal verte indulatosan a füveket. Egész nap nem akart megbékélni. Azóta nem láttam, Jolánékkal se találkoztunk. Etelkával egyszer összefutottunk a Hotel Palace előtt, integetett, ne is kérdezzem, könnyezett, nem mondott a világon semmit.

- Amikor Szárszón együtt voltunk valamennyien, még 29-ben, emlékezhetek - annak a gyerektelen parasztházaspárnak a pajtájában nyáron - szólalt meg az APU- már láttam rajta mindent. Ahogy a húsos szemöldökét összehúzza ránk pillantott néha sötéten, már láttam az arcán: baj van, vagy baj lesz. Az ETNA lobogott a tekintetében, meg egy homályos tavaszi pocsolya tükröződött benne.

ÉN tudta, hogy az ETNA egy piros női név, és elképzelve, hogy Etna fürdik a tavaszi kék vízben. És meztelen, ki van mindene.

- Gyere ide! - intett Ottó Franci a kiskölyöknek. Az előbb ijedten apjára pillantott. Franci bácsi átfoga ÉN vállát, előkotort a belső zsebéből egy gyűrött papírlapot, majd olvasni kezdett keményen, durván - közben ÉN fülét ráncigálta.

A VILLAMOS IS ALUSZIK, ALUDJ EL SZÉPEN, KIS BALÁZS:

Kisbalázs az a kopasz fejed - gondolta ÉN.

- Ne húzd a kölyök fülét. - Szólt APU csöndesen, nyugodtan, amilyen mindig is volt.

- Ez a te bajod, te marha. Mért nem nősülsz már meg? - Ezt Keresztapa mondta a Franci bácsinak, eléggé ingerülten.

- A nővérem fiának írta. - Mondta Ottó Franci. - Ő a Balázs.

Az Ottó Franci az a szellem a baromfiudvarban este - gondolta ÉN, és elhúzódott az átíz-zadt, bűdös vászonzakótól.

Azt tudta, hogy az Ottó Franci-Ferenc zeneszerző, csak azt nem tudta, hogyan kell zenét szerezni. Mert szerezni azt jelenti, hogy megkaparintani valamit ingyen, vagy hozzájutni olyanhoz igen olcsón, ami drága, és ráadásul nem lehet kapni. És elképzelte, hogy a Franci Budapesten titkos összejevetelekre jár, ahol valami alkatrészeket kap, amit aztán otthon földolgoz: belerakja a zongorába, szerel, javít, csavaroz, közben mindent jegyez pontról-pontra, bezárkózik, egyedül megszólal a hangszer - és akkor leírja a recepteket. APU is mindig kiteszi a mi kottaállványunkra az ő maga receptjeit amikor hegedülni akar. Lehet, hogy a Franci bácsitól kapja, és ingyen. Mert ő szerzi neki. Azért olyan elnéző APU, amikor ebédnél ő zabálja meg mindig a csirkecombokat.

7.

Télnek kellett lenni, ÉN katonaruha színű patentharisnyában mászkált a torontáli szőnye-geken. LUCA napján, tíz nap múlva lesz majd négy és fél éves.

Kint hó nem volt, csak csonttá fagyott sár. Én lepakolta a színesceruzákat meg a papírokat a gyerekasztalról. Délelőtt megrajzolta a Rákóczi Indulót, de úgy, ahogyan a zenekar játszani szokta.

Természetesen, szólt a rádígó. ÉN őrjögött és toporzékolt, amikor Báthy Anna, vagy Osváth Júlia sikítózott - a fogát csikorgatta ettől a visítástól. Aztán egy olyan muzsika jött, hogy ÉN megállt a levegőben. Ma már tudja, hogy a Sorsszimfónia volt. A rekamié szélén ülve az isteni zene mögött, felett is hallotta apja hangján: A SEMMI ÁGÁN ÜL SZIVEM - de aztán fölkel, hiszen itt volt az idő: miséznie kellett.

Meg ne haragudjon a három Jézuska: - a pici, aki jön a karácsonyfával, a nagy, akit mindig keresztre szoktak feszíteni, - meg a fehérszakállas öreg: az Isten, a Főjézuska.

Szólt a rádígó. Ez éppen olyan muzsika, hogy most, most kell misézni. ÉN a kisasztalra tette a karfás, fordított széket, bele a kis fehérret, a terítőt, a kelyhet. SZURSZUM KORDA. Mondta.

Az ebédőasztalon mindig volt egy tálca, egy korsó víz, két pohár. Kézbekerült az icipici rumoskorsócska, ÉN készült, hogy a nehéz, nagy vizeskorsóból teletöltse. Előbb kiment a konyhába, a nagyobbik pogácsaszaggatóval szabályos, köralakú kenyerecskét nyomott ki magának: az lesz majd az ostya, az áldozás. Szalvétával leterítette a kelyhet. Imára kulcsolta magát, letérdelt. DOMINUSZ VÓBISZKUM - ETKUM SZPIRITITÓ - én istenem, jó istenem, becukódik már a szemem - akkor elhallgatott a zene.

A bementő azt mondta: megszakítjuk adásunkat.

Aztán hosszan magyarázott valamit, amelynek a végén az volt, hogy nekiment a ... hogy meghalt...

ÉN abbahagyta a misét. Érezte, hogy egy kicsit bepisil. Kiment a konyhába, ahol négyen-öten is beszéltek. Többször belekezdett, - végül egy pillanatnyi csendben el tudta mondani:

- ANYU, bemondta a Rádió Bácsi, hogy meghalt a ...ki is...hát az a Józsefatilla. De a vezetéknevét nem mondta be.

Döbrent csend lett, a felnőttek egymásra néztek.

- A fantáziája - mondta a Tantonéni.

Valamennyien berohantak a szobába.

Ódry Árpád hangján ropogtak a szavak:

HIRRRES DRRÁGA BUNDA RRRAJTAM
HÚSZ KÖRRÖMMEL MAGAM VARRRTAM
BRRRUMMA BRRRUMMA BRRRUMMADZA
AZÉRRRT JÁRRROM ILYEN LASSÚN
MÉRRR A MARRRKOSNAK MARRRÉKKAL
A KÖRRRMÖSNEK ÖRRÖMMEL

TAKARRRÓDZZÉK DESZKÁBA... kkaródzszék...szkába - ódzzék...ábaaaa...visszahangzott
ÉN teljes testében soká, sokáig. Csak állt pisis harisnyában-nadrágban - a korsó víz fele a terítőn. Nem kapott ki. Megszeretgették. Az asszonyok szipogtak, szemüket törülgették. ÉN mindent értett. Aztán eszébe jutott az Ódor néni temetése a nyáron.

Ódor nénit is deszkával takarták be. Úgy hívják: KOPORSÓ.

8.

Eloltották az aladdin-lámpát. Este nagy csend volt. Férfiak.

Viktor bácsi, a postamester egy ceruzát pörgetett az ujjai között. Pálffy Jóska bácsi rán-gatta az arcborét, pislogott, szipogott. A kántor sötétkéz zakóban, karba tett kézzel. Vörös Gyuri bácsi bort iszogató, a henger - és műmalomból Imre bácsi csak a taplósapkáját for-gatta szótlanul. Kovács Lajos, a segédjegyző rekedtesen köhécselt.

Hat gyertya égett a nagy ebédlőasztalon kistányérokban.

ANYU suttozott:

- A gyerek hallotta a rádióban. Nem akartuk elhinni neki. - ÉN zavartan állt. Őt nézték a férfiak.

APU hosszú szünet után csak ennyit mondott, kissé fuldokolva:

AKÁRHOGYAN IS LESZ, IMMÁR KÉSZ A LEJTÁR,
ÉLTEM, ÉS EBBE MÁS IS BELEHALT MÁR.

Simogatta ÉN arcát. ÉN először volt büszke életében.

De szomorú nem utóljára.

1999-ben.

(2000. ápr. 11-re, J.A. születésének 95. évfordulójára)

Ádám Tamás

Lapozgattunk az időben

Hanyag mozdulattal dobod válladra a nyarat lám
már nem is emlékszel a pinceszagú dohos szobára
ahol sárga bőrt festett melledre a pislákoló negyvenes
égő alig ismert rád a kezem vacogtam én is
egy idő után kiszökött az ajtó résein a reménytelenség
beléd feledkeztem narancsot görgettem testeden

végigleste szeretkezéseinket anyád a falra akasztott
képről le nem vette a szemét rólunk sírt vagy csak
megolvadt az alumínium a kereten boldog nem
lehetett semmiképp látszott rajta elgondolkodik
különös alakzatot vett fel a fényképet tartó kartonpapír,
kipúposodott rendesen dombormű született

lapozgattunk az időben megmásztuk a családfát
megtudtuk nagyanyánk is szeretkezett talán éppen
ebben a kopott szobában akkor ugyanúgy macska járt
az ablakpárkányon három emelettel a föld alatt
megcsúszott de nem zuhant nagyot mi is túléljük
ezt a veszélyes századot nehéz a levegő

hanyag mozdulattal dobod válladra a nyarat vissza se
nézed szeretkezéseinket penészes szobánk nincs
sehól még egy ideig ízed kavargó a forró széllel
visszafelé olvassuk a híreket az újságokban
nagyanyánk is halott ki emlékszik az egészre

Temetetlen sóhajok

Láttam amint meghajlítottad a sugarakat
kosarat fontál belőle hogy legyen
mibe tenni hazugságainkat ügyes a kezed

összegyűjtötted a maradék fényforgácsokat
jól mutatnak majd éjszakába mártott hajadban
a halotti toron mostanában különösen
kellenek a mosolyt fakasztó tettek

kötényedben szaporodnak a be nem váltott
ígéretetek temetetlen sóhajokat csipegetnek
a varjak elég lehetne már ebből az émelygős
sajnálattól valaki mókázik a koporsóban

szerepet játszik a bokrokra dobott köd
takarásban mintha nem élne a mozdulat
hogy azonosítsam be árnyas homlokodon
a kalapácsütések helyét de minek is

bízhatunk egymásban mint kés a hóban
minden oly bársonyosan ellenséges
csalánok között békésen pihennek
az eldobott koldusmosolyok
roppant komolyra fordult a helyzet

Megvakult viharlármpák

Minden bizonytalan és semmi sem eredeti
jobb híján az éj sötét bársonyára dobott kavicsok
hamis fényei mutatják az utat ami sehová nem vezet
jófelé megyünk mindegy merre botlunk el valamiben

hanyag szelek korbácsolják egyre kékülő körmünkön
a tenger hullámaint marad erőnk a legyintésekre
bizakodunk tévedés lehet a só az arcunkon
majd eligazítanak bennünket a megvakult viharlármpák
ez az egyetlen kapaszkodó több a kellesténél

úgy vagyunk ezzel mint amikor a madarak nagy
repüléseket hazudnak maguknak különös íveket
rajzolnak az ég vásznára látványnak sem utolsó
zuhanás előtt tényleg elegáns

finoman bontják összevarrt szánk varratait
az eltévedt varjak de nem jönnek a szavak
minek ismételnénk a penészes mondatokat

sötétben hihetőbbek lágy sóhajaink messze még
a hajnali reménytelenség jó várnivaló
csak eligazítanak bennünket a megvakult viharlármpák

Megint más: elnyújtózol a felhevült síneken

Elindul a tűzfal de meggondolja magát ugyanaz
a pillanat mint amikor téгла színű melltartó felé
közelít a kéz majd visszavonul örökre többé nem
próbálkozik érvénytelen a mozdulat megnyugtató
hogy legalább kísérletről szólhatunk nem éltünk hiába

egyedül állsz a fák nélküli parkban eldöntheted
melyiket választod az egyetlen lehetőség közül
úgy maradsz ahogy kezdted gyökeret ereszt lábad
felsebzi válladat a száraz beton rád dőlnek a
felhőkarcolók tőled lop vért a nyugodni készülő nap

jó helyet találtál: fekszel a simára vasalt tengeren
hátd kidörzsöli a kemény sós víz mégis kellemes
a magány melléd költöznek a csillagok a tenger az ég
kicsit elbizonytalanít a sötétre satírozott rajzlap
majd a megvakult viharlángok eligazítanak

megint más: elnyújtózol a felhevült síneken
jó lenne kipihenni ezer év fájalmát vágyaid még
lehetnek mentesítő vonatra vársz ha akarod elárulom
szélvédő nélküli villamos jön kihalt a vezetőfülke
aligha számíthatsz fékcsikorgásra mindig nehezen
viselted a zajt hangulatos ez a kor

Hogy milyen magányosak az őszi zoknik

Keményen koppan a mennyezetről leszédülő
vakolat az olajjal átitatott padlón régi kocsmák
hangulata jön elő pedig egy romantikus
szobában vagyunk itt múltjuk az időt
ugyanúgy fekszenek az árnyak az ágy mellett
mint levetett bőrünk a sivatagban összegyűrt
ruhánk ráncaiba bújik a hold jobb helyet nem
talált hogy milyen magányosak az őszi zoknik

mindegy mikor kattintod fel a villanyt
meglepetés nem érhet csupán a karosszék
menedékében bízhatunk de bízhatunk-e
valamiben nehezen viseljük a recsenéseket
kiszökik alólunk a talaj hadd menjen valamerre

leszédülnek a madarak az égig érő fáról
átszakítják a lodzsa fagytól megmart betonját
legalább lecsurog a fájdalom a szomorúság
kinek kell ez a mérhetetlen keserűség
habár manapság mindenre akad vevő

hogy milyen magányosak az őszi zoknik
fakulnak a napok lassan megkopik a sarokba
szorított indulat a langyos legyintés önigazolásnak
sem túl eredeti azért rendre próbálkozunk

Karácsony Attila festménye

Handó Péter

Falusi fények

(Részlet a készülő regényből)

1

Egy másvirágos nyári hajnalon, mikor a zsurlófűfélék pollenjétől allergiás a párás légtér, a levelek lándzsájáról spontán siklásokat és zuhanásokat produkálnak a harmatcseppek, s a csillagos ég gyászfeketéje éppen kikékül, fénybe öltöztetve merednek a mélyzöld lombok, végigcsordul a mandzárt-tetős kockaházak falán a napsugarakból merithető megvilágosodás, megmozdul és csöndje jelentette nyugalomával összeférhetetlenül, de a falu – kísértetiesen ürestekintetű lények alakjában – kiárad határa felé, olyan tágulást mutat, mint a bimbóból kifeszülő virág, vagy ülepen kettévált gatyaszár. Kapás, kaszás, zsákos emberek masíroznak a szélrózsa minden irányába nyirkot törölni az anyatermészet fotoszintetizálóiról, zargatni a hűsített-tempójú bogarakat, első vizelettel megöntözni a parcellavégi bokrokat, meg hogy vigyék valamire az életben, egészen addig, míg beláthatatlan távolságra nem kerül minden humanitás, emberi érték, s maga az életélvezet, marad az asszonyok a férjek egrecirozása, a férjeknek a szesz oltárához való terülés, s mindezek mögött egy be nem vallható felismerés: csupán látszatértékek jöttek létre, - keletkeztek embervoltuk nyomán. Az író ilyen belátóan megveregeti vállát (jobb híján a saját két kezével), mert (jobb ma egy felismerés, mint holnap egy se) tisztában van a dolgok determináltságával és a feudalista földtúrás biztosította felemelkedéssel, vagyis az ültetés-, veteményezés-, kapálás-, gyomlálás-, satöbbivégi derék-ki egyenesítéssel, a munka és jövedelem közötti egyenesarányossággal, valamint ezen arányosságok helyi értékével; megrázza zavaros agysejtjeit, mintegy mellékesen, „csak úgy” a homlokára koppant, hiszen nem politikaelméleti pamflet megírásához gyűjt anyagot a nép egyszerű fiai közé ereszkedve, velük azonosulva és keveredve (főképp a gyöngédebb nemmel, és főképp: igencsak,) s nem szabad, hogy engedje, vidéki létének apró-cseprő nyavalygásai kisdorják az események medréből, partravetett halként kelljen vergődnie a következő cselekménysorozat, melybe a helyi ön- és önkénytörvények sodorják, édesgetik vagy kényszerítik.

Közben – mintha kipucolták volna az eget, csak a Hold cudar céje kacérkodik a kifakult mennyboltozaton – a Nap, keleti dombok mögül girhesre koplalt báránnyelűkre lövöldözi

fotonjait, α -, β -, γ -sugarait, s fészüli a katonai cirkálók boronálta ózonlyukat a déli zenitrandevúhoz. A főtúcán, komótos léptekkel, hat marha – a szarvasából – és gazdájuk caplat a gypű felé megböködve a vaskerítések cifrára festett cirádaít. Azon a ponton, s pont azon a ponton (különben nem ez a történet kerekedne, gömbölyödne, terhesedne, születne), ahol elkanyarodnak. Zsidó háza tör a fellegekbe aranyásra erkélyét villogtatva a nyugati oldalon (bizonyára nem tatárhorda-betörés kémlelésére szánva), s hivalkodik délcegdraapp falaival a szélrózsa minden irányába. Délre néző garázsrésze reggeli kedvcsinálóra lett berendezve, ahol az asszonytól eltikkadt torkú férjek önthetik decis poharakból garatjukba az „akácós út, ha végig megyek rajtad én”-leket, mellyel könnyedebben kidőlüngélhetnek a dülőúton a kukoricaföldig zsenge babot szedni önagyságának a főzéshez. Az író – nem úgy, mint a marhák, melyek a szagkiáradástól csöppet sem zavartatva haladtak el e közszájon és közkézen forgó épület előtt – szintén kísértésbe jön a jó hazai szilvával telt poharak csengésétől, mely kihallatszik a nyitott garázsablakon át. (Cégérnek itt már ennyi elég.) A kísértésnek azonban ellenáll (hiszen híres ellenállóvidék fia), csak a kulcslyukig merészkedik, hogy rátapaszthassa információra éhes szemét, tájékozódjon a hazai politikai viszonyokat illetően, kikémlje parnasszusa alanyának szárnyaló és szesznyaló titkait, amit később elfelejt megtenni az ismeretközvetítő tévéműsorok esetében. (No meg a Tót Mariében is!)

Már százszor megbámult kopott menzai étkezőasztalnál, kultúrotthonból szerzett széken, két borvirágtól ékes személy ül szemtől-szembe, az **A** italába szédül légy kijózanodásért vívott viaskodását figyelve. A pult mögött Zsidó vakarószik, s kissé unottan jártatja szemét körbe-körbe az alutáplált „aula” láttán, azon tőprengve: hogy lesz ebből az érdektelenségéből a gyereknek új hardver-konfiguráció. Végül egy jól irányzott hirtelen mozdulattal sikerül valamit elcsípnie oldalasan, de mire nadrágbagyúrt inge alá hatol szabad kezével, az a kis mitugrász elszökik. **Á**m jegyezzük meg az illendőség kedvéért, ezzel a hasztalan idő egy szakasza agyoncsapatott, s az üresség érzetébe egy kis méltatlankodás keveredhetett, mert mégiscsak túlélte emberünk fűrgességét a megragadott.

A közben ráun a színházra, belekotor a decisbe, kipenderíti a legyet grabancánál fogva; fejét felemeli, s mélyen a társa pupillái mögé néz; átnyúl az italok és az asztal fölött, s **B** vállára helyezi hathetes kosztól fekete kezét. Ettől még a pók is megmerevül a sarokba feszített poros szövedékén, az ablakban díszelgő gömbkaktusz elfelejt tovább nyilni, valamint egy rekedt kakas torkán akad a hajnali kiáltás. De ez éppoly természetes, mint az emberi hangképzés az emelkedett pillanatokban.

– **Á**... – leheli pálinkagőzősen-merengőn **Á**, mint aki ismeretlen bolygók ismeretlen lényeinek lényegébe kémlel, vagy épp az orra ereszkedett meg a döngöltpadlón vergődő bogár elesettségétől.

– **Á** – válaszol **B** karlelökés kísérletével, indulatosan, majd szívszorítóan fájdalmas képét beletemeti poharába, mintha egy arra haladó felszolgálónő dús keblei közé tenné. S mikor elemeli ajkáról a tüzes vizet, édes elégedettség borzadálya és csöppje csillan meg állán.

– Isztok-e még valamit? – szól ki Zsidó a pult mögül, s ő is felhajt egy gyűszűnyivel a magafözte kerítésszagatóból, miközben a hajnali vendégek busa szemeiket egymásra meresztve feladják továbbkörtolygatási terveiket.

– **Á**...– zendül egy együtthangzó válasz templomi kórus ájtatosságával a kozmikus távlatokat nyitó költői kérdésre, mely ugyan felkínálja az ihletet adó szárnyakat, ám a ninstelesség súlytalan tárcája-zsebe mégsem képes elfogadni eme lehetőséget.

Bűnbánat és felmagasztalás munkál az alkohol oltárának szerény sekrestyéseiben, s szemek sarkában megcsillan a végzet csöppje: a Nap ugyan fölkel, de azonnal árnyékot vetett a mámor emberléptékű kozmoszára, mert tudható volt: kívül még tágasabb. Egy picit – csak hogy lassan erősödjön, később fájjon –, kotlósmód fészkelődnek, aztán szinte egyszerre mozdítják ki holtpontjáról elült ülepük, emelik zsírosbarna kalapjuk az oldalsó székről – elköszönögesztussal, s fordulnak stabil pont után motollázó kezekkel, de hiába: az anyagi világ legkisebb eleme is mozog, nincs nyugalmi állapot, tántorog az Univerzum. Mint minden, ez is relatív. A Föld dülöngél-e, vagy aki rajta áll? Mi az, amihez mérhetjük a kilengést? Egy szelet kuglóf, vagy az elvonuló csorda nyomán maradt lepények valamelyike? (Alkalomadtán kifaggatjuk a fizikatudományok doktorát.) Végül néhány sasszéval a kijáratra tájolódnak felöntött (helyesebben: belülről megöntözött) férfaink.

Az író föleszmél a gyönyörök kútja (kulcs lyuka) mellett, s tekintete visszariad a várható ajtótarátalálkozástól (mely felér egy harmadik típusú, sőt az első típusaival is [*jem öamta eomao* vagy mind N I, esetleg mind N mind egy], de már a születő negyedik típussal is előre meg hátra, oda meg vissza, folyton-folyvás és elzáratlan magömlés), dereka meg szárba szökken (bár a „sudár jegenyefa” a kifelé tartók felől árad). Sebesen fordul, hogy kellő távolságra távozhasson, ám ekkor bátorsága és kíváncsisága gatyaszárba csúszik – szívetől az ülepén át a bokájáig. Előtte széles pofával, zord tekintettel, prolipiros zakósan, tajtékpipáját – mintha jogar volna – bal kezében tartva a helység Főfeje áll (s éppen miatta és neki áll).

– Tiszteletes..., Címzetes..., Tekintetes..., Nagyságos... Úr!... – kezdi védőbeszédét a leleplezett könyörületességet esdeklő hangon, mint aki tudja, hogy a keresztényi megbocsátás az egyetlen útja gyarló bűnei feloldozásának. S erre, az evilági cifra életben a Tisztelendő mellett a Főfej hivatott. Így válik központi kérdéssé a közeledés mikéntje (no meg, hogy miként ne).

– Enyje-ejnye! Kíváncsiskodunk... – veszi kezdetét bratyizósan a szózat, melyből a bölcso és a szemfedő helyi adománya átsejlik, akár a sérv a hasfalon, vagy Kukucska Néni szebbik fele a függönyön.

– Á... indítja indoklását írónk az imént ellesett bőbeszédűséggel, hogy kellőképpen érthető és világos legyen helyzete és mindaz, amiben találták: edzőcipő, farmernadrág, flanelling.

– Ide figyeljen – folytatja még mindig vigyorogva megrovó beszédét a lakosság okítására berendezkedett Főfej, de a felfelé törő szájszeglet lassan lebiggyed, elkomorul, s brutális vonásokkal csipkéli be az arcot –, maga irka-firkász! Unjuk már – az etikett megkívánta fejedelmi többes nyomatékával élve –, hogy csak úgy, huk-muk-fuk, környezetrajzokat készít. Túlajzott tekintetével mindenfelé szimatol. Vegye tudomásul, nem tőrjük tovább! Még egy ilyen eset és kicsináljuk: bevonjuk a tollát! Aztán firkálhat, ahogy akar – teszi helyre a dolgokat széles gesztusok kíséretében.

Az Író, maga is érzi, ezzel pont oda pakolták, ahol leginkább megfelel mindenkinek, csak neki nem. Mellkasán belül viaskodni kezd az eleve (hisz’ nagy ÉN által) elrendelttel, hogy kidolgozza szervezetéből e sors nevű rákfenét. Szemét csillogóan felemeli, majd a földre szegezi (Kip-kop, kip-kop, hallatszanak az apró kalapácskoppanások.)

– De hiszen... – magyarázná megróttunk megbillent derékkal, alázatosan, hogy szóból, mint ért az ember, s mivel termelje meg kenyérét plajbász nélkül... (Miből lesz kolbász, ha elvész a plajbász?)

– Csak semmi de... Megértette? (–Igen. Bár gyakran kétkedem – magában így az Író) – s egy elhessentő kézmozdulattal szóraéremesség palettájáról lesöpri, elhessenti a betűvetőt, s ugyanazon lendület erejét felhasználva magához inti a kocsmából kilépőket belső mosást követő fejmosásra. Hanghordozásából a legkisebb távolságtartás millióje is elillan földig süllyedt földije láttán. – Akartok egy nagy frászt? Falu szegyénei. Takarodjatok a dolgokra! – a bambaképű ajtónállókat félresöpörve belép a söntésbe, miközben szendergő pipája paraszába kotor füstölökedve újraélesztésére.

Az Író ezzel visszanyeri emberi méltóságát (bár az esti duhajpartin elvesztett pénzével többre menne), s egy hanyag kézmozdulattal elkészön a köszöntetlenektől. **A** és **B** magában dohogva az ellenkező irányba eloldalog. Halk duruzsolásukat (á-á-á...) még sokáig hallani.

Az utcára – reggeli kossal kezükön és arcukon, valamint ruhájukon – egyesével-kettesével szivárognak elő a gyerekek agyoncsapni az időt, meg a szanaszét kerengő bogarakat, vagy néhanapján a szomszéd dióhéjcupós macskáját. Erre a pillanatra várva hátralép ablakából a Próféta, a tükör előtt megtapogatja orrának hatalmas furunkulusát, s felölti fekete superman-köpenyét, mely által az ige szabad folyójának forrásává válik torka, aztán kilép a csellengő ifjúság közé megvilágosítani ébredő tudatuk.

– Emberek! Jövő emberei, halljátok szavam! – s jobb kezét az égre, balt a földre szegezve, sugárzó arccal, üstökösként becsapódva belép az ugrádozó kölykök közé hirdetni a Szent Szellem üzenetét. – Közéleg, ami meg van írva...

Az Író, nyakát behúzza gallérfára, sompolyogni próbál – köszönési etikettől lemondva – az inkognitó kedvéért, ám a szemfüles gyermekszemek és a felőlük áradó többszólamú „csokolom” elodázzák a megváltást egyfelől, s megadják azt a köszönőknek. A Próféta százszorszentebb ábrázatot öltve, megkezdett kiválasztotti feladatát feledve, csapot, papot meg papgyereket hátrahagyva, furunkulusát igazgatva lecsap a tollforgatóra. Létrejön ezzel a Világegyetem legújabb csodapárosa, melyről gyakorlati ismeretek nélkül is azonnal megállapítható, hogy az öröm kakashintájára egyfelől túl nagy dolgot ejtettek, mert igencsak megfeneklett, másfelől pelyhet helyeztek, mert kishíján a csillagokba verte homlokát.

– Ön egy értelmes ember. Beszélhetek Önnek őszintén. Itt a világ vége! Antikrisztusbirodalom foglya minden hitetlen. Térjen meg! Térjen meg! – üvölt, szavával hergeli magát, s nyálával fröcsköli a hallgatót. (Megköpködlek, hogy apád-anyád ide jöjjön.) – Ön egy értelmes ember. Nem pokolra való. Pokolra? – gondolja az Író. – Az sem teremtene melegebb helyzetet... – s füle tövét birizgálva, az áporodott lehelet elől elfelé totyorászva megszólal-közbevág:

– Egy kis időt szeretnék kérni...

– Időt! – hördül fel hatalmasat gesztikulálva a Próféta, mintha az eget kéne megtartania; s közben nyomul, nyomul, a kerítés keresztfájának lapítva hallgatóját. – Mártózzom meg a Szent Szellemben, különben... – sziszeget, de hirtelen eláll a lélegzete, az Író cipője körül egy csészealj forma barna valami felgyüremlik, s szagokat lövell. Kénytelen rámutatni háladó erőfeszítésektől bütykös ujjával a gyanúsított dologra.

– Beleléptem – szabadkozik átszínezett cipőjében, miközben egy félighasznált papírsebkendőt fecnikre dörzsöl verejtékes homlokán.

– Ön... Ön most tisztátalan! Ég Önnel. – Hátatfordít, köpönyegét Batmanként megsuhogtatva lendületet vesz, mire a játékban felszabadult öröm riadtan szerterebben új teret keresni a felmagasztosító cselekedtetés elől.

Az író oldalvást lép lesuvickolni a vízesárokuszéli fűben az orrfacsaró anyagot, meg kiszuszogni-sóhajtozni a találkozást, teljes erővel átérezni a magasröptű eszmecsere elmúltával előállott megkönnyebbülést, ami minden esetben felér háromnapos székrekedés megváltó aktusával. (Ilyenkor az ember tudományos eredményekre épített ateizmusával is csak egyet gondolhat: van Isten.)

(Csoda ez kérem. Hogy micsoda? Majd rájönnek. Mint a húsról a legyek. Vagy ha nem, hát mit tegyék?)

Bár a látvány kopik, a szag marad. A putriutca felől szekér szalad. Rajta a purdék vidám serege előbetakarításra-menetben. Megmozdul az otthonrekedt paraszt (mert lesz tragédia, ha valamit elszalaszt!), villámgyorsan dolga kerekedik a határban, s szerszámát fogva vállra vetetten, (továbbá csípőmagasságban) megindul a kocsni nyomán. Napszitta arcukon ott vibrál a bizonyosság felpaprikázott foltja, melyre széles határban kivirul a gyógyír – illetve száradó szárával érintetlenül púposkodik a krumplifészék –, de nem mindenkinek.

Az író meglepődéssel nyugtázza a történelem etikai ellentétét, mely a nemzetalkotókat és az etnikumot polarizálja egyként és másként, s levon egy közszájon is népszerű para-(pala-)frázist. Aztán megindul, hogy befejeződjön mindenreggeli útja, lerúghassa cipőjét, dolgozószobájába áporodott csendjében írógépe fölé hajolhasson, s elfeledhesse tehéntrágyaszagát. De hiába: Isten tervez, más meg kivégez. Alig halad két háznyit, bögyeit a szokatlanul alacsony kerítésre akasztva, kihajol egy jólsituált középkorú hölgy, s édesen bűgő altján, kedvesen élcelődve megszólitja:

– Láttam, hogy a Próféta ismét a kegyeibe fogadta. Csak most mintha idejekorán elbocsátotta volna. Mit követett el?

– Egy kis baleset – mutat a cügos cipőjére huncutul vigyorogva. – Nem érzi?

– Néha. De volt időm megszokni az elmúlt húsz év során, mióta itt tanítok. Jöjjön! Foglaljon helyet a kerti padon! A diófa árnya-illata hamar feledteti az iménti procedúrát. Egyébként is az Ön mellélépése errefelé szerencsét jelent – s kebleit a szövet szabad ejtése mögé visszahúzva, kitarja a kaput a sok mindenre méltó férfi előtt.

– Megtisztelő a meghívása. Elfogadom. És egyben elnézést kérek a szagomért! – szabadkodik az etikett kedvéért, mint aki nem kíván kellemetlenkedő szerepben tetszelegni (a meghívás körítéséből adódóan ezt nehezen is tudná kivitelezni), vagy első ízben bejutni egy ismeretlen portára (ez meg már évekkal korábban megtörtént), aztán benyomul a füves udvarra, akár egy cézár, s üdvözlő csókkal illeti a finom kacsót.

– Van Önben valami csodálatos... – szólal meg kissé ájtatosan, a pad felé tartva, miközben – jobb kezének ujjait szája előtt összedörzsölgetve – keresi készletében a legmegfelelőbb kifejezést. – ...izé... Annácska, Ön egy fantasztikus asszony.

– Ezt csak maga gondolja így, Kis Poétám – s padranyomva az Író és saját alfelét, megrendíti a hintakanapét, beindítja a szerkezetet, lassú ingásba kezdve a Világegyetem aktuális zöld koronája alatt. – Inkább gyűlölnék, s elkerülnek az emberek. A magamfajta tanult nőket ezek a bárdolatlan parasztok megvetik. Hiába okosítom gyermekeiket, kitagadnak, s ha tetetik, rossz hírbe kevernek.

– Féltékenyek csupán...

– Ne higgye – vág közbe sietve, majd megkapja a férfi szőrös kézfejét. – Fáj a szívem miattuk. Ugye érzi?

Az evilági éden hatalmas gyümölcseivel hamarjában megtelik az Író nyirkos tenyere. Már nem csak érzi, de látni is véli mindazon szomorúságot, mely az ő orvoslatára vár, s a vidékre szorult értelmiségi napjait betetőzi.

– Engedje meg, hogy enyhítsek baján! – suttogja mélyen meghatottan Annácska fülébe.

– Jöjjön! Jöjjön! – hangicsálják a nedves és duzzadt ajkak.

Könnyedén leröppen egy előrelendülésből, mintha tizenéves husikájának tömegével rendelkezne, s felvonja himbálódzó ültéből tollforgatónkat, akárha földreszállt angyal lenne, aki kivézetni delikvensét az evilági pokolból a mennyei paradicsomba, vagy az androgünállapot megvalósításának módszereiben való jártasságát most akarná kamatoztatni (kamatyoztatni).

– Az én tudományom és az öné, ha egyesül, bizonyára megszűnnek a panaszok. Jöjjön, Kis Poétám!

Sietős tempóban áthatolnak a lakás bejárati ajtaján. Nyomukban suhannak, suhognak a pelyhedző nemiszervüket takargató-tapogató árnyak, mint nyiladozó ifjak bámulnak utánuk óriásivá duzzadt pupillával a kerítés tövébe húzódva, hogy a tanítói mesterségből néhány ügyes fogást ellessenek, ne középiskolás fokon végezzék a még hátralévő nyári gyakorlatot.

Ők lesnek. Önök még ne! Dőljenek egy jó puha fotelba! Képzeldjének, ábrándozzanak! Aztán rajzolgassanak az elkövetkező – még üres – oldalakra! Vagy szenderegjenek.

1999. április 10.

Karácsony Attila festménye

Kupcsulik Ágnes

csak sírnom kellett volna

jó este volt és mi
nem szerettük egymást
észre se vetted pedig
a lábadnál hasalt mikor benyitottam
előbb a padlót ette meg
aztán a színeket
egyre hízott és egyre csak evett
később már öltözködve
felcsattantam valami semmiség miatt
inkább ez az acélvillanás
t i s z t á n l á t t a m
átimbolyogtam az omladó szobán
kint már a torkomig ért
csak sírnom kellett volna
és visszahőköl de mosolyogtam
fölmosolyogtam rád

sorra nagy barna ajtók
csukódnak nyílnak csukódnak
bennem
de erre nem jó gondolni inkább
ha már elkerülhetetlen a létezés
mondjuk hogy
mondjuk hogy lépés vagyok
lépés igékké tisztulnak a fogalmak
lépés nincs közeledemtávolodom
lépés lépés lépés

ars poetica helyett

szökére festve
szemérmem kitereget-
ve strichelek itt

(fiat nevelni)

fiat nevelni
csillagnyáját együvé terelni
leányt nevelni
marék tiszta búzát apróléknak vetni

csak fáradtság

nem szabad azt hinni hogy beteg.vagyok
csak egy kis pihenésre van szükségem
habos fürdőt veszek
testemet illatos kenőcsökkel kényeztetem
bepelenkázom a lelkem
tiszta leszek és gyönyörű
olyan gyönyörű hogy rám mosolyogtok
rózsás arcomba mosolyogtok
mosolyotokkal fényesre köszörülöm rosszlátó szemem
és édesen gügyögök megint

halaszthatatlan dolgaim

erős szálú közönyből kabátot kötök
kevéske megmaradt mosolygásom
nagy komoly szekrénybe zárom
divatjamúlt színes kendők közé
elég lesz hátralevő ünnepeimre
ha maradna még
ti akiknek könnyét vettem
összátok szét

Karácsony Attila festménye

Pohánka Erika

Árny-alak

Mily kevés, mi elválaszt
a víztől, a fától,
a bokrokon játszó
nap sugarától.

Voltam a fák ágahegyén
öngyilkos levél,
voltam a víz tetején
fodor, mi egymásba ér,
madár begyén a pihe,
torkán a hangszál,
dallam a tájban...

Mily kevés, mi elválaszt...
a nap, ha mögém rakja le
árnyamat
vagyok a földön
egy árny-alak.

(1996.X.13.)

Osztokodás

Ránk zuhant a hajnal,
most feltámadunk.
Szakadozott az éjszaka...
Gyűrött pillanata
foszlányokban
költözködik.

Hát átkutatom
sarokban
kucorgó
álmaimat.

Hűvös ujjaival
csipkéz a magány,
a rámfagyott
jégvirágok
arcomra nyílnak
s rajta ácsorognak.

Szemem a csillagok
fényét elpakoltad.
Arcodra hintem
a szétgurult napot.

(1999.V.28.)

Valami tegnap hull a mába

Hálátlan hűvösen
távozott a tavasz.
Valami tegnap hull
a mába,
valami vágy a szellőn
itt maradt,
s mint kamilla
illata
jön velem a nyárba.
Bénult napjaim kölykei
a forradásos álmok
s mint farkas
lesben áll
a magány.

(1999.V.28.)

Hold-bohóca

Virraszt a nyár
egy fűzfaágon,
reszket arca kétfelé
– hold-bohóca.

Küszködik egy virág
– alkonyat van.
Távolodnak testek,
merevednek
hajamban
a hervadt sóhajok.
Takargatnám a mosolyod,
takarnám magamra.

Történet

Szép testeden
hat galamb...
Az első és utolsó
lépéstől
mind felröppen,
s görbülten ülök,
asszonyi ölembe rejtve
testem bocsánatát.

* * *

Egyetlen esély
a reggel fénye.
Letisztítom helyedet...
Ma boldog leszek.

Bobály Attila szobra

Petőcz András

Egy spanyol úr Bethlen Gábor udvarában

*Hangmontázs a XVII. századból
Don Diego de Estrada visszaemlékezései és
korabeli versek felhasználásával*

Szereplők:

Rádióbemondó
Fiatal nő
Péter
Szerzetes
Német katona
Don Diego
Don Pietro
Első apród
Második apród
Harmadik apród
Mikó Ferenc
Bethlen Gábor
Brandenburgi Katalin
Kemény János
Énekes
vitatkozó urak

(Motorzúgás. Egy autórádióban éppen zenés műsor szól)

BEMONDÓ: Muzeális slágerek, mondhatnám: slágermúzeum! Egy kedves hallgatónk kérését teljesítjük, szólaljon meg tehát *(hangja lassan elhalkul)*...

FIATAL NŐ: *(közelről, az autó egyik utasa)* Elégé kibírhatatlan ez a műsor, de jobb híján... Mindig ezt hallgatom, ha kocsiban ülök. Végülis régen nem hallottunk magyar szót... Hm? Két hét! Isteni volt! Péter! Remélem, nem alszol? Tarts ki! Még százhusz kilométer, és otthon vagyunk!

PÉTER: *(fáradtan)* Örület... Pihenés nélkül Párizsból. Többet ezt nem vállalom. És ráadásul ez a lepusztultság a határ után... Soha nem leszünk azon a szinten, mint ők...

FIATAL NŐ: Valóban soha! Ahogy azt Nyugaton elképzelik... Mi vagyunk a barbár sehonnaiak... És tényleg, nézd meg ezeket az utakat... Keresek valami normálisabb műsort... Hátha akad valami... *(Hangja lassan eltávolodik.)*

Harangzúgás. Kezdetben alig hallható, majd egyre erőteljesebb, végül szinte elviselhetetlenül erős. Bethlen éppen zsoldárt mormol. A zsoldár egészen halk, majd hirtelen lesz világosan érthető, amikor a harangszó eltűnik.)

BETHLEN: ...és úgy hanyatlom el, mint az árnyék az ő megnyúlásakor; ide és tova hányattatom, mint a sáska. ... Térdeim tántorognak az éhségtől, és testem megfogyatkozott a kövérségtől. ... Sőt, gyalázatossá lettem előttük, ha látnak engem fejüket csóválják. ... Segíts, meg engem, Uram Isten, szabadíts meg engem a te kegyelmed szerint! ... Hadd tudják meg, hogy a te kezéd munkája ez, hogy te cselekedted ezt, Uram! ... Átkozzanak ők, de te áldj meg! Feltámadnak, de szégyenüljenek meg, és örvendezzen a te szolgád. ... Öltözzenek az én vádlóim gyalázatba, és burkolózzanak szégyenökbe, mint egy köpenybe! ... Hálát adok az Úrnak, felettébb az én számmal, és dicsérem őt a sokaság közepette! ... Mert jobb keze felől áll a szegénynek, hogy megszabadítsa azoktól, akik elítélik annak lelkét. *(Ismét harangzúgás.)*

DON DIEGO: *(hangja egyre közelebb)* ...aztán úgy esett, hogy hirnevem egyre nőtt: már mindenki tudta rólam, hogy spanyol vagyok és nemes lovag, és hogy az udvari ceremóniák és táncok ismeretében igencsak kevesen tudnak többet nálamnál, sőt, mondhatni, senki... Tanítványaim is, a nemes ifjak, akiket táncra, nyelvre, illő viselkedésre okítottam, egyre szaporodtak, és vagyonom már harminchat aranyra rügött rövid idő után... Szerfölött elégedett embernek mondtam magam, amikor is...

DON PIETRO: Amikor is kegyelmed istenuccse bolondot evett, hogy hajlott ama barbár népek invitálására. Nem fér a fejembe most se... Aztán meg békétlen vidék is az. Örökké hadakoznak.

DON DIEGO: A jó fajta tokajit azért csak eliszogatjuk mostan. De rövidre fogom a beszámolómat. Páduában voltam immár hatodik hónapja, amikor Erdélyből visszatért az a követ, akit korábban már alkalmam volt megismerni, és a köztársaságtól ötven jezsuita atyát kért, az ottani katolikusoknak, személyemet illetően pedig különleges megbízatással jött: udvari mulattató és ceremónia- valamint nyelvmesteri címet hozott nekem. Nagy fizetséget kértem, bízva abban, hogy úgysem teljesíti: évi 500 escudót, és azt is kikötöttem, hogy lovat is kívánok tartani, valamint teljes ellátást a magam és a lovaim számára; meg a két szolgám számára. Magam is meglepődtem, amikor teljesítették kérésemet.

DON PIETRO: Szóval, mindent megkapott kegyelmed.

DON DIEGO: Majd láthatja kegyelmed, hogy még ennél jóval többet.

DON PIETRO: Azoktól a barbár népektől?

DON DIEGO: A búcsúzás tanítványaimtól, valamint kegyelmes jötevőmtől, Carlos hercegtől, igen fájdalmasra sikerült, végül aztán november 22-én útra keltem, télvíz idején, hogy tengeren és szárazföldön eljussak arra a földre, amit Erdélyországnak neveznek, és aminek fejedelme Magyarországnak is választott királya volt.

DON PIETRO: De sokat beszél kegyelmed, egészen kiszárad a torkom csak hallgatni is! Nem azért van ez a tokaji bor, hogy elfogyjon? Ha már fejedelmekről is szó esik, beszéljen a borok királyáról inkább!

DON DIEGO: Arrafelé, Erdélyországban nem csupán a tokajit érdemes megköstolni. *(sokat sejtetően)* Vannak ott egyéb jóféle portékák is... Asszonyok, akik nem sokat kényeskednek...

DON PIETRO: Persze, kegyelmed örökké a szépnem körében vívott hódításaival jön! Könnyű lehetett ott, a barbárok között!

DON DIEGO: Most aztán már elég legyen! Nem olyanok azok, ahogy kegyelmed elképzeli...

DON PIETRO: No, no! Lassan a testtel! Mitől lett uraságod oly tüzes hirtelen? Hát mit tudhatnék én, szegény diákember, azokról a népekről. A magyarokról még tudok valamit, azok a németekkel cimborálnak, a Habsburgokkal, meg a törökkel hadakoznak, de Erdélyország! Messze föld az...

DON DIEGO: Nohát, Erdélyben is magyarok laknak, ez a legfontosabb...

DON PIETRO: Magyarok? Talán két országuk is van ezeknek a hunfajta szkítáknak?

DON DIEGO: Higgyc el, uraságod hogy nagy nép az... Sőt, mi is sokat köszönhetünk nekik...

DON PIETRO: Kegyelmed egészen beléjük szeretett...

DON DIEGO: Ha végre elmesélhetném, mi mindent tapasztaltam, akkor talán uraságod is belátná, hogy nem is olyan barbár vidék az, még akkor sem, ha Urunkat másképp tisztelik. Ez a hibájuk kétségtelenül megvan...

DON PIETRO: No, vigyázzon uraságod, ez túlzottan is megbocsátó hangnem. Eretnekek azok, akik nem fogadják el Őszentségét és az Anyaszentegyházat!

DON DIEGO: Én sem állítottam mást. De látom, kelmed nem kíváncsi az én utazásomra...

DON PIETRO: Igaza van! Ne vitatkozzunk! Figyelemmel hallgatom...

DON DIEGO: Velencéből Dalmácián, Bosnyákországon, majd török területeken keresztül jutottunk Erdélyországba, ahol először Kolozsvárra, majd Fogarasra mentünk, mert Kolozsvárott híret vettük, hogy a nagyságos fejedelem ott van. Fogarasra érve vidám életet találtunk, apródok sokasága mulatott a vár díszes előcsarnokaiban, magam is meglepődtem: az élményeim már ott elkezdődtek, éreztem, hogy figyelemre méltó lesz mindaz, ami rám vár... *(hangja lassan elhalkul, távolodik)*

ELSŐ APRÓD: *(mindenhonnan nagy nevetések, hangzavar, közben megszólal egy korabeli hangszer, lant vagy kobza)*

*Summáját írom Egör várának,
Megszállásának, viadaljának,
Szégyönvallását császár hadának,
Nagy vigasságát Ferdinánd királynak...*

MÁSODIK APRÓD: Hé! Vigyázz, ezt a nótát ne énekeld te, megütöd a bokád, ha folytatod, Kemény János nagyságos úr épp az imént járt erre...

HARMADIK APRÓD: Aztán miért ne lehetne? Régi ének ez, Lantos Sebestyén írta... Senki nem mondta, hogy nem énekelhetünk Lantos mestertől...

MÁSODIK APRÓD: Hallod, aztán nagy pártfogónk, a keleti császár is...

ELSŐ APRÓD: *(közben folytatja, egyre bátrabban)*

*Urak hallyatok szép csupa dolgot,
Mint az Úristen ada vígságot,
Mutat hozzátok irgalmasságot,
Az pogánokon álla bosszúságot.*

*Megírtam bévön históriáját,
Egőr várának ő nagy romlását,
Mast revidedön annak summáját
Megérthetitek ő nagy sok csudáját.*

HARMADIK APRÓD: *(közben)* Ez aztán az ének. Az embernek táncolni volna kedve... De imhol jó Mikó Ferenc uram...

MIKÓ FERENC: *(beközéltve)* Azt a teremburáját! Micsoda multság ez itten nemes uraim! És észre sem veszitek, hogy idegenek is léptek a palotába, akiket illő volna tisztelettel fogadni?

MÁSODIK APRÓD: Nagyuram, bocsásson meg nekünk, jókedvünkben már az illendőségről is elfeledkeztünk...

MIKÓ FERENC: *(enyhültebben)* Csendet, urak, míg szépen vagyunk. *(Don Diegohoz)* Miben szolgálhatunk kegyelmednek, látom messziről érkezett hozzánk...

DON DIEGO: Nemes Don Diego de Estrada vagyok, egyenesen a nagyságos fejedelem meghívására érkeztem Páduából... Táncmesteri és nyelvtanári kinevezést kaptam...

MIKÓ FERENC: Igen, igen, tudok róla, üdvözlöm kegyelmedet... Azonnal gondoskodni fogunk elhelyezéséről, és a ma esti fogadáson, kérem, már jelenjen is meg... *(hangja eltávolodik, a hangzavar elcsitul)*

BETHLEN GÁBOR: *(halk zenében, evőeszközök finom zaja közepette)* Egyszóval kegyelmed az a bizonyos ceremóniamester és tánctanár, akit Páduában ajánlottak ottani követemnek. Meséljen erről a mesterségről valamit. Miféle táncok járnak mostanában arra felé? Egyáltalában, hogyan mulatnak az urak és hölgyek a nyugati királyok udvarában?

DON DIEGO: Nagyságos és nagy tiszteletű fejedelem, valóban az én mesterségem a ceremónia, az illem, a tánc és a nyelvek, de hadd mondjam el azon véleményemet, hogy munkámra itt nincs oly nagy szükség, hiszen látom, mily előkelően, nagy pompával élnek itt a nemes urak és hölgyek, viselkedésükben még a legfinomabb izlés sem találhat semmi kivetnivalót, a nyelveket pedig oly jól ismerik, hogy az számos udvari embernek és udvarhölgynek becsületére válna Itáliában, sőt még a spanyol király udvarában is.

BETHLEN GÁBOR: Köszönjük bókját kegyelmednek, de úgy vagyunk mi itt, Európa szélén, hogy mindig végváraknak képzeljük magunkat: jobbnak látjuk a békésebb tájakat, mint amilyenek valójában, örökké versenyezni akarunk Itáliával, Hispániával, vagy a távoli angolokkal. Aztán a nagy versengésbe észrevétlen akár, de még le is győzzük őket egyben-másban, miközben ők csak barbároknak, műveletleneknek gondolnak minket... Vagy nem így gondolkoznak rólunk? Csak őszintén, nemes uram!

DON DIEGO: Nagyságos fejedelem uram, sajnós, tudatlanságunkban sokszor ostobaságokat fecsegünk, és ez alól még a hispániai urak sem kivételek.

BETHLEN GÁBOR: Tetszik ez a beszéd. De most aztán mesélj nekem a táncokról!

DON DIEGO: Öt tánc divatos ma arrafelé, ezekben a táncokban szépen megmutatkozik az az erő és elegancia, amely hazámat, hála legyen érte a Legnagyobb Urunknak, az utóbbi száz évben ismét jellemzi. Talán a legnépszerűbb a *gagliarda* tánc, amelyben a férfiaság és a büszke fejtartás az első. De tanítani fogom nagytiszteletű fejedelem uram udvarában még a *pavane alta y baja*, a *tardión*, a *rastró* és a *canarió* nevű táncokat is. Ezekben az ifjabbak mulatják szívesen idejüket, arra, mifelénk.

BRANDENBURGI KATALIN: (*finom eleganciával*) Felsőged engedelmével majd udvarhölgyeim is bekapcsolódnak ezen mulatságos leckékbe, sőt, magam is kedvtelve nézgetném őket.

BETHLEN GÁBOR: Természetesen, asszonyom. Don Diego, kegyelmednek, mint ceremóniamesteremnek feladata lesz, hogy ezentúl ne unatkozzanak nálam az ifjak és a hölgyek. Esténként viszont elvárom, hogy beszámoljon a napi mulatságokról. Tehát: kezdődjön a tánc, itt is, mifelénk, kedves erdélyi hazánkban... (*hangja lassan eltávolodik*) (*Lovak nyerítése, patkók dobogása hallik, kürtészó és kutyaugatás. Vadászat zajai.*)

BRANDENBURGI KATALIN: (*kissé líhegve*) Don Diego, lassítson kérem, nagyon megfájdult a bokám, le kell szállnom...

DON DIEGO: Nagyságos fejedelemasszony, csak nincs valami baj? Szóljak Strenberg kisasszonynak, vagy talán Rákhel kisasszonyt szólítsam?

BRANDENBURGI KATALIN: Nem, nem, hagyja őket, hadd menjenek a nyúl után. A vadászkutyák már úgymint messze járnak. Segítsen le maga a nyeregéből, Don Diego.

DON DIEGO: A legnagyobb örömmel, nagyságos asszonyom. Jöjjön, nyújtsa a kezét... Hopp... Így, na, csak nyugodtan...

BRANDENBURGI KATALIN: (*apró kacagással*) Don Diego... Kissé szorít... Na, engedjen szépen... Köszönöm...

DON DIEGO: Bocsnát, felséges asszony, talán illetlenül értem felségedhez. Ám semmiképpen nem tiszteletlenül...

BRANDENBURGI KATALIN: (*incselkedve*) Kicsiny háborúságot okoz kegyelmed, itt, az udvarban... Rákhel is panaszkodott a minap...

DON DIEGO: Felsőged bizonyára túloz...

BRANDENBURGI KATALIN: Túlozok?... Hú, de jó itt letelepedni kicsit a hús erdőben. Foglaljon helyet mellettem bátran, nemes uram... Csak ne zavartassa magát...

DON DIEGO: Megtisztel felséged... Kérem, hogy ne adjon hitelt mindenféle pletykáknak...

BRANDENBURGI KATALIN: Ne adjak hitelt? És miért ne?

DON DIEGO: Mert azok csak egyet akarnak...

BRANDENBURGI KATALIN: Egyet? És mi legyen az?

DON DIEGO: Elidegeníteni felséges személyedtől, személyemet. Mert irigyeim vannak szép számmal.

BRANDENBURGI KATALIN: No, ne mondja Don Diego. Aztán mire irigykednek?

DON DIEGO: Arra, hogy felséged kitüntet bizalmával...

BRANDENBURGI KATALIN: Ezt hagyjuk. Szóval, hogyan is állunk Rákhel és Sternberg kisasszonyokkal?

DON DIEGO: Én felséged legalázatosabb szolgája vagyok... Számomra felséged az első...

BRANDENBURGI KATALIN: Hah, talán csak nem szemtelenkedik, Don Diego?

DON DIEGO: A legteljesebb tisztelet vezérel...

BRANDENBURGI KATALIN: A kis Rákhel panaszkodott. Hogy kegyelmed nem szereti őt eléggé. Hogy meglátta kegyelmedet, amint éppen Sternberg kisasszonnyal ölelkezett...

DON DIEGO: Valóban?

BRANDENBURGI KATALIN: Igen. Én kinevettem őt, mondván, hogy ha te nem mutatsz szerelmet iránta, csoda-e ha másutt keresi? Erre ő azt mondja, jaj, felséges asszonyom, hiszen még nem is tudtam, hogy vajon szeretem-é, míg nem láttam így, másnak az karjában! Hanem kérem felségedet, szidja meg erősen, mert tudom, most már erősen szeretni fogom!

DON DIEGO: *(átveszi a játékot, nevetve)* Most felséged megszid engem?

BRANDENBURGI KATALIN: Meg ám! Méghozzá erősen!

DON DIEGO: Mondja meg felséged, mit tegyek tehát. Mindenben felséged utasításait fogom követni.

BRANDENBURGI KATALIN: Először is, húzza le a csizmámat, mert fáj a lábam benne. Alighanem feltörte ez az új bőr...

DON DIEGO: A legnagyobb örömmel... Hopp... Igen, egy csúnya kis seb van felséged lábacskaán...

BRANDENBURGI KATALIN: Látom magam is... Mit csinál?

DON DIEGO: *(kedélyesen)* Csak kis nyálat csöppentenék a sebre. Így hamarabb gyógyul...

BRANDENBURGI KATALIN: *(érezékeny nevet)* Kicsit túlzásba viszi a szolgálatait...

DON DIEGO: Ezt a kis csókot engedje meg a lábára felséged...

BRANDENBURGI KATALIN: *(kedvesen)* Most már elég... Ha látnának minket a kisasszonyok, igen csak kapnánk tőlük...

DON DIEGO: Felséges asszonyom, az övéük való enyelgés nem egyéb kellemetes játéknál, felséged szórakoztatására és mulattatására. Gondolataim azonban magasabbra törnek, készen reá, hogy mindenben felséged szolgálatára lehessenek, mivelhogy felségedet, mint úrnőmet, a hódolat minden neme megilleti...

BRANDENBURGI KATALIN: No, ezt nevezem szóval való bánásnak! *(kedvesen)* Ideje indulnunk... Segítsen fel a nyeregbe...

DON DIEGO: Kapaszkodjon jól felséged a sörénybe...

BRANDENBURGI KATALIN: *(kissé erőlködve, aztán már felülről)* Én már jó helyet vagyok. Most üljön kegyelmed is nyeregbe. De ne hágjon oly magasra, mint a gondolatai...

DON DIEGO: *(kétértelműen)* Sem a gondolataimat vissza nem foghatja senki, sem én nem hághatok egymagamban oly magasra, hacsak nem segít benne valaki, kezem alá adván valamely sörényt. Ám ha egyszer megkapaszkodtam belé, üstökön ragadván az alkalmat, én soha el nem ereszttem többé...

BRANDENBURGI KATALIN: Azt a csipős nyelvét! És ha nem adják a nemes uram keze alá, akkor mit teszen? *(nevet)*

DON DIEGO: *(tettetett szomorúsággal)* Akkor csak magamban, gyalogszerrel járok...

BRANDENBURGI KATALIN: *(megbocsátóan)* Jól felelt kegyelmed. Ha tehát nem tudnál egymagadban főlhágni, majd a kezemet nyújtom neked.

DON DIEGO: Én pedig csókkal illetem kezed, hiszen óáltala az égbe hághatok...

BRANDENBURGI KATALIN: *(távolodva)* Most ideje indulnunk! Este tánc lesz a fejedelem mulattatására. Ne feledkezzen meg kegyelmed a feladatairól! *(hangja lassan eltávolodik)* *(egyetlen hang hallatszik, egy énekes hangja, amint tisztán, világosan éneklí a Tinódi-nótát)*

ÉNEKES:

*Sokat szóltam én az régi dolgokról,
Császárokról, királyokról, nagyurakról,
Vitézeknek gyakor viadaljokról,
Kezdetől fogván lött nagy csudákról.*

*Egy keveset szólok Magyarországról,
Ínségről, szerencsétlen voltáról,
Végbelieknek gyakor csatájokról,
Terekkel sok tusakodásokról...*

*Magyarok kik vannak terek kéz alatt,
Azok vannak nagy ínség, rabság alatt,
Vajon ki kívánna lakni az alatt,
Vagy uralna szancsákat és basát?...*

BETHLEN GÁBOR: *(hangja a zene alatt lassan beúszik, egészen közelről)* Jöjjön uraságod, Don Diego, hivattam, mert hallani akarom a gondolatját...

DON DIEGO: Parancsoljon velem felséged...

BETHLEN GÁBOR: Pázmány Péterről hallott-e már ceremóniamester uram?

DON DIEGO: Természetesen, felséged, hallottam, még hozzá nagyon is jókat...

BETHLEN GÁBOR: Csak ki vele, ne féljen, nem esik bántódása. Mi a véleménye róla?

DON DIEGO: Igen sokat tesz megbomlott keresztény egységünk helyreállításáért... Igaz hívő, nagyszerű férfiú, aki példát mutat...

BETHLEN GÁBOR: Elég, elég. Nem dicsőhimnuszt akarok. *(csönget)* *(ajtónyitás, egy apród lép be)* Kemény János és Mikó Ferenc uraimat küldjék ide!

DON DIEGO: Ha kívánja felséged, távozom...

BETHLEN GÁBOR: Nem, ne, maradjon csak, táncmester uram. Kis tanácskozást tartunk...

DON DIEGO: De ebben a tanácsban...

BETHLEN GÁBOR: Ebben a tanácsban nagyon jól fog jönni a kegyelmed álláspontja... Már jönnek is az urak...

KEMÉNY és MIKÓ: *(egyszerre)* Felség, hivatott minket!

BETHLEN GÁBOR: Tanácsotokat kérem, urak! Pázmánytól sorra kapom az értesítéseket, leveleket, amiben hol fenyegtet, hol kér... Valamitől tarthatnak ezek ott a császári udvarban...

MIKÓ FERENC: Nagyságos fejedelem. Annak a pápistának a fenyegetése a mi számunkra...

KEMÉNY JÁNOS: Sem fenyegetésre, sem kérésre! Erdélyről és a megmaradt maroknyi magyarságról van szó!

BETHLEN GÁBOR: Pázmány is magyar...

KEMÉNY JÁNOS: Inkább német bérenc... (*morog*)

BETHLEN GÁBOR: Urak! Don Diego, kiváló spanyol férfiú, megbecsült ceremóniamesterem is javasolja a megbékélést...

MIKÓ FERENC: (*magában félhangosan*) No, öregségére még ez is...

BETHLEN GÁBOR: Hogy? Mikó uram, hogyan... Csak bátran!

MIKÓ FERENC: Nagyságos fejedelem...

KEMÉNY JÁNOS: (*dühödten*) Nem hiszem, hogy idegen táncmesterek véleménye lehetne döntő...

MIKÓ FERENC: Nagyuram! Bocsásson meg, de ez a kérdés nem egy spanyolra tartozik...

DON DIEGO: (*felfortyan*) Mi baja az uraknak a spanyolokkal? Remélem, nem akar megint pápistának nevezni minket! Mert akkor az udvaron is megbeszélhetjük a dolgot! (*kardjára csap*)

BETHLEN GÁBOR: Urak, urak! Lassan!

KEMÉNY JÁNOS: Nagyságos fejedelem! Ami igaz, az igaz... Magyar kérdésben magyaroknak kell dönteniük...

MIKÓ FERENC: Ne hallgasson Nagyságod idegen érdekekre. Az nem vezet jóra.

Botos Zoltán festménye

BETHLEN GÁBOR: Idegen érdekekre! Az érdekek Európában nagyon is összefüggenek! Talán egy nap még a katolikus spanyol király segítsége is jól jönne Erdélyországnak.

MIKÓ FERENC: A religio és a nemzet egy. Itt a Habsburgokról és a magyarokról van szó. Víz és tűz nem keveredik...

DON DIEGO: Felséged láthatja, nem jutunk semmire ebben a tanácsban...

BETHLEN GÁBOR: Maradsz! Még nem végeztünk.

KEMÉNY JÁNOS: *(dühödten)* Hadd menjen, nagyuram. Várják őt tán az udvarhölgyek kis vadászatra!

BETHLEN GÁBOR: Nyughassatok nagyurak. Egész életem célja a nemzet egységének megteremtése volt. És még köztetek sem tudok békét kovácsolni?

MIKÓ FERENC: A nemzet nem lesz addig egységes, amíg idegen tanácsadókra hallgatunk.

BETHLEN GÁBOR: István urunk és Mátyás királyunk idején is voltak, akik nem nemzeti érzületből, ám mégis okos tanáccsal segítették nemzetünk felemelkedését. És különösen itt, Erdélyben, ahol szászok és oláhok, zsidók és magyarok akarnak egymás mellett élni. A török birodalom kényszerű ölelésében...

KEMÉNY JÁNOS: Nagyságos fejedelem, szólhatok egy szót?

BETHLEN GÁBOR: Fiatal, de már érett ember kegyelmed, miért ne szólna?

KEMÉNY JÁNOS: Nekünk úgy adatott, hogy két világ közt kell élnünk. Mert az ausztriai Habsburgok sem nagyobb barátaink nekünk, mint a török. Kettévágták a magyarságot, és összezsúrtottak minket; a religio közötti különbség is ezzel függ össze. De a török valójában nem bánt minket. Kívülről tán úgy tűnik, bánt, de békén hagy minket *belülről*. Meghagy minket vallásunkban, nemzetünkben. A bécsiek viszont a maguk képére akarják formálni a magyarságot. Nekem ezért nem kell a jezsuita Pázmány! Mert ő az igazi rab! Ő az, aki láncos kutyává akarja változtatni nemzetünket. Mindezt azzal a jelszóval, hogy a keresztény Európához akar tartozni. És hogy István királyunk is ezt akarta... Nekem ez nem kell. Mi legalább annyira európaiak vagyunk, mint a bécsiek. És nekem nem kell a szemforgató Róma kegyes imádsága!

DON DIEGO: *(felmordul)* De uram!

KEMÉNY JÁNOS: Nem kell! Mit kapott Rómától a keresztény Európa? Semmit! Éppen száz éve már, hogy Magyarország a töröktől szenved, és saját testével védi a keresztény világot! Minek szenved, kérdezem! Jobb lenne békében élni a törökkel, adót fizetni, ahogy mi tesszük!

MIKÓ FERENC: Van benne igazság. Fejedelmed is tudja.

BETHLEN GÁBOR: Álmom volt az egységes, békés Magyarország, de tudjátok, az anyaországi urak...

KEMÉNY JÁNOS: A széthúzás! Az önös érdekek!

MIKÓ FERENC: És az ostobaság. A butaságuk.

DON DIEGO: Lehetne ezen változtatni.

MIKÓ FERENC: Hogyan?

DON DIEGO: Most a török gyengülni látszik. A tatárokkal és a perzsákkal is gondja van. Görögország is szeretné lerázni a rabigát, éppen a spanyol királytól kért erre már többször segítséget, amelyik most igen jól áll katonailag. A lengyelek is segíthetnének, és...

KEMÉNY JÁNOS: És a Habsburgok? Talán éppen a saját akaratuknak megfelelően majd bevonulnak Erdélybe.

DON DIEGO: Ha katolizálnának az erdélyi urak... *(óvatos, mert érzi, rossz útra tévedt)*

MIKÓ FERENC: Hogy? Soha! Hogy ezt a kis magyar földet is elveszítsük?

BETHLEN GÁBOR: Talán éppen ennek az európai méretű háborúnak köszönhetően lehetne nemzeti alapon egyesíteni a nemzetet... Hogy véget érjen végre a kettéosztottságunk... *(hangja lassan elhalkul, kiúszik)*

(Ismét harangzúgás. Bethlen indulatosan jár fel-alá, és közben levelet diktál, hangja néha remeg a lefojtott haragtól.)

BETHLEN GÁBOR: Zsoltárok! Azokban minden meg vagyon írva. Na, írja fiam! „Vagy élet, vagy halál. Nem gondolok a magam személyével, csak a nemzet sorsával. Thurzó Imre Uram, higgye meg kegyelmed, ha megindulok, akkor nem nézem magam épségét. Haddal jövök, és ha haddal találkozom, akkor megmérkőzöm. De! Felhívom nemzetes Uraim figyelmezését, hogy intsek a vármegyékben lévő fő-fő rendeket, jöjjenek mind többen fogadni engem, mert a nemzet sorsa van kegyelmetek kezében, és össze kell fogni, nem tétozázni! Ami a Portát illeti, én ott minden dolgot elrendeztem, a töröktől semmi szükség tartani. Csak legyünk egyenesek, és kemények, megvirrad egységünk napja. *(hangja elhalkul, a harangok felerősödnek)*

(Ismét motorzúgás. A rádió műsorát halljuk.)

PÉTER: Ezt az egész magyarkodás dolgot már nagyon unom...

FIATAL NŐ: Hát...

PÉTER: Mi az, hogy „hát”...

FIATAL NŐ: Nem itt kell élni, és kész...

PÉTER: Hol? Hol kell élni?

FIATAL NŐ: Nem itt. Hanem, mondjuk, Párizsban...

PÉTER: Aha, könnyű azt mondani...

FIATAL NŐ: Akkor meg ne nyavalyogj...

PÉTER: Pedig ehhez értünk... A nyavalygáshoz...

FIATAL NŐ: Jobban bírlak, ha normális vagy...

PÉTER: Nem nyafognék, de most már késő. Óh, nő, ó, dicső nő!!!

FIATAL NŐ: Nem kell gúnyolódni...

PÉTER: Hagyjuk, csak eszembe jutott...

FIATAL NŐ: Eszedbe? Mi?

PÉTER: Hogy ennek az egész magyar történelemnek nem volt értelme. A „hősieségnek”. Annak, hogy évszázadok során milliók pusztultak el... Miért? A semmiért... A „nemzeti egységért”. És itt vagyunk... Európa periferiáján... Ha nem sikerült volna Kazinczy nyelvújítása, ha a reformkor nem lett volna, ha a függetlenségi harc nem lett volna, akkor lennénk belül Európán... Most mi van? Ausztriából kilépsz, és beleesel egy sáros, ócska gödörbe... Ez Magyarország... *(hangja lassan kiúszik)*

(Újból Bethlen hangját halljuk, éppen zsoltárt mormol.)

BETHLEN GÁBOR: ...Ítéld meg engem, oh Isten!, és oltalmazd meg ügyemet az irgalmatlan nemzetség ellen; az álnok és hamis embertől szabadíts meg engem. ...Hiszen te vagy oltalmam Istene, miért vettedél hát meg engemet? Miért kell gyászban jánom ellenség háborgatása miatt? ...Küldd el világosságodat és irgalmasságodat, azok vezessenek engem; vigyenek el a te szent hegyedre és hajlékodbá. ...Hadd menjek be Isten oltárához, vigasságos örömmel Istenéhez, és hadd dicsérjelek téged citerazenével, Isten, én Istenem! ...Miért csüggedsz el lelkem, miért nyughatalankodol bennem? Bizzál Istenben, mert még hálát adok én neki, az én szabadítómnak és Istenemnek. *(Hangja kiűszik, a harangok felerősödnek, majd korabeli tánczene hangjait halljuk. Mindenhol nevetések. Társasági élet hangjai hallatszanak, poharak és üvegek csörömpölése, összeütődése hallik, a hangulat igen emelkedett. Az udvarban vagyunk.)*

DON DIEGO: *(egészen közélről, behízeltgően)* Felséged ma is gyönyörű, ahogy mindig is az...

BRANDENBURGI KATALIN: *(kacéran)* Úgy találja uraságod?

DON DIEGO: Nagyon is úgy találom.

BRANDENBURGI KATALIN: Az esti mulatságon az első táncom, az kegyelmedé. Ezen bók díjaképpen...

DON DIEGO: A felséges úr még mindig rosszul van?

BRANDENBURGI KATALIN: Igen, a vízkór. Nem egy könnyű betegség. Gyorsan leveri az embert a lábáról. Szegény uram... Pedig még nem oly koros.

DON DIEGO: Hja, az államügyek... Kimerítőek...

BRANDENBURGI KATALIN: Igen. Nincs ideje semmire. Örökké fáradt. És most ez a betegség.

DON DIEGO: *(enyhe gúnnyal)* Kissé bosszantó lehet.

BRANDENBURGI KATALIN: No, én azért nem bosszankodom annyira. Megtalálom az örömet.

DON DIEGO: Jól teszi felséged.

BRANDENBURGI KATALIN: Hallom újabb spanyolok érkeztek a palotába...

DON DIEGO: Igen, a felséges úr engedélyezte, hogy néhány hittestvérem ide látogasson.

BRANDENBURGI KATALIN: Miféle urak?

DON DIEGO: Buzgó katolikusok, akik tiszta lélekkel kívánják, hogy Európa ismét keresztény lehessen. Sokan úgy hiszik ma hazámban, hogy elérkezett az ideje a pogányokkal való leszámolásra...

BRANDENBURGI KATALIN: Ijesztő dolgokat mond.

DON DIEGO: A török elleni összefogás ijeszti meg felségedet?

BRANDENBURGI KATALIN: Természetesen. A török barátunk és szövetségünk.

DON DIEGO: Szép kis barát. Kemény pénzen megvett barát ez a szövetség.

BRANDENBURGI KATALIN: Majd este. Multság lesz. A politikához nem értek.

DON DIEGO: Nagyon is ért hozzá felséged.

BRANDENBURGI KATALIN: Majd este. Hozza el ezeket az urakat is. Szívesen látom őket kis beszélgetésre...

DON DIEGO: *(örömmel hangjában)* Ott leszünk, felséges asszony. Ott leszünk. *(hangja elűszik)*

MIKÓ FERENC: *(egészen közről)* Értem én, Kemény János uram, a kegyelmed aggodalmát, de nem érzem úgy, hogy bármit is tennünk kellene...

KEMÉNY JÁNOS: Márpedig itt baj lesz...

MIKÓ FERENC: Baj? Micsoda baj?

KEMÉNY JÁNOS: A fejedelem rövidesen meghal...

MIKÓ FERENC: Igen, öfelsége nagyon beteg...

KEMÉNY JÁNOS: És az országot a felséges asszonyra hagyja...

MIKÓ FERENC: Az könnyen meglehet...

KEMÉNY JÁNOS: Az pedig nem éppen a magyarokkal törődik...

MIKÓ FERENC: Bizony, a spanyolokat jobban kedveli...

KEMÉNY JÁNOS: Vagy épp egy spanyolt.

MIKÓ FERENC: Ez az...

KEMÉNY JÁNOS: Meg a vallásban is elég hajlékony...

MIKÓ FERENC: Így van...

KEMÉNY JÁNOS: Ezért mondom, nemzetes uram, valamit tenni kell, mielőtt baj lesz...

MIKÓ FERENC: Le kéne fogatni a pápistát...

KEMÉNY JÁNOS: Amondó vagyok, hogy le... Csak valamilyen ürügy hiányzik...

MIKÓ FERENC: Az is meglesz, rövidesen... Meg kell, hogy legyen...

KEMÉNY JÁNOS: Úgy hallom, hogy este megint multság lesz. A fejedelem-asszony nincs tekintettel a betegségre. Meg valami jezsuiták is jöttek az udvarba. Komolyan mondom, már nem is tudom, miféle világban élek. Talán ez már nem is Erdély-ország itten?

MIKÓ FERENC: Azt mondom, legyünk résen... Valami ürügyet kell találni, és aztán lefogjuk. Ezzel a méregfogat is kihúzzuk. A fejedelemasszony törődjön csak a multságokkal, de ne az ország ügyeivel. Arra majd találunk mást.

KEMÉNY JÁNOS: *(jelentőségteljesen)* Mindenesetre ki kell húzni a méregfogat. A pápistára nincsen szükségünk! Semmi értelme, hogy itt rontsa a levegőt... És ha bármit is szervezne esetleg, akkor pusztulnia kell... *(hangja elhalkul)*

MIKÓ FERENC: *(egész közről, suttog)* Este nagyszabású tánc lesz. Miközben a fejedelem haldoklik... Micsoda szégyen! Ezt sem hittem volna. *(hangja eltávolodik) (könynyed, korabeli muzsika hangja, táncolók suhogása, mulatozás hangjai)*

BRANDENBURGI KATALIN: *(egész közel, tánc közben)* No, látja Don Diego, most aztán felemeltem...

DON DIEGO: *(érezkiesen suttog)* Föl ám, de az égbe! És imhol már kezemben az a bizonyos sörény...

BRANDENBURGI KATALIN: *(kacéran)* Aztán mi lesz a kisasszonyokkal?

DON DIEGO: Épp most megy férjhez az egyik...

BRANDENBURGI KATALIN: Egyet tehát ejtünk...

DON DIEGO: Kettőt...

BRANDENBURGI KATALIN: És a harmadik?

DON DIEGO: Nem hagyhatjuk el azt, aki még nem a miénk...

BRANDENBURGI KATALIN: *(nevet)* Mindig jól válaszolsz. Ezt kedvelem...

DON DIEGO: És a barátaim? Őket mikor fogadja felséged?

BRANDENBURGI KATALIN: Gyorsan váltod a témát. A szeretőket is? Ezt nem kedvelem. *(nevet, a zene megerősödik, hangja háttérben lassan kiúszik, majd a zenének is hirtelen vége)*

BETHLEN GÁBOR: *(közről, nehezen lélegezve, nagyon beteg)* Vigyázatok erre a szegény Erdélyországra... Ne gondolatok semmit a némettel... Mindaddig, míg a magunk nemzetéből választottunk fejedelmet Magyarországon, addig virágzott a nemzet... A német csak arra tört, hogy elfogyathassa nemzetünket... János király példáját kell követni... Esküdjete, hogy megtartjátok akaratomat... Esküdjete...

MIKÓ FERENC: *(sírva)* Esküszünk felséges úr...

TÖBBEN: *(sírva, zokogva)* Esküszünk...

BETHLEN GÁBOR: Szerelmes feleségemre vigyázatok, őt rendeletemhez híven, uralkodásában meghagyjátok... De a religiót váltani nem szabad, az ország egységét csorbítani nem szabad!... Vigyázatok erre a kicsiny hazára... A töröknek az adót megfizessétek, és utasításait megtartsátok mindaddig, amíg ilyen hatalmas... De a némettel ne paktáljatok! Legyetek hűek Erdélyhez, az ország egységét csak akkor lehet megteremteni, már a Magyarországgal való egységet, ha nemzetünkéből választhatunk királyt... Bánjaiok jól híveimmel...

BRANDENBURGI KATALIN: *(zokogva)* Uram...

BETHLEN GÁBOR: Nem jólét, de a tisztesség a döntő, ez az ítéletkori megmértetés alapja... Vigyázz magadra nemzet, vigyázz magadra ember... Él nyugalomban és békében magaddal... Ne bánts meg azt, aki szeretett...

KEMÉNY JÁNOS: Felség...

BETHLEN GÁBOR: Domine, non intres in iudicio sum servo tuo, et miserere mei... Uram, irgalmazz...

MIKÓ FERENC: Uram! *(rövid hallgatás után)* Meghalt...

BRANDENBURGI KATALIN: Jaj, ne! Ne!... Uram! Uram!

(többen jajveszékelnék, sírnak... majd felhangzik a dalnok éneke)

EGY ÉNEKES:

*Gondban forgó magyar,
Érzed-e, mely nagy kár
Nemzetid között jár,
Gyarló szíved, hogy vár,
Egy hír mint tüzes ár
Szívedben lánggal jár,
Hogy elrepült immár
Amaz phoenixmadár.*

*Megnőtt törödelmed,
árad veszedelmed,
Elbomlott örömed,
Ledőlt segedelmed,
Maradt csak félelmed:
Ki leszen védelmed?*

*Megholt fejedelmed,
Kit sirat hát szemed.*

*Ezerhatszáz után
Az harmincra jutván,
Urunknak halálán
Szívünkben szakadván
Nemzetünk nagy kárán
Bőven gondolkodván
Írtam sokat sírván
Kiskarácson napján...*

(zene elhalkul, majd egészen közletről, lódobogást hallunk)

DON DIEGO: *(lovaglás közben lihegve)* Nem ér többet ez a ló sem, mint a többi, meghiheti felséged...

BRANDENBURGI KATALIN: Csak annyival, amennyivel nehezebb volt betörni...

DON DIEGO: Ez gyakran értékét csökkenté inkább...

BRANDENBURGI KATALIN: Talán mégis többet ad, mert nagyobb a várakozás...

DON DIEGO: Este majd meglátjuk, az esti mulatságnál...

BRANDENBURGI KATALIN: Beszélt valami tervről is...

DON DIEGO: Majd... Nem kell mindent egyszerre...

BRANDENBURGI KATALIN: A jezsuita urak a múltkor igencsak elszántak voltak...

DON DIEGO: De Mikó uramék még elszántabbak...

BRANDENBURGI KATALIN: Nocsak... Ennyi a bátorság?

DON DIEGO: Még ez is sok lehet...

BRANDENBURGI KATALIN: De vigyáz magára az úr...

DON DIEGO: Nincs kedvem egy idegen országban hősködni...

BRANDENBURGI KATALIN: Majd meglátjuk... *(lovának)* Hó!

DON DIEGO: *(kiáltva)* Akkor este!

(hangja elúszik, csend)

MIKÓ FERENC: *(felindultan)* Már engedelmet Nagyasszonyom...

BRANDENBURGI KATALIN: *(dühödten)* Mit képzelnék az urak!

KEMÉNY JÁNOS: *(hangzavarban, láthatóan sokan vannak egy helyszínen)* Felső-ge asszony! Azt képzeljük, hogy hazánk, Erdélyország sorsa függ most Öntől. Katolikus összeesküvésről suttognak az emberek, a keleti hadszíntéren felvonult erős hadaival Esterházy Miklós gróf. A hét felső-magyar vármegyét már királyi biztosok ellenőrzik! Mindez a mi megkérdésünk nélkül. Országos gyűlést akarunk! És hogy az idegenek... Don Diego is például...

BRANDENBURGI KATALIN: Én is idegen vagyok jó uram... És egyáltalán... Mit akarnak attól a szerencsétlen szerepeltől...

KEMÉNY JÁNOS: Okunk van feltételezni, alapos gyanúnk van rá, hogy ennek az összeesküvésnek, amiről nyilván felséged nem tud, és aminek célja, hogy Erdélyt katolikus kézre adva Magyarországhoz csatolják, a Habsburg-házra felesküdtetve...

TÖBBEN: Igen, ezt nem tűrjük!

KEMÉNY JÁNOS: *(zavartalanul folytatja)* Summa summárum, azt gyanítjuk, hogy ennek a katolikus összeesküvésnek az egyik feje, felséged méltánytalan bizalmasa, Don Diego uraság, akinek jelenlegi tartózkodási helyéről senki nem tud...

TÖBBEN: Talán éppen itt van!

BRANDENBURGI KATALIN: *(dühödten)* Mi? Hogy itt, a hálósobámban? Ez már önmagában sértés! Ez több! Ez felségárulás! Felelni fognak! Most pedig...

KEMÉNY JÁNOS: Felségednek is jobb, ha ezt most nem firtatjuk! Don Diego nincs itt, valóban, de jobban teszi, ha nem kerül a szemünk elé, mert akkor bírák előtt fog felelni kérdéseinkre! Most pedig, felséges asszony, távozzunk, de találkozzunk még mi mindannyian az országos gyűlésben, mert Erdélyország sorsáról van szó...

BRANDENBURGI KATALIN: Talán meg akarják változtatni halott fejedelmük végakarátát?

MIKÓ FERENC: *(feldúlt)* Itt már régen nem az ő végakarataról van szó...

KEMÉNY JÁNOS: Sajnos, a végakaratot nem mi változtattuk meg...

BRANDENBURGI KATALIN: Talán én?

KEMÉNY JÁNOS: Az összes rendek országos gyűlése erről is dönt majd...

BRANDENBURGI KATALIN: Akkor most távozzanak. Urak!

MIKÓ FERENC: Távozzunk, de béke nincs a szívünkben...

KEMÉNY JÁNOS: Itt már régen nincs béke...

BRANDENBURGI KATALIN: Mert vannak pártütők, azért...

KEMÉNY JÁNOS: Mert árulók vannak...

BRANDENBURGI KATALIN: A nemzetnek jobb is lenne tán, ha egységes lenne. Mert nemzetes uraim mindig csak a széthúzást keresik...

MIKÓ FERENC: Éppen az egységet, és a magyarságot óvjuk...

BRANDENBURGI KATALIN: Elbocsátom az urakat...

KEMÉNY JÁNOS: *(félhangosan)* Ahogy mi is téged...

ÉNEKES: *(szinte közbevág)*

*Bethlen nagy nemzetből
Fejedelmi kertből,
Isten kegyelméből,
Szép eredet vől,
Hazánkban sok jót tól,
Még az életben lól.
Istenünk, ki elvből
Síró szemünk elől!*

*Maradtunk csak bíra,
Feketedett gyászra,
Hogy szemünk világa
Magyarok csillaga,
Ő, életünk, drága
Fejedelmi ága!
Letörött virága
Szűszakasztó búnkra...*

BRANDENBURGI KATALIN: *(izgatottan)* Don Diego, menekülnie kell. Mindent tudnak az urak. Országos gyűlést akarnak... És magát követelik...

DON DIEGO: Menekülni? Hova? Hogyan?

BRANDENBURGI KATALIN: Diaristain gróf, a császár követe majd kicsempészi a hintóján... Menjen, menjen, itt nincs biztonságban! És én sem!

DON DIEGO: Asszonyom...

BRANDENBURGI KATALIN: Ne mondj csak semmit! Hallgass! Jó voltál... De most elválunk...

DON DIEGO: Asszonyom! Imádom! Engedje, hogy maradjak!

BRANDENBURGI KATALIN: Nem! Távozik. Most! Terveink kitudódtak... És kivitelezhetetlenek... A maga személye erősen kompromittálódott... Távozzon...

DON DIEGO: De felséges asszony... *(hangja kiúszik)*

Czinke Zsuzsanna kerámiaszobra

KEMÉNY JÁNOS: *(egészen közélről)* Embereim jelentették, hogy megszökött. Már túl van a határon... A fejedelemasszony segített neki...

MIKÓ FERENC: Tudtam! A ribanc!

KEMÉNY JÁNOS: Talán jobb így... Egy öldöklés felesleges lett volna. Nincs erre szükség...

MIKÓ FERENC: Már kegyelmed is...

KEMÉNY JÁNOS: Dehogy... De békés eszközökkel is lehet... Új fejedelmet választunk...

MIKÓ FERENC: Bethlen István uram...

KEMÉNY JÁNOS: Vagy a Rákócziak közül...

MIKÓ FERENC: No, nem mindegy...

KEMÉNY JÁNOS: Egy szempontból mindegy...

MIKÓ FERENC: Idegen asszony nem kell.

KEMÉNY JÁNOS: Így van. És a Habsburgokkal sem kell az egység. Inkább a török.

MIKÓ FERENC: Inkább a török. Döntsön közöttük a választás!

KEMÉNY JÁNOS: Döntsön a választás...

MIKÓ FERENC: Fel, fel, új hazára nemzetes uram! *(hangja lassan kiúszik)*

ÉNEKES:

*Nemzetünk bűnével
Ilyen oszlop dőlt el,
Istenem, hogy vőd el,
Tüllünk miért tőd el?
Egész nemzetünk kell
Siratkozzon szívvel,
Ki felejtjük csak el
Halálunk sebével.*

DON DIEGO: *(borozgatás közben)* Summárum summa, kedves Don Pietro, így jöttem meg a távoli földről. Nem egyeznek ott meg soha a magyarok, meg a többi nemzetek egymással... De sok jó dolgot tapasztaltam.

DON PIETRO: Ezt a bort is szereti megtapasztalni uraságod...

DON DIEGO: Így van... Meg a nőket...

DON PIETRO: Azért kicsin múltott...

DON DIEGO: Micsoda...

DON PIETRO: Hogy mostan látom itt kegyelmedet...

DON DIEGO: Kicsin...

DON PIETRO: Majd' ott hagyta a fogát...

DON DIEGO: Így van. De jezsuita testvéreim mindig segítenek...

DON PIETRO: Itten segítenek, ott meg kaszabolnak...

DON DIEGO: Ahogy hitünk kívánja...

DON PIETRO: Mert veszélyesebb a hitetlen keresztény, mint a pogány...

DON DIEGO: Így van...

DON PIETRO: És barbárabb az, ki Európában keleti, mint aki...

DON DIEGO: Ne folytassa, kedves barátom, ne folytassa... Higgye el, szép, gazdag föld az. Segitse őket, segítse meg őket az Isten. Minket is, őket is...

DON PIETRO: Az Isten megsegít... Segítse az ottaniakat is. Ha tudja... *(hangja kiúszik)*
(Félrevert harangok. Mindenünnen jajveszékélés. A harangszóban egy eszelősen prédikáló szerzetes hangja erősödik fel.)

SZERZETES: ...és látám, és imé egy sárgaszínű ló, és aki rajta üle, annak a neve halál, és a pokol követi vala azt, és adaték azoknak hatalom a földnek negyedrészen, hogy öljenek fegyverrel, és égséggel, és halállal és a földnek fenevadai által. ...És mikor felnyitotta az ötödik pecsétet, látám az oltár alatt azoknak a lelkeit, akik megölettek az Istennek beszédéért, és a bizonyágtételéért, amelyet kaptak. ...És kiáltanak nagy szóval, mondván: Uram, meddig nem ítélsz még? ...És a hét angyal, akinél a hét trombita vala, készüle a trombitáláshoz. ...Az első angyal azért trombitála, és lőn jégeső és tűz, vérrel elegy, és vetették a földre, és a földnek harmadrésze megége, és az élőfák-nak harmadrésze megége, és, és jaj, segíts, Uram... *(hangja elcsuklik)*

NÉMET KATONA: *(közben fegyverek zaja, kiáltások)* Távozz az istenedhez, prédikáló barát, ne itt károgj nekünk, ez a pillanat most nem alkalmas! Gyerünk tovább! A zsold kevés! Szabad a rablás! *(A csatazaj lassan halkul, a harangzúgás kezdetben erős, majd az is eltűnik.)*

(Autózúgás, rádió hangja)

FIATAL NŐ: Végülis örülök, hogy itthon vagyunk...

PÉTER: Örülsz? Minek örülsz?

FIATAL NŐ: Olyan megnyugtató...

PÉTER: Viccelsz...

FIATAL NŐ: Komolyan... Jó itt. Tényleg.

PÉTER: Hagyjál, hagyj békén. Elegem van!

RÁDIÓBEMONDÓ: Tizenöt óra, híreket mondunk. A koszovói felszabeditási hadsereg újabb támadást intézett szerb katonai egységek ellen... *(hangja lassan kiúszik)*

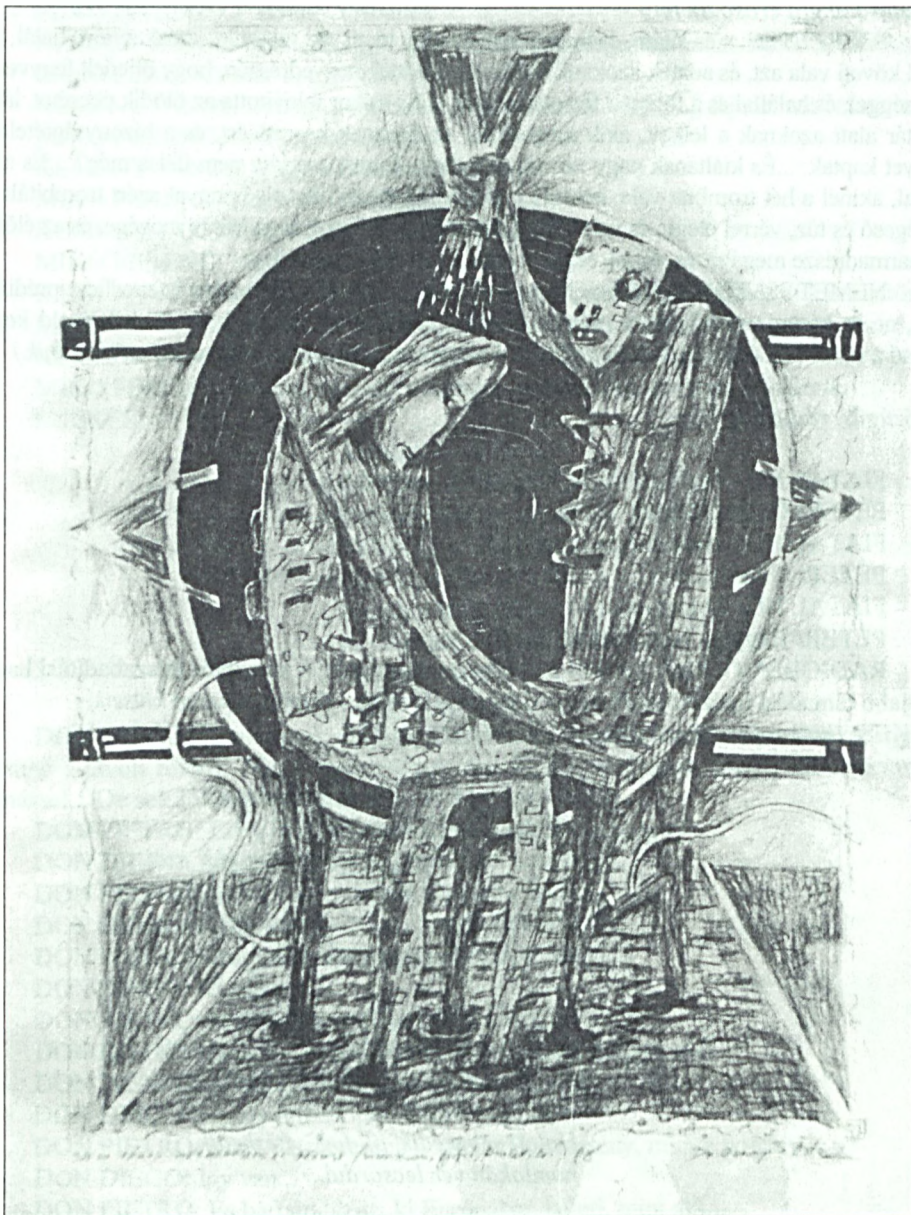
ÉNEKES: *(halkan, majd erősebben)*

*Vitézek mi lehet ez széles föld felett
 szebb dolog az végeknél?
 Holott kikeletkor az sok szép madár szól,
 kivel ember ugyan él;
 Mező jó illatot, az ég szép harmatot
 ád, ki kedves mindennél.*

*Ellenség hírére vitézeknek szíve
 gyakorta ott felbuzdul,
 Sőt azon kívül is, csak jó kedvéből is
 vitéz próbálni indul,
 Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik,
 homlokán vér lecsordul...*

VÉGE

Drosnyik István alkotása

Kiscseri Mihály

Közbül, elveszőben

*„A Nap nem süt ki.”
(MR Déli krónika, 1999. jan. 20.)*

Szálkás üveggyapot felhők
a dermedt panel
városközpont fölött

Alacsony járású nap
az éles fényű
ünnepek utáni januárban

Járdagödrök megvakult jégtükrében
csikk és fagyott turha
Emelnéd tekinteted

Tavaszt ha várnál menekvésben
híve hibázol
Adventi reményed a Via Dolorosába torkollik

Ellátsz-é pünkösödöd sóvárgott
pompájáig a hótalan tél
áthathatatlan szűrkéjén túlra

Régi pályaudvarok, kikötők felé

(A Duna-hidak bombázása idején)

Azt mondja
(az ilyenekre mindig egyszerűen)
kérdésekre
Nem nem
(semmi hevesség)
Nem erről van szó

Ha akarnék odaérni
siettetném

Én itt vagyok
(semmi toppantás)
Ő késlekedik

De már elég

Felszállok a Bartókon a 47-esre
Szemből mellöz majd a 49-es.
*(Nem mondom: vagy fordítva...
Ő mindig többet tud
ezekről)*
Szent Gellért előtt
a sín vinnyog abban
a hülye elhatározó
kanyarban
Nem én
Nem a Dunára a sziklakápolnára
nézek
Tekintetünk így nem találkozik
Följebb
keresem majd
- mégis -
az *Amadeust*
a *Mozartot*
meg a *Dnyepert*
Görcsösen kapaszkodnak a pesti partba

Vélem
A *Kossuth* meg a *Táncsics*
maradt - látom majd
Onnan valahogy
- átszállással -
az Erzsébet-híd
ívéről
elég is
lesz

Belevágódni a Keleti
homlokzati órájába
Watt és Stephenson
között

Ajánlás:

*Mondd barátom
miért úsztatnám
magam
lefelé
abba a háborús
tömegbe Nándorfehérvár alá
vagy tovább*

Mondja. A kérdés az enyém marad.
Utaznék emlékére
Szamoszra,
Efezoszba.
Mindig csak vonaton,
hajón, türelmes kompokon.
Sínek és farvíz
alattam, mögöttem,
kondenzcsíkok fölöttem.
Félálomban is.
A láthatatlan nem közénk
tartozik.

1999. április 26. hétfő

Philoktétész kertje

(A fájdalom enciklopédiájából)

Hangyabetűkről
vaksin
égibogárra
kapod a szemed
Kerti mélézásból
boltozatig

Kondenzcsík nélkül
Málta felé
jó Lengyelhonból
magasan
Fent
míg a reklámgrafika megkopik

Marad az ég
cégfeliratok nélkül
Fölötted óezüst
apró angyal
Kumuluszokká oszlik
a dübörgés

Árnyékos könyvek
fölül
butácska káposztalepke párokat
szemlélsz

Szomszédod ébred
gajdolható nótát talál
mosogatóra
szánja magát
Ének
száll az edénycsörömpölés fölött

Szél indul árnyék
 vonul
 felhő
 változik

Vérfoltos nadrágszár
 lóg
 – elfakadt trombózisos ér –
 száradni a meggyfa oldalágán
 Lehallik
 új gép jön
 Lábadban fájdalom ébred

Szoros zokni
 alá
 körömvirág szirmokat
 illesztgetsz
 Lábszárfekély
 Izzadásodra is számíthatsz
 olcsó patikaszer rafinált panacea

Új gép jön
 alig száll alá
 a turbóhang
 Kétfarkú csikot húz
 – testvéri füstifecském –
 majd föl is emészt

Húz halad előre
 míg fogy mögötte a
 műbáránfelhő a
 gépi

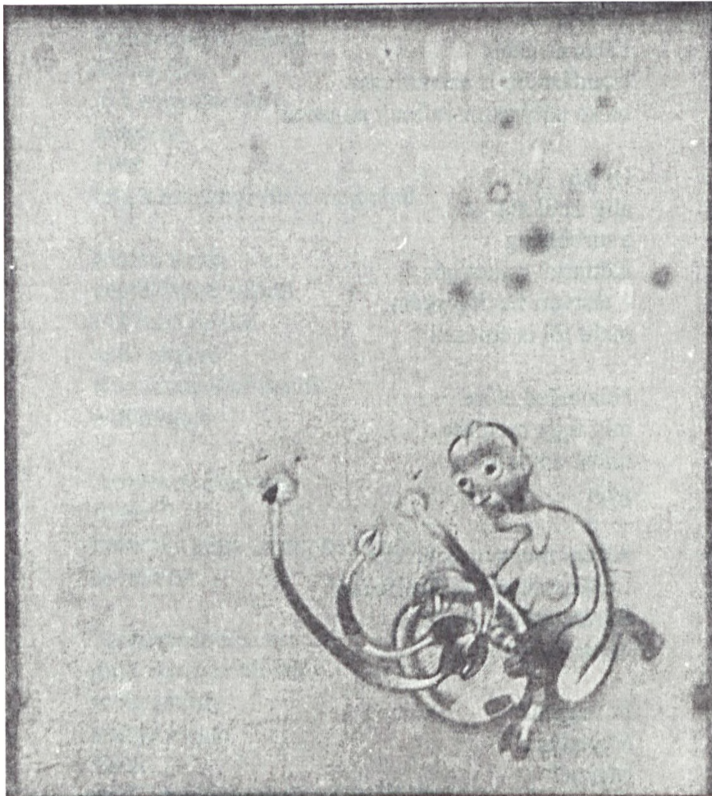
Az égi mormogás elvész
 Lepkezuhanás és füstifecske
 Báránfelhők árnyéka
 az akácson

Itt hagytak
 Maradtam
 Mennék
 Árnyék vonul
 Lepkepár imbolyog

Fecskéim cikáznak fűnyírógéphangban
Mivé lesz majd Odüsszeusz
mindent tudása
ha
visszajön sejtjeim
oszlására

Szagom-bűzöm fújhatja szembe
orrába a szél
Fájdalmamat szélhámos
el nem veheti

Birtokom

Földi Péter festménye

Sulyok László

A Nógrád gazda(rendszer) váltása,

avagy mi történt a megyei sajtóban tíz évvel ezelőtt?

1989-90-ben vértelen forradalom zajlott le az ún. szocialista blokkon belül. Utóbb visszatekintve, beláthatjuk: mindennek úgy kellett történnie, ahogyan - ha nem is eleve elrendeltetett. Az átalakuláshoz tőkét, szellemi municiót és szakemberanyagot kölcsönzött a Nyugat (főképpen legmozgékonyabb, legéhesebb vállalkozói rétege), s mindvégig a háttérben maradva, de erejénél fogva nagyon is eredményesen, a maga érdekei szerint befolyásolta a folyamatokat. (Lásd privatizáció!) Akadtak, mint a magyar történelemben mindig, akik meggyerhetők voltak az együttműködésre. Ne csodálkozunk ezen; a többpárti parlamenti demokrácia, a magántőkés gazdaság céljai maximálisan egybeestek a mi törekvéseinkkel. Kiszabadulva a képmutató hazugságok béklyójából, nagyon és gyorsan akartunk boldogulni. Sok-sok illúzió lelkesített. A legnagyobb, hogy '56-os dicső múltunk és egyéb nemzeti érdemeink jutalmaként kapjuk a külső segítséget, holott a történésekben egészen prózai okok osztották a lapot: az „orosz medve” birodalmának szétverése, a világ-

gazdaság kizárólagos dominanciájának a megszerzése. A globális szemlélet akkor Nyugaton már általános volt, és felülkerekedett a jóléti társadalom, a szociális piacgazdaság Magyarországon széles körben propagált és természetesnek elfogadott, nagyon is kívánatos gazdasági-politikai koncepcióján. A '80-as évtized, különösen annak utolsó fele-harmada a Nógrád megyei újságírás történetének legszebb lapjait jelenti. Mint a kinőtt ruhát, meg az elrongyolódott, hasznavehetetlen rossz göncöket, úgy hánytuk le magunkról, egyenként vagy csoportosan, a belénk sulykolt, életünk vezérfonalává szőtt ideológiai és más szellemi, szakmai sémákat, babonákat. Évről évre, hónapról hónapra szabadabban írtunk - az olvasó örömére, aki hálásan köszönte a nyíltságot és őszinteséget, a kiteljesedett törődést, a tabuk könyörtelen sárba tiprását. A munkához igen jó felkészültségű, remek újságírói szemmel és kiváló tollal megáldott munkatársi gárda verbuválódott össze, a megyéből és más vidékekről. Az általában képzetesebb, nyitottabb és rugalmasabb gondolkodású jövevények - akik

bizonyos fokig más körülmények között szocializálódtak és mozogtak - ösztönzően hatottak a helyiek merevebb szemléletére, tágitották ideológiai-politikai tőrés határakat, finomították nyersebb konfliktuskezelésüket.

A kor nagy szellemi csatározásai alól természetesen nem vonhatta ki magát a megyei újság, a *Nógrád* című napilap vezetői és munkatársi gárdája sem. Napirenden voltak az olykor személyeskedésbe csapó politikai viták. A mi berkeinkben - ezt addigi, jó másfél évtizedes salgótarjáni újságírói pályámon mindvégig éreztem - hatványozottabban jelentkezett az értelmiség létének és szerepének a lebecsülése, ami nem egyszerűen abból fakadhatott, hogy a leninizmus ezt a réteget nem becsülte értéke szerint, sőt koloncnak tartotta a társadalom nyakán, afféle szükséges rossznak (Lenin titokban tartott egyik mondása: az értelmiség pócegödör), hanem abból az általános alulképzettségéből fakadó kisebbségi érzésből és féltékenységből gerjedt és transzformálódott újra és újra, amely évtizedeken keresztül - ha nem is mindenkire kiterjeszhetően - alapvetően jellemezte a redakció vezetőségét, beleértve a gazdasági alapokat teremtő-gondozó kiadóvállalatot is. Sok különböző rendű-rangú újságvezető szemében a társadalom legfőbb bajkeverője az értelmiség volt, s e kifejezést igencsak megvetően használták a változtatni akaró, az országos folyamatokkal szorosabban haladó újságíró munkatársakra. A vezetők között ugyanakkor - nem csupán a legfőbb pozícióért - hatalmi (személyi) harc is folyt, ami külön színesítette, torzította, tette feszültebbé és áttekinthetlenebbé az itteni napi csatározásokat. A '80-as évek végén ugyan csaknem mindenki újítónak, az elkerülhetetlen változások követőjének, sőt kovászának tartotta magát, a valóságban azonban jól szétválasztható volt a két tábor: a valódi és a

taktikus reformerek köre. A szó és a tett különbözősége (meg a kocsmai beszélgetések tartalma, minősége és modora a harmadik fröccs után) megmutatta minden tollforogató igazi(bb) arcát. Az „szd meg és uralkodj” klasszikus elve a szerkesztőségben a napi gyakorlat része volt, s alkalmasint talán még azok is szenvedtek tőle, akik meggyőződéses híveiként vezetői tevékenységük nélkülözhetetlen alapjává tették.

Egy tipikus eset 1985 elejéről: a *Habán* ügy. Megmaradt volna egyszerű újságcikknek, ha nem fűjják fel valakik, akik ezáltal kívánták kifejezni mély és megingathatatlan marxista-leninista meggyőződésüket, na meg elkötelezettségüket és hűségüket a „párthoz, néphez, hazához”. A történet dióhéjban: Írtam egy portrét Habán Andrásról, Szirák 1945 előtti népszerű, dolgos, olvasott-tájékozott mozisáról, akit 1956-ban falujában megválasztottak a forradalmi tanács elnökének, két héttel később a községi tanács elnökének, és bekerült a járási nemzeti bizottságba is. A cikk kizárólag a mozisiról szólt, noha magunk között beszélgettünk a forradalom alatt történekről is. Akkor az utóbbiról a valóságnak megfelelően még nem lehetett írni, de a régi szereplőkkel a kommunista hatalom már meglehetősen kesztyűs kézzel bánt. Persze, mint a cikk megjelenése után kiderült, nem mindenki. A megbízott belpolitikai rovatvezető Pásztórol hozta a hírt (ott volt munkásör), hogy a munkásörség parancsnoka szerint a legnagyobb sziráki ellenforradalmárról közöltünk cikket és ez botrányos egy pártlap részéről. A hírmők és a főszerkesztő-helyettes ebben a „feladatban” is - lévén azonosan érző-gondolkodó, hasonló mentalitású emberek - nagyszerűen egymásra talált. Fűtötte mindketőjüket a bizonyítási vágy, no meg egy alantásabb szándék, hogy borsot törjenek a pár hete kinevezett főszerkesztőnek az orra alá, aki

helyett magukat alkalmasabbnak látták volna a pozícióban. Felpiszkálták a főnökszszonyt, aki rám bízta ugyan az ügy kivizsgálását (egyébként nem volt mit kivizsgálni, a kőkorszaki mozis egész életében rendes ember volt, az utóbeszélgetések során a falu vezetői, mérvadó személyiségei széles körben ennek megfelelően nyilvánítottak véleményt), ám nem rejtette véka alá a megvetését: „Tudod, mit csinálj a diplomáddal? Tedd a szekrénybe!” (Sic - Nem a vitrinbe, ahová szokták volt tenni dísznek. A szóban forgó diploma pedig nem az elsőként szerzett, magyar-történelem szakos egyetemi diplomámnak szült, hanem a pártiskolainak, amit a salgótarjáni „Lenin-hegyen” szereztem a marxista-leninista nemzetközi munkásmozgalmi szakosítón. Hiába hangoztatam, inkább nyelvet tanultassanak velem, azzal többre mennénk, akkori főszerkesztőm hajthatatlan maradt. Persze megértem, a megyei pártbizottságon előírták neki, hogy évente hány főt kell beiskoláztatnia a redakcióból, és hát rám került a sor.) A Habán-ügyben egyébként a pártbizottság munkatársai sem volt egységesek, de a többség, általában a tanultabbak, a gondolkodóbbak sem az írásban, sem a megjelentetésében nem láttak kivetnivalót. A vihar csitulakor érdeklődésemre a megyei rendőrkapitány viszont így reagált: „Az a baj, hogy az öreg ellensége a rendszernek még ma is.”

„Ne mosolyogj, Iljics, nem lesz ez így örökké, 150 év alatt sem lettünk törökké!” Ezt a mondatot Budapesten, a Dózsa György úti Lenin-szobor talapzatán olvasta az egyik balassagyarmati városi főhivatalnok. Cinkosan neveltünk össze, mindamellett kissé megborzongva: hogy mit meg nem engednek maguknak az emberek?!

Egy cselekedetemet viszont máig restellem. (Lehet, hogy most terápiaként írom ki magamból?) Időpont: 1986 januárjának

vége. Értékelő cikket írtam *Laczkó Pál Szalmakomiszár* című elbeszélésének színpadi változatáról, amit csak a bemutató után pár nappal videón láttam, és nem is egészen a saját véleményemet fogalmaztam meg. Két fiatal miskolci színész, egy bőgős kíséretében szerepelt a szokásos évi, a megyei tanács művelődési osztálya által rendezett Madách-ünnepségen, a salgótarjáni zeneiskolában. Az előadás végén a játszók színpadra hívták a szintén fiatal, meghatott szerzőt, aki - nyilvánvaló izgalmában és némi zavarában - térdet hajtott és megcsókolta a nemzeti zászlót, majd a közönség felé fordulva V betűt formáló ujjával integetett. Ahogy én gondolom: a megyei pártbizottság jelen volt ügyeletesei elsősorban a szerző viselkedését nehezményezték, következésképpen a monodráma-változatot is elmarasztalták. Micsoda dolog az, megcsókolni a nemzetiszín-zászlót; froclizni az internacionalizmust, amikor úgy is annyi támadás éri ország-világban a nagy Szovjetuniót! Vélekedhettek, véleményüket azonban nem akarták nyilvánossá tenni, nehogy széles körben ismertté váljon az a személyes elmentéket sem nélkülöző hatalmi harc, ami akkoriban a megyei pártbizottság és a megyei tanácsvezető tisztségviselői között folyt. Meg aztán ideológiai kérdésekben hatásosabb, ha az újság foglal állást, amikor az úgysis az övék. A pártemberek szerint a tanácsi szervezők egy nacionalista szellemű, egészében hibás és apolitikus darab bemutatását engedélyezték. Ezt a konklúziót kellett megírnom. Hiába tiltakoztam, én nem is láttam az előadást (videovetítést szerveztek nekem), hiába érveltem, írja meg az, aki ott volt (a főszerkesztő és az egyik főmunkatárs), vagy az, aki jobban ismeri az alapművet, mint jómagam, hiszen először őt kérték fel a dramatizálásra (egy másik főmunkatárs). Ne törődj semmivel, majd mindent megbeszélünk,

kidolgozunk egy közös álláspontot és azt megírod - volt a szerkesztőségi társak egy-séges akarata -, különben is te vagy a mű-velődéspolitikai rovatvezető, színikritikus, neked testhezálló, neked kell a garast letenni. Mindenki óztkodott a feladattól, mindenki ki tudott bújni alóla, csak én nem. (A lemondáshoz vagy felmondáshoz bátorsá-gom nem volt, de az én környezetemben ez egyébként sem volt szokásban. Mit is kezdhettem volna magammal, a családommal megbélyegzettként!) Szóval megírtam a mások és a részben magam véleményét (én nem éreztem túlzottnak a szerző viselkedé-sét, se nacionalistának a darabot), és ezt szégyeltem ma is. Jóllehet olyan dicséretet kaptam érte, amelyet a hivatalos felsőbbse-gemtől addig még soha (persze ezt sem nekem, hanem a főszerkesztőmnak mondták). A főnökasszony - ahogy kényes ügyek-ben vagy nagy témákban gyakorlat volt - megjelenés előtt a cikket bemutatta a megyei ideológiai titkárnak és helyettesének, akik minden sorát és szavát elfogadták. Megjelenés után pedig csörgött a telefon: a cikk nagyon tetszett a pártközpontban, úgy fogalmaztak, hogy a nagy lapoknak is így kellene állást foglalni ideológiai kérdésekben. „Szobrot kapsz, Sulyok!” - viccelődött velem a főnököm, aki egy esztendeje még a szekrénybe záratta volna a diplomámat.

A hatalom eróziója azonban feltartóztat-hatatlan volt.

Már a megyei pártbizottságon sem úgy mentek a dolgok... A párttagok többsége már tudta és vallotta (segített ebben az 1988. májusi központi bizottsági ülés), hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt által foly-tatott politika a válság elmélyüléséhez vezet, nem pedig a szakadatlanul hirdetett és várt felemelkedéshez. Nemhogy csökkent a távolság köztünk és a fejlett országok kö-zött, éppenséggel nőtt. Elegendő volt ennek

megállapításához kézbe venni egy magyar (orosz) hordozható rádiómagnót és egy holland Philips vagy egy német Siemens, netán japán National Panasonic gyártmányt. Akinek volt rá szeme, látott...

1989. április 21-én Lenin születésnapjára emlékeztek a megyei pártbizottságon, a pro-pagandisták ünnepén. A vb-termet rendezték be, de a kelleténél kevesebb székkel, és az ünnepség elején a székek utáni járkálás okozott egy kis gondot. Elérkezett a műves megemlékezés vége, a levezető elnök fel-szólította a jelenlevőket: „Végezetül hall-gassuk meg az Internacionálét!” Szokásos koreográfia. A hallgatóság vigyázzba me-redve várta az akkordokat. De hosszú más-odpercekig semmi. Kínossá vált a csend. Az elnök: „Biztos, valami hiba történt”, és elindult felderíteni. Pár lépést megtett, ami-kor felcsendült a zene. Nem az Internacio-nálé, hanem a szovjet himnusz: „Szövetség-be forrt szabad köztársaságok./ A nagy Oroszország kovácsolta frigy...”

A népi demokrácia „csúcsán” ilyen baki elképzelhetetlen lett volna. Ha mégis, embe-rek feketedtek volna belé, a börtönökben. Most egyszerűen csak bekapcsolták a másik magnetofont, azt, amelyiket eredetileg is kellett volna, és békében távozott mindenki. A szóban forgó, utolsó pártállami évben három főszerkesztő és egy háromtagú, gya-korló újságírókból összeállt szerkesztői-bizottság irányította a megyei újságot. Moz-gott az egész szerkesztőség. A biztosnak hitt hajó minden eresztékében recsegett-ropogott. Sok jó képességű írástudó elment, például fővárosi lapokhoz meg a frissen szervezett, magán kiadású helyi hetilaphoz, a *Tarjáni Tükör*hez. Jöttek helyükbe, főként kezdő tollforgatók. Az országban és a me-gyében zajló politikai folyamatok - amiként az írás elején említettem - a szabadságnak kedveztek. Már az 1950-es évek elejének

Czinke Ferenc alkotása

titkos recski munkatáborról is lehetett írni a *Nógrádban*, történelmi összefoglaló jelenhetett meg Salgótarján „legsötétebb napjáról”, az 1956. december 8-i pufajkás vérfürdőről, és lassan-lassan meg mertek szólalni az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeinek résztvevői, az aktívan cselekvők és a szemtanúk, a későbbi irdatlan megtorlás megalázottjai és bebörtönzöttei.

Őszre mindannyiunk számára bizonyossá lett, hogy végnapjait éli az akkoriban már *létező szocializmus*ként emlegetett kommunista rendszer. A megyei pártlapnál - ugyanúgy, mint a többi pártirányítású munkahelyen - egyre nagyobb lett a munkatársak bizonytalansága, a vezetők tanácstalansága.

Senki nem tudott semmi biztosat, még a közeli jövőről sem. Ugyanakkor mindahányan - ilyen az emberi természet - bizonyosságra és biztonságra vágytunk. De ahogyan a régi struktúrák kezdtek lebontódni, ezzel valahogyan nem akart igazán lépést tartani az újaknak a kialakulása. A változás, az új eszmék képviselői és szervezeti megjelentek ugyan Nógrád megyében is, ám itt - meglátásom szerint - nem rendelkeztek olyan politikai szervező, társadalmi befolyásoló erővel, mint az ország több más régiójában.

1989 végére azok maradtak a megyei lapnál, akik - adott esetben teljesen indifferensek a részletes és külön indítékok - megélhetésüket a lapnál látták-akarták biztosítottak. A súlyos, szorult helyzet meglehetősen közel hozta egymáshoz a kollégákat. Talán sohasem volt olyan átfogó, erős és nyilvánvaló az összetartozás érzése, az együttgondolkodás, mint a rendszerváltoztatás várakozással teli, lelkesült hónapjaiban. Új gazdát és jövőt szerettünk volna magunknak teremteni. Ebben azonban Salgótarjánban és a megyében nem igazából segítettek, noha több politikai csoport részéről is történtek kezdeményezések.

A frissen alakult Magyar Szocialista Párt radikális tagozata (az MSZP megyei ideiglenes intézőbizottsága azonnal elhatárolódott tőle, bírálta és elutasította), a Magyar Demokrata Fórum, a Szabad Demokraták Szövetsége és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megyei szervezetei közös beadvánnyal fordultak 1989. október 23-án (a Magyar Köztársaság kikiáltásának napja) a megyei tanács elnökéhez, *Körmendy József*hez. Álláspontjuk szerint a *Nógrádnak* igazi néplappá kell válnia, és egyetlen párt sem gyakorolhat fölötte tulajdonjogokat. A lapcsinálók egyetértettek. A lap október 25-i számában jelent meg a Magyar Újságírók Országos Szövetsége Nógrád megyei helyi csoportja vezetőségének ezzel kapcsolatos állásfoglalása, amelynek alapváltozatát a MÚOSZ megyei titkáraként írtam, majd a társak véleménye alapján végső formába öntöttem; ebből idézek: „...*eddig sem zártunk el a megújulástól, a monopolhelyzet felszámolásától. Nekünk is érdekünk egy sokszínű, tartalmas és színvonalas, mindenféle pártérdekektől mentes politikai néplap előállítása és megjelentetése. Ez csak úgy lehetséges, ha olyan szervhez, intézményhez tartozunk, amelyik lényegénél fogva a fenti követelményeknek megfelel. A végső megoldást mi is a kialakuló önkormányzati tulajdonban látjuk.*” (Magán-, netán nyugati tőkéről álmodni sem mertünk, hiszen az újság évek óta 4-5 millió forintos veszteséggel működött.)

A lap vezetői, hangadó munkatársai úgy látták, gyors cselekvésre van szükség, mert a bizonytalanság ugyanúgy megeszi a lelket - tegyük hozzá: a szellemet -, mint ahogyan a félelemről tartják. Mi pedig már sok pofont kaptunk - rendezett viszonyok között is. A legfontosabb tennivalók között határoztuk meg: a kiadóigazgatói és a főszerkesztői állás meghirdetését, a szakmai és emberi

értékek alapján, a ráváró feladatok ismeretében; a megjelenés anyagi alapjainak mielőbbi megteremtését és mikéntjének gyors közlését a kollektívával; a döntés után a lap tartalmi, formai és egyéb megújítását. Jogot formáltunk arra is, amit korábban rendre elmulasztottak, hogy a tárgyalásokba bevonják a szerkesztőségi kollektívát.

A gyors döntésre valójában már nem is politikai, hanem gazdasági okok miatt lett volna szükség. Gyakorlatilag ekkor azt írtunk, amit akartunk. Am pénz híján, mint-hogy január elsejétől lapgazdánk, az MSZP egyetlen fillér támogatást sem ígért, csak a megörökölt tulajdonjogát markolta nagyon, igencsak kérdésessé vált, hogy a szakmát meddig gyakorolhatjuk. A helyzet lényegében az volt, hogy minden párt beleszólást akart a lapkészítésbe, de egyik sem akart anyagiakat áldozni érte. Szócsóként akartak felhasználni bennünket választási - meg egyébként is, mindennapi - küzdelmeikben. Érthető a törekvésük. Csakhogy profán hasonlaltal élve: az húzhatja a nótát, aki fizet, nekünk pedig senki nem akart fizetni, mondván, hogy nem tud. S újabb profán hasonlaltal éreztetve saját helyzetünket: üres spájzban bolond a gazdasszony. Más szóval: mi sem voltunk nyugodtak a rólunk, a háttünk mögött zajló alkudozások alatt.

Az MSZP vezető képviselőinek többsége képmutató álláspontot foglalt el, amit ellenfeleik cinikusnak minősítettek; azt javasolták, hogy a többi politikai szervezet törekedjen önálló lapalapításra, jól tudva, hogy ez képtelenség, hiszen maga is pénztelenségre hivatkozva vontta meg a további támogatást a *Nógrádtól*. Tulajdonával ugyanakkor meglehetősen ügyesen bánt: tudatosan gyűjtötte maga köré a hangadó újságírókat, akik - noha nem biztos, hogy mindenben az MSZP-ések módjára gondolkodtak - mindig megírták azokat az információkat, amelye-

ket a szocialisták akartak. Egyúttal, nagyon bölcsen, igyekeztek nem beleszólni a lap dolgába, a sajtószékházban nem mutatkoztak, s kifogásaikat nagyon ritkán és szőrméntén adták a tudunkra, főleg a kulcspozíciókban lévőkére. Akkoriban - nyilván mélyen átérezvén a bajt, az önös érdeket - nagyon jó és tényleg partneri viszonyt lehetett kialakítani a pártvezetőkkel.

A többi párt egészen másként viselkedett; vagy tapasztalatlanságból, vagy tudatlanságból. Ők is tudták, hogy a sajtó fontos hatalmi tényező, de azt nem, hogyan kellene a sajtó munkatársait maguknak megnyerni. Sokan folyamatosan vádaskodtak, részrehajlással gyanúsítottak és rágalmaztak, beskatulyáztak személyeket és a lap egészét, miközben minden újságcsináló igyekezett legjobb tudása szerint az új, demokratikus kívánalmaknak megfelelni. Ez a méltánytalanság a többséget elkeserítette és elidegenítette, s arra a felismerésre inspirálta, hogy az új erők között sincs igazi szövetségesünk, csupán újabb akarnokok és parancsnokjelöltek. Nem véletlenül jelent meg *Szendi Márta* megbízott főszerkesztő vezércikke a november 23-i számban: *„Miuután megszábadultunk az MSZMP, illetve utódpártja, az MSZP oly sokat emlegetett - panaszolt-, kritizált kézi irányításától, az úgymond egypárti diktatúrától, most mintha a többpárti diktatúra fellegei kezdenének a szerkesztőség fölött az égbolton gyülekezni. Szaporodóban a különféle pártok kategorikus „kérelmei”, melyekben közleményük szó szerinti nyomdába adására tartanak igényt. Megegett, hogy még azt is előírták, hány részletben; s mely napokon tegyék a lapba ama bizonyos közleményt.”*

A lapja tulajdonjogához foggal-körömmel ragaszkodó MSZP kiadóvállalata közben - az újságírók kívánsága szerint is - meghirdette a pályázatot, először a kiadóigazgatói állásra,

majd a főszerkesztőére. 1990. január elsejétől az új igazgatónak és kiadói csapatának egyedül kellett gondoskodnia a *Nógrád* biztonságos napi megjelenítéséről. Január 15-től elfoglalhatta helyét az új főszerkesztő is, aki történetesen én lettem. Öten pályáztunk, ketten jutottunk az utolsó körbe, az egyik olvasószerkesztővel, aki egyben az egy hónapig működött szerkesztőbizottság elnöke volt. A döntőnkök figyelembe vették a munkatársak titkos, mellettem született 10:9 arányú szavazatát is, amikor kimondták a végső szót. Ez külön történet, s minthogy rólam szól, valójában ebből nagyon keveset tudok. Annyi pedig éppen elégséges itt, hogy azért választottak engem, mert - természetesen ezt jóval később tudtam csak meg - hajlandó voltam helyettesként elfogadni a belpolitikai rovatvezetőt, aki az MSZP teljes bizalmát élvezte (de az MSZMP-jét is), míg ellenlábasom nem. Nyilván vele kívánták kordában tartani a főszerkesztőt, hogy az mindenkor úgy cselekedjen, ahogyan ők megkövetelik, vagyis ne legyen semmiféle kilengés, vagy elhajlás a megszokott baloldali (liberális) eszméktől, értékektől. Erre személye alkalmas is volt, amit rengetegszer bizonyított, mint például az említett Habányi fő kiadóvezetője. A lap valódi első számú vezetőjének tehát - gondolom - őt tartották, személyét azonban nem lehetett a megújuló *Nógrád* zászlójára tűzni. Így utólag azt hiszem, azért döntöttek mellettem - noha igazán sohasem ambicionáltam magamat a főszerkesztői posztra -, mert a tiszta lap indításához egy viszonylag kevésbé vagy egyáltalán nem kompromittálódott ember kellett, mert a többségi igazságot és esélyegyenlőségét mindig fontosabbnak tartottam a politikai csoportérdekekénél - ami végül is pár év múlva a bukásomhoz vezetett.) Ekkor azonban a megújulás kérdésében még nagyon egységesek voltunk, a különbségek

csak hónapok múltán, a választások nyomán kialakult éles politikai háborúskodások idején aktiválódtak. A közös cél - a biztonságos megjelenés - egyébként is elnyomta a másságokat. Mindamellet nem lehetett könnyen eligazodni a napi érdekek és akarások útvesztőjében, a kollégák időnként célt és mértéket tévesztettek (mint a tágabb környezetük is nem egyszer), következtésképpen igen komoly feladat hárult a szerkesztőkre. Nem mindig sikerült megvalósítanunk a vallott pártatlanságot és az egyenlő távolság elvét, de a kibillent szekérrudat igyekeztem egyenesbe hozni, akár belső szerkesztőségi harc árán is. (Nagyon népszerűtlen foglalatalkodás!)

Illő módon főszerkesztői vezércikkkel foglaltam el a vezérlőpultot. Ebben az időben - legalábbis közös beszélgetéseinkkor - egyként vallottuk: *„Nem vagyok híve a merev gondolkodásnak és gyakorlatnak, ellene vagyok az oktalan és értelmetlen elzárkózásnak, a diktátumoknak, a problémák szőnyeg alá söprésének. A nógrádi valóságot pontosan és hitelesen feltáró-megjelenítő, kulturáltan és igazságosan kritikai szemléletű-hangvételű újságírás az eszményképem... E célnak csak úgy tudunk megfelelni, ha szélesre tárjuk lapunk valóságos és jelképes kapuját környezetünk valamennyi eszmei, politikai áramlata előtt. Ezért előítéletek nélkül közeledünk minden párthoz, társadalmi szervezethez, mozgalomhoz, az egyes emberhez.”*

Nos, a Springer eme törekvések megvalósításához teremtette meg számunkra a lehetőséget és feltételeket. Az MSZP a piac értékítéletére bízott bennünket azzal, hogy felmondta az újság finanszírozását; a többi párt kezdetleges viszonyok között küzdött a szavazókért; nekünk pedig léteznünk kellett. Az itteni vállalkozók saját bőrükön tapasztalhatják: a Nógrád megyei, gazdasági válsággal

küzdő, tőkeszegény piacon egy megyei napilapnak fenntartania magát bravúros, afféle kötélrancosi mutatvány.

Döntésünk előtt pár héttel az MSZP-nek még volt egy ránk, a megyei lapokra vonatkozó felvetése, amely a cselekvés sürgetésére ösztönzött. A *Nógrád*ban közöltük is a MÚOSZ elnökségének közleményét, *Nincs szükség felügyelőbizottságokra* címmel. A szakmai grémium ebben üdvözli, hogy az MSZP fel kívánja adni a megyei napilapok fölötti politikai felügyeletét, de nem ért egyet a javaslatlalt, mert a helyi felügyelőbizottságok létrehozásával többpárti felügyelet jönne létre a korábbi egy helyett. Továbbra is azt tartja: „*a megyei napilapok - a nemzeti tájékoztatási intézményrendszer részeként - pártoktól független, önálló szellemi műhelyként működjenek, kiadók pedig önálló állami, vagy állam által felügyelt vállalatok legyenek.*” - Ebben a felfogásban is volt illúzió (a megyei napilapok mint a nemzeti tájékoztatási intézményrendszer részei, vagy: állami vállalatok adják ki), mint a helyi MÚOSZ-szervezet novemberi állásfoglalásában (a megyei lap önkormányzati tulajdonú legyen), de a *hogyan tovább* kérdésében a nagy akarás, a hit miatt ez természetes. A többpárti diktatúra valóságát ugyanakkor a saját bőrünkön éreztük naponta, meg-megújuló, sőt a választások közeledtével mind durvább erővel.

Nem adódott más választás: a magunk kezébe kellett venni sorsunk irányítását!

A zürzavaros viszonyok közepette jutott el hozzánk a hír, talán január végén, hogy van egy fővárosi magáncég, jórészt német tőkével, amelyik érdeklődik a megyei napilapok jövőbeli működtetése iránt. A Heves megyei lap főszerkesztője és igazgatója hozta az információt. (Később úgy hallottam, hogy ők ezzel az eshetőséggel már előálltak a korábbi kiadóigazgató előtt is, aki titokban

tartotta a dolgot és gyorsan elhessegette a közvetítőket.) Az Axel Springer- Budapest Kiadói Kft. és a megyei lapok vezetői között ők kezdték egyengetni az utat. Létre is jött több találkozó, ismerkedési céllal, a szándékok kipuhatólásával, esélylatolgatással. A Dunától keletre eső területek megyéinek találkozóhelye Eger lett (a nyugati részéről nincsenek információim). A Springer képviselői - *Bayer József* ügyvezető igazgató, *Nemes Péter* humán menedzser, a német szakértő - úri ember módjára viselkedtek. Mindenkor kendőzetlen, nyílt eszmecsere folyt. Nagyon jó benyomást tettek ránk. *Kulcsár József* kiadóigazgatóval nem láttunk a lap számára kedvezőbb jövőképet, előnyösebb megoldást, mint azt, hogy elfogadjuk az AS-B ajánlatát, és megszervezzük a személyi állomány átállítását. Nagyon tetszett - magam öt éven keresztül soha nem csalódtam, amíg a Springer állományában dolgoztam-, hogy partnernak tekintettek bennünket, hogy garantálták teljes szellemi, szakmai és politikai önállóságunkat, és olyan technikai fejlesztést ígértek, amellyel az újság korszerűsödik, tartalmilag és formailag egyaránt gazdagodik. Tárgyalásainkról folyamatosan tájékoztattuk a kollégákat, a kulcspozícióban dolgozókkal részletesen meg is beszél-tük a cselekvési érvrendszert, a kívánatos magatartást és a szükséges tennivalókat. Az első beszélgetést - érthetően - először döbbenet kísérte, mindenki elgondolkodott, aztán egyre többen kezdtek rokonszenvezni az MSZP-től való elszakadás gondolatával. Nyíltan nem léphettünk fel - azonnal a pártmarakodások martalékaivá váltunk volna. És azt gondoltuk, akkor is ugyanez történne velünk, ha nem tesszük meg a szakítást. Ízekre szedtek volna az ugyancsak gyilkos önkormányzati választások idején, vagy legfeljebb után. Persze aki azt mondja, hogy parányi szorongás sem volt benne, minden

bizonyal westernhősnek képzelet magát. Bizony gyakran kellett egymást erősítgetnünk, kit-kit több-kevesebb érveléssel. Ilyen eseményben, ilyen megoldásban ugyanis még egyikünk sem vett részt, miközben hármunknak-négyünknek az élharcos szerepét kellett magára vállalnia, húzva-vonva magunk után minden értékes embert.

A szakítás idejét és menetét szintén gondosan megterveztük. Olyan időpontot választottunk, amely minden szempontból optimális, amikor nem ránk, hanem egymásra figyelnek a pártok. Ez a dátum az országgyűlési választások két fordulója közötti idő. A menete a következő: először kilép a főszervező és egy kiadói dolgozó az MSZP vállalatától, majd rögtön belépnek a Springer kötelékébe, és intézik a többi munkatárs ki-, illetve belépését. Minden szükséges iratot előkészítettünk, kijelöltük az ügyintéző irodákat, s 1990. április 2-án, hétfőn reggel nyolc órakor megtettük a sorsdöntő, történelmi lépést. Mindenki jött, önként és örömmel. Ha valakit is kihagyunk, az szörnyen megsértődött volna. Azt előre sejtettük, hogy lesz egy kis felzúdulás körülötte, azt azonban álmodni sem mertük, hogy az MSZP olyan csendben veszi tudomásul a dolgokat, mint ahogyan tette. A részükről, a képviselőletükben nálam senki nem reklamált, senki nem tiltakozott, nem szidott vagy fenyegetett meg. Elgondolkodtató. Tudták? Várták a bekövetkezést? Ahogyan továbbgondolandó az is, hogy az akkori ellenzék, a politikai hatalmat megszerezni igyekvők csapták a legnagyobb patáliát, noha nem ők játszották a megcsalt férj szerepét. Talán azért, mert susmust gyanítottak a történetek mögött? Meglehet. Mindenesetre, ha egyáltalán volt ilyen, valami megegyezésféle az MSZP-vel, arról egyikünk sem tudunk, és máig nem tudunk. Mi törvényesen, politikailag teljesen jóhiszeműen, és csak a magunk érdekeit nézve cselekedtünk.

Az átlépés után, minden újságíró, már mint Springer-alkalmazott, odaült az írógepe mellé, és megírta aznapi penzumát, de most már az új kenyéradó gazdája lapjába, az *Új Nógrád*-ba. Azért választottuk ezt a nevet, hogy egyszerre jelezzük a megújulást és a folytatást, hogy ugyanazok vagyunk, de egy kicsit mégiscsak mások. Kifejeztük ezt a fejlécen: a politikai napilap típusmegjelölés helyébe a megyei napilap kifejezés került; jeleztük az új évfolyamszámozással. Estére szokás szerint elkészült az újság, és másnap a standokon robbant a bomba. Jellemző az olvasói gondolkodásra és magatartásra, összeforrottságunkra, hogy tudtunkkal nem pártolt senki el tőlünk. Sőt hónapról hónapra több előfizetőt szereztünk, és gyarapodott a naponta eladott példányok száma is. A váltás várokozásán felül sikeredett. Éppen ezért nem is igazán foglalkoztatott bennünket, hogy bizonyos politikai köröknek ez nem szimpatikus, és lépten-nyomon támadják. Nekünk biztonságot adott az új gazda, hiába hangoskodtak, hogy cserbenhagytuk a megye népét; mi a fordítottjáról voltunk meggyőződve, és nagyon hittünk az igazunkban.

A „nagy ugrást” a Baranya, a Heves és a Tolna megyeiekkel együtt tettük meg. Később követték a példát a Komárom-Esztergom, a Somogy és a Szolnok megyeiek, végül AS-B fennhatóság alá került a Békés és a Bács-Kiskun megyei újság is. Közöttük akadt néhány jó nyereséggel dolgozó lap, néhány gyengélkedő, sőt a mi szegénységünkkel vetekedő, egészében azonban mindegyik jobb anyagi-szellemi kondíciókkal bírt. Éppen ezért felért egy kis csodával, hogy a Nógrád megyei lap a springeres ára kezdetén állta a versenyt, az összehasonlítást a többiekkel, és a tartalmi, formai szervezeti átalakításban a jobbaknak tartott lapokkal együtt haladt. Nehézségeink általában később sem

szakmai szempontból, hanem gazdasági okok miatt jelentkeztek. Szomorú, de igaz: a megyei népesség egyszerűen képtelen a kívánt szinten fenntartani újságját (feltételezem, hogy azóta a Springer emiatt csökkentette a lap terjedelmét, majd végül adta át a lap kiadását egy egri magántökésnek).

A német-magyar vegyesvállalat igazgatója, Bayer József viharosra sikeredett nemzetközi sajtótájékoztatón április 4-én, a budapesti Penta Szállóban ismertette a hétfőn történeteket, az új lapok alapítását. Többé-kevésbé ma is helytálló, amit akkor mondott, mert talán a gyökerei is még abból az időből erednek: mérhetetlen bizonytalanság alakult ki a megyei lapok körül, és az AS-B ebben a légkörben biztonságot tudott nyújtani; egyáltalán nincs szó a megyei lapok bekebelezéséről, vagy jogsértésről, ahogyan egyesek megpróbálják a történeteket beállítani; a megoldásra a példát éppen a magyar kiadók

mutatták, a *Magyar Nők Lapja*, a *Nemzeti Népszerűség*, az *Új Ludas* megalakításával.

Az AS-B amíg főszerkesztő voltam (csaknem négy évig), szerintem jó lapgazdánk volt. Ígéretét mindenkor betartotta, soha nem hozott kiszolgáltatott helyzetbe, a hátunk mögött soha nem egyezkedett rólunk másokkal. Kapcsolatunkat a nyíltság és korrektség jellemezte. Még a szaporodó likviditási bajaink idején is segítőleg tárgyalt velünk. A Springer nagy családjában egyenrangúaknak éreztük magunkat.

Hogy tíz évvel ezelőtti lépéseink valóban helyesek voltak-e, azt érzelemmentesen és hitelesen csak később, nagyobb rálátással lehet megállapítani. Mi annak tartottuk. A napilapkiadás mai megyei helyzete ugyanakkor azt a látszatot kelti, mintha minden akkori erőfeszítésünk odalett volna. Ez azonban már egy egészen más történet, egy másik elemzés - ami, legalábbis egyelőre, aligha az én tollamról lenne szerencsés.

Szerkesztőségünk tisztában van azzal az egyszerű tényállással, hogy valószínűleg nem mindenki ért egyet szerzőnk általunk üttörő jelentőségének tartott emlékező-elemző írásával. Miként azt is valljuk, hogy mindannyian, akik kortanuk vagyunk, felelősséget viselünk közösségünk múltjáért. Ebből a morális indítatásból hívjuk fel olvasóink figyelmét - különösen a cselekvő résztvevőket -, hogy lapunk minden érdemi hozzászólást szívesen közöl. Könyvnyi terjedelmű értekezés nélkül is tudjuk ma már, mit jelent a sajtó a működő demokráciákban. A mai anomáliákat tapasztalva, ezt az előfeltevést kockáztatjuk meg: hátha az átalakulás pillanatában terelődött a nem kívánatos vágányra a sajtó ügye. A regionális, vidéki események megértése esetleg reflektorfényt jelenthet a sötétben tapogatózás időszakában, netán az országos folyamatokat illetően is. Hasznos adalékot a korhoz minden bizonnyal.

(- a szerk.)

ÉLŐ MÚLT

Solymár József

Megöltek egy filmet

A beheggedt sebet a kutya sem nyalogatja. Miért szeretném én akkor elmondani, kinyomtatni a *Megöltek egy leányt* igaz történetét? Miért szeretném, ha Salgótarjában a java emberek emlékeznének arra, hogy volt egy ilyen film (meg könyv is)? Értesülnének azokról a viszontagságokról, amelyek megalkotása körül támadtak, s végülis felvállalnák az örökséget.

Emlékezetem felfrissítése érdekében leemeltem könyvespolcomról a Gondolat Könyvkiadó 1962-ben megjelentetett *Film-évkönyvét* és jókora meglepetés ért. Szerepel benne egy felsorolás, amelynek címe: „A filmkritikusok díját az 1961-es művészi teljesítmények alapján a következőknek ítélem.” A szavazásra felkért kritikusok véleménye szerint a legjobb női alakítás díját *Pap Éva* kapta (huszonketten ítélték így). Erről értesültem annakidején. Ám, ami igazán meglepett, hogy most majd negyven év távlatából tudtam meg, hogy a legjobb magyar forgatókönyvért odaitélt díjat (tizennégy szavazattal) én kaptam meg. Erről viszont elfelejtettek értesíteni.

*

Kérem, ne ítéljenek el nagyon, ha az év-számokat illetően tévednék, mert saját születésem idejét is csak némi gondolkodás után tudom megmondani. Tény, hogy az 1956-os „rosszalkodásom” miatt fiatal írói pozícióm erősen megrendült, s örülhettem, hogy megmaradhattam a Magyar Távirati Iroda munkatársának. Amikor valami tudósítás ügyében Salgótarjába küldtek, a *Népfront* című mozgalmi lapot szerkesztő barátom biztatott, hogy valamit hozzak össze az ő számára is.

A tarjáni népfront bizottságban ismerkedtem meg *Gajdos Pista* bácsival, aki 1919-ben a város legfiatalabb vöröskatonája volt. Ő mutatta meg Rákosi tölgy- vagy bükkfáját, amelyik soha nem látta a nagy vezért. Gajdos egyszerre volt kiábrándult és hűséges. Nem tagadta meg a szocialista eszméket, de rájött arra, amire sok politikus nem: a népet a nép akarata, szándéka nélkül nem lehet boldogítani.

Számomra óriási élmény volt, hogy ez a palóc nyugdíjas vasmunkás milyen gyönyörűen mesél. Barátomnak, *Péteri Pista* szerkesztő úrnak, ahogy illik, leadtam a riportot, bemutatván a sajátos figurát. Ennek hamarosan

meg is lett a következménye. *Csikesz elvtársnő*, aki a nagybudapesti pártbizottság egyik titkára volt, felháborodott levélben tiltakozott *Ortutay Gyulánál*, a Hazafias Népfront akkori főtítkaránál, hogy szennyezik a vöröskatonák múltját. Mintha az emberség szegény lenne.

Gajdos Pista bácsi történetei nem hagytak békén. Mert igazak voltak egy hazug világban. Ő mesélt az acélgyáriak és a bányászok fura háborúságáról, amelynek alapvető okaira már senki sem emlékezett. Ő mesélt arról az acélgyári kamaszfőről is, aki egy falusi búcsún beleszeretett a szép bányászlánykába, s bemelegszedett az ottani multságba, hogy aztán egy literes üveggel kupánüttesse magát. Az úgynevezett vadstrájk története is igaz volt, és a megbékélés is.

(Most be kell vallanom egy bűnömet. Gajdos Pista bácsi másik története arról szól, hogy a hibás lábú nővére a magányosan élő, Gerő nevű acélgyári főmérnök házzvezetőnöje volt. Amikor Gajdos vöröskatoná miúltja miatt feketelistára tették és sehová nem vették fel, ez a Gerő nevű zsidó főmérnök garanciát vállalt érte. Előbb azonban becsületszavát vette, hogy nem fog politizálni. Aztán, mikor eljött a zsidók elhurcolásának ideje, Gajdos csendesén és szomorúan emlékeztette az urat, hogy talán a fasiszmus ellen mégis jobb lett volna együtt küzdeni. Ezt a történetet már soha nem fogom megírni.)

*

A Magyar Távíratí Iroda mezőgazdasági rovatában talán többen voltunk a kellelénél. Ott dolgozott velünk *Major Sanyi*, a polgári családba benősült diplomás somogyi parasztfiú, akinek láthatólag nem ízlett a hírgyőnkí munka. Indult pedig a televízió

kísérleti adása, s a szervezők kádereket gyűjtögettek. A mi személyzetiseink még tapsikoltak is, hogy Major Sanyit sikerült eladni. Nekem erről más volt a véleményem, s ezt ő is jól érezte. Így, amikor szerkesztő lett a televízióban, megbízott: operatőrökkel együtt országjárásra indulva kis színészeket készítsék a műsorok számára.

Meglepődve észleltem, hogy az értem küldött autóban nem egy, hanem két operatőr van. A televízió *Sik Igort* küldte. Mivel a tévéseknek nem volt elegendő kamerájuk, a felvevőgépet a Színház- és Filmművészeti Főiskolától bérelték. A főiskola azonban ragaszkodott hozzá, hogy a kamerával együtt egy végzős növendék is utazhasson. Ez az így kibérelt vaskos legény pedig *Sára Sándor* volt.

Utunk enyhén szólva katasztrófális eredményt hozott. Egy ideig azt filmezgettek, hogy a Mátra alatt a Gyöngyös patakbold a szőlőpermetezéshez lóvontatta lajtkocsiba öntözgették a vizet. Ám, ki tudja miért, a közeli szőlőkbe már nem kísértük el a lajtöltögetőket. Aztán felrohantunk Cserépfaluba vagy Cserépváraljára, itt meg a mészégetésről készültek pompázatos képek. Végül a két kamerás lesipuskás óraszámra figyelte, hogy egy kémény tetején miként eteti utódait a gólyapapa, meg a gólyamama. hát, ezt hoztuk a kétnapos útról, s nem csodálom, hogy Major Sanyitól nem kaptam több megbízatást.

Útközben azonban igen jókat beszélgetünk Sára Sándorral, s ebből barátság lett. Bevallottam irodalmi ambícióimat, ő pedig elvállalta, hogy elolvassa írásaimat. Ekkor jártam nála először, a Klotild palota legfelső emeletén, ahol hajdan garniszálló működött. Megmutatta bámulatos fényképeit, a földre hulló pohár darabjainak szétpattanásáról, a vízbe csöppentett tinta óvatos keveredéséről. Na, meg rám szólt, hogy aki filmet akar

írni, annak szüksége van alapvető tájékozottságra, s megvette számomra *A filmművészet technikája* című tanulmányt, amelyet olaszból *Gál István* fordított. (Ezt a könyvet azóta sem olvastam el, csoda-e, hogy nem csináltam karriert?) Kellő ital mennyiség elfogyasztása után Sára még meg akart tanítani hullahopp-karikázni is, de ezen a vizsgán megint csak megbuktam.

Rövid idő múltán az én főiskolás protektorom (akiről már akkor látszott, hogy nagyívű pályára készül) elmondta, hogy ezzel a salgótarjáni történettel lehet valamit kezdeni. Összehoz *Nádasy László* rendezővel, s csupán azt kéri, ha lesz valami a dologból, ő szeretne az operátor lenni.

Akkoriban a játékfilmek zömét a Hunnia Filmstúdió készítette, de az elsősorban dokumentumfilmekre szakosodott Budapest Filmstúdió számára is maradt némi lehetőség. Itt *Vadász elvtárs* volt az igazgató és *Nemeskürty István* a fődramaturg. Szegény Nádasy ehhez a csapathoz tartozott.

Vadász elvtárs álmomban ne jöjjön elő. Amikor megpróbáltuk neki elmagyarázni, hogy itt egy munkás környezetben újraéledő Rómeó és Júliáról, egy szép szimbólumról lehet szó, belekapaszkodott ebbe a kifejezésbe, és innentől kezdve csak *szimbóleuról* beszélt. Később, amikor megpróbáltuk eladni neki egy mátraballai palóc közegben játszódó, a második világháború után történt históriánkat, ugyanez a Vadász elvtárs dölyfösen közölte: - Én ugyan ebben az időben még a Szovjetunióban tartózkodtam, de tudom, hogy nem így volt - Amilyen örült vagyok, azt válaszoltam. - Én ebben az időben az adott faluban tartózkodtam, de biztos, hogy Ön jobban tudja. - Csoda-e, hogy kirúgtak bennünket?

Talán másfél vagy két éven át hosszú, méla csend következett, amikor Nádasy Laci újra megkeresett, elmondván, hogy áthe-

lyezték a nagy Hunniába, s itt újra neki-kezdhetünk történetünk eladásához.

Nemcsak megrendelték a filmnovellát, de arra is lehetőséget kaptunk, hogy *Borhly Anna* dramaturggal együtt közkölségen néhány napot Tarjánban tölthessünk. Velünk jött *Geszti Pál*, aki ezidőben a *Film, Színház, Muzsika* című lap vezető munkatársa volt, s aki nagyon együttérző cikket írt vállalkozásunkról, ami nem ártott meg az ügynek.

(Itt nem állom meg, hogy a régi barátság jogán, a témától való elkanyarodást is vállalva, el ne mondjam Pali laptól való kiüzetésének igaz történetét. Akkoriban kezdtek kísérletezni a magyar bűnügyi filmek megalkotásával. Geszti pedig leírta, miért nem lehet igazán jó magyar krimi csinálni. „Mert Amerikában részvénypakettekért ölnek fondorlatosan, nálunk pedig társbérletért baltával.” Aczél elvtárs üvöltve váltatta le, s még szerencséje volt, hogy az újságíró szakmában megmaradhatott. Ha jól belegondolunk, ezek szerint már elhárult az akadály a magyar krimi kifundálásának. Van már részvénypakett is, igaz még balta is.)

Motívumkeresés - így nevezi a szakmai zsargon az élménygyűjtést - szempontjából csodálatosan szép volt ez a néhány nap. Tarján közepébe ugyan már építészetileg belerondított a panelvilág, de a múlt emlékei is megtalálhatók voltak. Álmélkodva néztük az acélgári kolóna (így nevezték a kolóniát) hangulatos utcáit, házait, amelyeket kis kertekkel próbáltak a lakók hangulatossá tenni. Bejártuk a környéket és felmáztunk Salgó várába. Lehet, hogy hibát követtünk el, mert a helybéli vezetők közül senkivel nem vettük fel a kapcsolatot, Gajdos Pista bácsi volt az idegenvezetőnk.

Az acélgár vendégházában kaptunk szállást, amely korábban az igazgató úr

otthona volt. Kettőnkét Nádasy Lacival az ódon bútorokkal berendezett hálószobában helyeztek el, ott aludtunk a dupla nászágynban.

Ezt azért kell elmondanom, mert később jelentősége támadt. Rászedtem ugyanis a rendező urat, meg a dramaturg hölgyet, hogy menjünk el együtt Mátraballára, gyermekkorom és ifjúságom kedves palóc falujába. Bejelentés nélkül érkezünk ugyan, de a kocsmában szívesen fogadtak bennünket. Percek alatt olyan anekdotázás kezdődött, amely aztán órákig tartott. Alighanem ekkor dönt el, hogy az öreg Nádasy Lacival megcsinálhattuk *A falu szépe* című dokumentumfilmet, az idén (1999.) pedig Sára Sándor jóvoltából a Duna Televízió számára ennek százötven perces, három részes folytatását. A két vállalkozás között alig több, mint harminc esztendő telt el, s azzal szoktam kérkedni, hogy a következő folytatást a ma még gyerek Nádasy Lacikával csinálom majd meg harminc év múlva. Hiszen akkor még csak száz éves leszek.

A ballai kocsmában minden mesébe illően szépen alakult, és nem is ittunk túl sokat. Amikor visszatérünk Tarjánba, a fenenagy humanizmus jegyében oly döntés született: immár a hosszú estét végig tűrő gépkocsivezetőnket is meg kellene hívni valamire, és bementünk az éjszakai presszóba.

Reggel, mikor felébredtem az acélgyári vendégház dupla nászágynban, nem a legpompásabban éreztem magam, és hamar rá kellett jönnöm, hogy a presszóban - szégyen ide, szégyen oda - filmszakadás történt. (Ebben az esetben különösen helytálló és ide illő ez a trefás kifejezés.)

Átsandítottam a túloldalra és örömmel tapasztaltam, hogy már a rendező úr is ébredzik, nyitogatja a szemét.

- Lacikám - vallottam be-, én bizony tegnap a vége felé az emlékezetkihasználásig

jutottam. Nem csináltam semmi rosszat? Hogyan fejeződött be a mulatságunk?

Nádasy pedig a tőle megszokott bölcs komótoságával csak ennyit mondott:

- Én hagytam magam sodortatni az eseményektől...

Kellett hozzá néhány másodperc, míg sikerült megfejtennem a válasz értelmét.

- Ezek szerint te sem emlékszel semmire?

Laci csak a fejförcse miatt nem bólintott.

Úgy vélem eljött az ideje, hogy a *Megöltek egy leányt* rendezőjét I. Nádasy Lászlót közelebről is bemutassam. Újpesti polgár családból származott, édesapja tekintélyes ügyvéd volt, ám őt elsodorták a fényes szelek. Otthagyván az otthoni kényelmet, beköltözött a népi kollégiumba. Az sem tekinthető véletlennek, hogy nagykun-sági lányt választott feleségül. Saját korosztályából alighanem ő volt a legfelkészültebb, a legműveltebb, s talán emiatt a legsikerlenebb. Majdnem minden korabeli nagyobb alkotásban benne volt, s megható szeretettel ragaszkodott a népi írókhoz. Itt most csak két rövid történetet mondok el róla.

A *Feltámadott a tengernek* nem csak dramaturgja volt, de ő próbált közvetíteni a forgatókönyvíró *Illyés Gyula* és a tanácsadóként a film nyakára küldött, korábban zseniális, de sajnos már elkurvult *Pudovkin* között. Mert Pudovkin úgy érezte, jobban tudja a magyar történelmet, mint Illyés...

Nádasytól tudom, hogy Illyés egy meghittebb baráti beszélgetés során elmondta, miről szeretne igazából filmet készíteni. Azokról a drámai órákról, amikor 1849-ben Aradon *Kossuth Lajos* már átadta a hatalmat *Görgeynek*, és menekülésre szánva el magát leborotváltatta szakállát, azt a bizonyos Kossuth-szakállt. Ekkor úgy érezte, mégis maradnia kellene, s vállalnia a kivégzést, a mártír sorsot. Ám rá kellett döbbennie, hogy Kossuth a szakálla nélkül mulatságos figura

lenne. (Ezt nevezzük egyébként napjainkban imázsnak, amelyet oly fondorlatosan próbálnak politikusaink kialakítani.)

Nádasy másik nagy kedvence, mondhatni férfi szerelme (ha nem értenék félre) *Sarkadi Imre* volt, akivel meg *Fábry Zoltán* vezényletével a *Körhinta* történetét alkották meg. Nádasy felesége mindmáig büszke arra, hogy amikor a film legszebb pillanataihoz illő dalt keresgéltek, a *Jaj de hosszú, jaj de széles ez az út-at*, ő dalolta el a Fábryéknak.

Nádasy, mivel saját alkotói életútját nem tudhatta bejárni, igazi „kovászember” maradt, akit a szűkebb szakma nagyjai sokkalta jobban megbecsültek, mint a korabeli „kulturpolitika”. Ez a sokat tudó ember egyébként - ameddig csak rajta múlt - őrizgette az én naiv hitemet, s nem is sejtettem, hogy a filmnovella megrendelése után mily nagyon messze vagyunk még, s hány buktatón kell átjutni az első forgatási napig.

A Hunnia Filmgyárban közben vezetés-váltás történt. A korábban *Révai* után legnagyobb hatalmú, de már erősen megtépzott tekintélyű *Hortváth Márton* lett az igazgató. Ő, akiről az 1956 tavaszán divatos irodalmi „sírversek” egyike így szól: „*Tollamat a szarba mártom / Így írom le: Horváth Márton*”

Lehet, hogy most csalódást okozok egyes olvasóknak, de ez az ifjú korában illegális kommunista, aztán nagyhatalmú, majd megszegyenített és kiábrándult *Horváth Márton* már nem is volt igazán kellemtelen partner. Egyetlen hibájának talán az róható fel, hogy jobban rettegett a főkolomposoktól a magunk fajtájúaknál.

Többször is behívott bennünket az igazgatói szobájába, s egyre csak azt magyarázta, hogy ő szereti ezt a történetet és meg akarja menteni. Van azonban egy rettentő nagy probléma. Ezek a tarjáni acélgyáriak

csak a maguk buta esze szerint, központi irányítás nélkül szervezik meg a sztrájkot. Ez így nem működhet. Ő maga személyesen találta ki, hogy mi lehetne a megoldás: a fővárosból érkezik a központi elvtárs, de a vasútállomáson letartóztatják. Így van is, meg nincs is. Mi Nádasyval csak vágtuk a grimaszokat, s mivel én nem vállaltam a jelenet megírását, vagy maga személyesen írta meg, vagy valakivel megíratta. Ezt az idéltlen szerepet *Sinkovits Imr*ére osztották, aztán Nádasy Laci addig vagdostatta, amíg végül a filmben csak egy bánatos tekintet maradt meg belőle.

A film első kétharmada *Gajdos István* elbeszélése alapján igaznak mondható történet. A végét a páncélvonattal, a szép bányászlányka halálával mi találtuk ki.

Azoknak köszönhetően, akik Nádasyt nem csak kedvelték, de segítségét is felhasználták, végül a dramaturgiai tanács rábólintott a filmre. *Fábry, Kovács András, Ranódy László* álltak mellette.

Mivel ma a gazdaságosság mindenható-ságának idejét éljük, talán nem érdektelen elmondani, hogy ennek a filmnek a költségvetése előbb négymillió forint lett volna, aztán még lehúztak belőle kétszázezer forintot. Jobb ötletünk nem lévén, elhagytuk a végéről a lány temetését (sok statiszta és sötét ruha), s kitaláltuk: elég, ha *Pap Évát* a vendéglőben felteszik a biliárdasztalra. Gyászolják ott a helyszínen, és kész. Ez egyébként nem ártott a filmnek.

Soha nem úgy alakulnak a dolgok, ahogyan szeretnénk. *Sára Sándor* ígéretünk szerint nem lehetett a film operatőre, igaz, őt már nem is nagyon izgatta a dolog, mert *Gál Istvánnal* a *Sodrásban* előkészítésével volt elfoglalva. Mi sem jártunk rosszul: *Illés György*, a magyar filmcsinálás nagy öregje csodálatosan szép munkát végzett. A zenét a letiltásából épp hogy szabadult *Szervánszky*

Endre szerezte. Nádasy nagyon értett a színészek kiválasztásához is. A három főszerepet játszó fiatalnak Pap Évát, *Végyvári Tamást* és *Tordi Gézát* szemelte ki. A két apa *Páger Antal* és *Görbe János* volt. Az epizódszereplők csupa telitalálat, de ezeket most nem sorolom fel.

El ne feledkezzek már egy másik teljesíttelen kívánságomról, az igazi szégyenemről. Úgy véltem, hogy Gajdos Pista bácsinak illenék adni néhány ezer forintot. Igaz, minden ember életében akad legalább egy játékfilmre való, csak éppen a többség nem találkozik a maga írójával. Mégis a csillagok szerencsés együttállása alkalmából illik megköszönni a sztorit. Ezzel egyetértett Nádasy is, de hiába könyörögtünk a szőrös szívű gyártásvezetőnek, a pénzügyi nagyúr ezt fölösleges kiadásnak ítélte. Az öreg meg is sértődött, teljes joggal.

Itt jön egy olyan motívum, aminek a pszichológusok talán örülnének. Nádasy ragaszkodott ahhoz, hogy véletlenül se legyen jelen a forgatások helyszínén. (A későbbi filmjeimnél *Szemes Mihály* és *Zolnay Pál* szakértőnek szerződtetett.) Így utólag sokszor eltöprengek, mi vezérelhetette e döntés meghozatalában Laci barátomat. A végeredmény azonban őt igazolta.

Tarjánba egy forgatási napra hívtam meg, talán a legérdektelenebb résznél. Amikor az a bizonyos páncélvonal ide-oda furikázott, mi pedig jószerivel csak bámészkodtunk. A színészekkel két kedves élményem volt. Az egyik, hogy amikor a Főutca a Somoskő felőli részén bandukoltunk, kipattant egy kocsmából *Molnár Tibor*. Csalogatott befelle. Nem volt nehéz dolga. Aztán nagyhirtelen elmesélte, hogy ő mielőtt színészetre adta volna a fejét, intézők mellett lovon járó gyakoronok úr volt a második világháború előtti nagybirtokokon, s igazából lóhátról figyelte meg a parasztokat.

Görbe Jánossal a film utolsó jelenetéről beszélgettünk, ahol az acélgyári és bányász apa szembenéz egymással. Máig emlékszem a pontos szövegére: - Itt a két óriás egymásnak feszül!

Szegény Görbe akkorra már olyan vékonyka volt, mint a kisujjam. Ránéztem, és nem állhattam meg, hogy el ne mosolyodjak. Ő pedig bosszúsán megjegyezte:

- No, nem testileg gondoltam, hanem lelkileg.

*

Egy kedves ismerősöm jóvoltából fiókomban őrzöm a filmkritikusok hajdani véleményét. Elmondhatom, hogy a visszhang nagyon kedvező volt, ami aztán a már ismertetett szavazásban is megnyilvánult. Többségükben azt fejtegették, hogy lám, milyen újszerű ez a történet, amelyben az egyszerű emberek szabadság és igazság vágya kap erőteljes hangot. A nép gyermekeinek őszinte és spontán forradalma. Ez igen! Nekem óhatatlanul eszembe jutott Horváth Márton küszködése a központi elvtárs kapcsán.

Legjobban annak örültem, hogy az *Élet és Irodalomban* megjelent egy nagyobb szubjektív hangú írás. *Gerelyes Endre Közös téma* címmel mondta el véleményét. Kicsit szomorúan, kicsit irigykedve, de nagyon becsületesen vallott arról, hogy ezt a történetet ő is szívesen feldolgozta volna. Becsületére legyen mondva, barátok lettünk és azok is maradtunk. (Talán egyszer arról is szólni kellene, van-e valami közös egy korszak tehetséges prózaíróinak, *Szabó István*, *Galgóczy*, *Galambos*, *Gerelyes* és mások korai halálában.)

Fanyalogtak viszont az úgynevezett kultúrpolitika irányítói. Nekik köszönhetően még a nem létező soroksári filmfesztiválra

sem küldték el a filmet. De nem vették észre azt, hogy történt valami Salgótarjánnak, annak a bizonyos „kis Moszkvának” urai sem. Mert ha a nagy Moszkvában volt „politbüro”, itt is illett volna a pártot éltetni.

De volt még valami, ami utólag megmagyarázhatja az ellenszenvet, a fanyalgást. Midőn ott Tarjánban a sorompónál lestük a páncélvonat mozgását, odajött hozzám *Oláh Olga* mátraballai szomszédom, aki ezidőben éppen tanító kisasszonyként szolgált Tarjánban. Ő suttogta a fülembe, hogy a választott helyszíntől alig kődobásnyira történt az a másik igazi nagy mézszárlás, amikor a tanácsháza előtt a pufajkások az odacsalt tömegbe lőttek, és legalább hatvan ember halt meg a helyszínen. Ez a szomorú esemény 1956-ban történt, s a mézszárlás tényét sűrű homály fedte. Csoda-e, ha a helybeli pártvezérek nem örültek az efféle játékoknak.

*

Lehet, hogy meglepő, netán szokatlan lesz, amit mondok. Mint született - és máig - pártonkívülinek úgy vélem, van erre erkölcsi alapom.

Nem szabad elfelednünk a múlt bűneit, de ugyanakkor talán eljött az ideje, hogy

kimondjuk: a magyar munkásmozgalomnak nem csak szégyelnivaló eseményei voltak, hanem találhatunk oly időket is, s benne olyan embereket, akiknek emlékét kegyelettel, szeretettel, netán büszkén őrizhetjük.

Volt a Kádár-korszak végén egy cinikus vicc: „a munkásosztály itala a Napóleon konyak, melyet megbízott képviselői általi fogyaszt.”

Én a legutóbbi rendszerváltás súlyos fogyatékoságának tartom, hogy a vezérkar demoralizálódása miatt a munkások, a bányászok érdekei nem érvényesülhettek megfelelő mértékben. Ennek következményeit sokáig nyögni fogja az ország. És ennek az avult, korán eltemetett filmnek van még egy tanulsága: szép dolog a szabadság, a demokrácia, a parlamentarizmus, az önkormányzatosság, de addig nem hajthatjuk nyugodtam álomra a fejünket, amíg dolgozni tudó és akaró emberek, valamint munkával töltött évek után megrokkant öregek mindennapos kenyérgonddal küzdenek. Ünnepeljék mások a türelmes és tisztességes szegénységet: itt, Palócföldön falsan szól ez a muzsika.

Egy szigorúan zárkórú vetítésen talán nem ártana meghívott politikusaink számára levetíteni a *Megöltek egy leányt*.

Grécsi-Zsoldos Enikő

Nyirő József, a „székely apostol”, avagy egy író rehabilitálása

„A történelem csapásait időnként a szellem felvirágzása követi” – írja *Pomogáts Béla*. (Pomogáts 1990:371)

1920 – komor, borús, gyászos időpont a magyar történelemben. A trianoni diktátum, amelyet csak pálfordulós szemszögváltással nevezhetnénk békeszerződésnek, Magyarországtól elszakította területeinek nagy részét, többek között Erdélyt és a vele szomszédos területeket Romániához csatolta. Mindez arra készítette a kisebbségi sorba jutott erdélyi magyarságot, hogy megszervezze a maga szellemi politikáját, s néhány év leforgása alatt virágzó kulturális életet hozzon létre.

Az 1920-as területi elszakadás után sajátos fogalomként tárgyaljuk az erdélyi magyar irodalmat, egyedi vonásokkal jellemezhetjük kialakulásának körülményeit és folyamatát. A 20-as években kialakult különszínű irodalom megnevezésére többféle terminus is rendelkezésünkre áll: beszélhetünk székely származású írókról, székely irodalomról, vagy összefoglalóan erdélyi magyar irodalomról, esetleg romániai magyar irodalomról, írókról. Mindegyik szó szerkezet más ethoszt, más lényegyet takar, más vizsgálódási pontot hangsúlyoz. Legszerecsébbnek az erdélyi magyar irodalom megnevezést tartom, hiszen az a környezet, amelyből *Nyirő József* is mint író indult, a magyarság egészen belül mind történelmében, mind életmódjában, mind – hangsúlyozottan népi – kultúrájában egyedi vonásokat hordoz. „Nemzeti irodalom”-ként született meg, az erdélyi „magyar lélek” tükre volt. (Pomogáts 1990:371) Pomogáts Béla szerint ez nem azt jelenti, hogy léteznék külön székely irodalom, hanem ez a sajátosság, ez a fajta megszólalás az erdélyi írók részéről nemzeti irodalmunknak egy ága.

Kós Károly *Kiáltó* szó című röpiratában Erdély sajátos történelmi és művelődési hagyományaira figyelmeztet: „Erdély, Ardeál, Siebenbürgen, Transilvania vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van (...) mi nem az egységes magyarságból elszakított egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját, külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel.” (Kós, 1988:7)

„Az irodalmi paradigmák nem érvényesülnek a maguk vegytiszta állapotában.” (Pomogáts 1995:7) Ezt példázza az erdélyi magyar irodalom is, amelyben a herderi nemzeti, a heideggeri egzisztencialista és a wittgensteini nyelvfilozófiai felfogás szintézise érvényesül. Herder összekapcsolta a nemzet és az irodalom ügyét, Heidegger szerint az emberi lény leginkább a művészi alkotásokban tud azonosulni önmagával és a léttel, Wittgenstein nyelvfilozófiájában az emberi létezés mint a nyelv által történő létezés hangsúlyos.

Hogyan érvényesül e három felfogás szintézise? Az erdélyi magyar irodalomban legfontosabb a szó és a grammatika ereje, célja a lét értelmezése, mindez azért, hogy a nemzet, a nemzetiség, a kisebbség ügyét szolgálja.

Sokszor felötlik bennem a magyar irodalomtörténet-írást rendkívüli módon jellemző sajnálatos tény: tudniillik az, hogy irodalomtörténetünk kategorizálnak, megkülönböztetnek elsővonalbeli, másodvonalbeli, stb. írókat, költőket, s gyakran jeles tehetségek kerülnek le a számon tartottak listájáról. Ez a megbélyegző kategorizálás ellentétben áll az irodalomkedvelő, olvasni szerető ember irodalmi érzékével. Az irodalomtörténet minden egyes alkotója a gazdag színkálajú irodalmi kép egy-egy fontos színét képviseli, bármelyikük elfeledése, lelkisínylése, dehonesztálása szegényítené ezt a tablót.

Nyirő József a magyar irodalomtörténet egyik kevesek által ismert, még kevesebbek által elismert, egy időben tiltott írója. Az a lelkesedés, az a tenniakarás, amely őt minden gondolatában az erdélyi magyarság végtelen szeretetére indította, annak a lelkéből fakadó valószínű hazaszeretnek a terméke, melyet írásaiban szinte paradigmászerűen, hűen, igaz módon fejezett ki. Írói termése a székely hagyományokban és a magyar történelemben gyökerező, a szülőföld és népe iránt érzett végtelen szeretetében virágzó és regényeiben, novelláiban publicisztikájában gyümölcsöt hozó életfa része.

Megítélésem szerint Nyirő minden alkotását ennek fényében kell értelmeznünk és értékelnünk. Bizonyos írásművészeti jellemzőivel, vonásaival a magyar irodalomnak mindenképpen kiemelkedő, újat hozó egyéniségeként kell számon tartanunk.

Már első megjelent novelláira felfigyelt az olvasóközönség, 1920-ban a *Zord Idő* folyóirat novellapályázatán 40 írás közül az első díjat nyerte el *Haldoklik a székely* című írásával. Ez a novella megelőlegezi azt a hangot, témát, stílust, amely Nyirő legsikerültebb, legnagyobb elismerést hozó írásaiban éri el irodalmi magaslatait: a népies, székelyesen kópés, humoros hangot, mely gyakran csupán a nép elkeseredettségének leplezésére szolgál; a székelység mindennapjait, életét, szokásait bemutató, életképszerű, ezt sokszor csak eszközül használó tematikát; és azt a sajátos stílust, melynek nyelvi szintjén a nyelvjárási fordulatok, a székelyek beszédmódjára jellemző tömör, velős, élcelődésekkel teli formák jelzik, egészében pedig a jól szerkesztettség, a csattanós, váratlan fordulatokkal tarkított cselekményszöveg jellemzi.

Az 1924-ben megjelent *Jézusfaragó ember* című elbeszéléskötete a születő erdélyi magyar irodalom egyik legnagyobb könyvsikere lett, valójában ezzel az írásával nyerte el az olvasók tetszését és hívta fel magára a figyelmet. (E novelláskötet és e motívum felhasználásával készítette *Szöts István Emberek a Havason* című nagy sikerű filmjét.)

Elbeszélései varázsos mesélőkészségükkel hódították meg az olvasókat. Novelláiban a zsánerek megalkotása, a balladai mesemagok beépítése, az anekdota mint indító elem felhasználása jellemző. Írásai között gyakori a tragédiába hajló, epikai jellegű az erdélyi balladák sötét

színekben pompázó világára utal. Tudatosan használta írásaiban a balladák műfaji sajátosságait: a tragikus történetformálást, az emberalakok mitikus felnagyítását, a végsőkig tömörített cselekményt, a történet szálának többszöri megszakítását, a tömör előadásmódot, az archaikus nyelvezetet.

Nyirőt mint író egy-egy novellába emberi (néha antropomorfizálva állati) sorsokat sűrítő művészetéért dicsérik kritikusi. Kevesebb elismeréssel szólnak regényeiről, melyekben a jellemzően epizodikus, mozaikszerű szerkesztés azt támasztja alá, hogy a novella, az elbeszélés műfajában tud igazán nagyszerűt alkotni.

Mégis az 1926-ban írt, 1930-ban, az Erdélyi Szépművészes Céh kiadásában megjelent *Isten igájában* című önéletrajzi regényéről elismeréssel szólnak kritikusi. A regény problematikája az egyéni és a közösségi sors kettősségében, ezek kapcsolatában, kölcsönösségében vizsgálható: a főhős személyes viszontagságai az életúton, valamint kollektivitás-érzése a székely falu népének nyomorúsága miatt. Hargithay József, az író regénybeli rezonőre Erdély elvesztését, mint közösségi problémát, személyes csapásként éli meg.

Nyirő József – ezen regényében is hangsúlyozott – tanítása megegyezik a *Kiáltó szót* közreadó Kós Károly és a *Magunk revízióját* író *Makkai Sándor* nézeteivel, melynek lényege az, hogy kétféle impérium létezik a világon. A külső impérium a mindenkor hatalom; a belső impérium a szellem, az, amely az erdélyi írók és a bennük erőforrást látó erdélyi nép számára a megmaradás és a túlélés egyetlen eszköze.

A Trianon követő évek Erdélyében a külső és a belső impérium eltávolodott egymástól, jól kirajzolható határvonal képződött közöttük, s éppen különbségük és hatásuk feltárása válaszol nemcsak a kisebbségi politika, de a kultúra, és legfőképpen az irodalom lényegi kérdéseire, mely érinti mind a kisebbségi kulturális intézmények, orgánumok létrehozásának szükségességét, ezek működésének jellegzetességeit, mind az erdélyi írók nézeteinek kialakítását és törekvéseit. Regényeiben azt mutatja be az író, hogy a román impérium berendezkedése után a magyarság miként kereste a megmaradás ösvényét, s miként ébredt rá arra, hogy az elveszített politikai hatalmat a szellem minőségével kell pótolni.

Az *Isten igájában* című regényében így fogalmazza meg Nyirő a közös célért küzdő erdélyi írók hitvallását: „(...) *kell lennie belső impériumnak, mely visszaad nekem mindent, amit körös-körül látok: a hegyet, völgyet, fűt, fát, madarat, napot, holdat, csillagot, ég dalát, föld dalát és saját ajkam dalát.*”

A regény azt a rögzös életutat mutatja be, mely a papi szemináriumtól a molnárként végzett kétkezi munkához vezet, az aposztázia előkészítésének és megvalósultságának lélektani keserveiben gyökerezik, közben megjelenítve a falusi plébánosi hivatás nehézségeit, az I. világháború viszontagságait, a nép, a székelység szenvedéseit. Hargithay József, a regény főhőse a megváltástudat hitében és reményében, a metamorfózis újszerű alakjaként és a metamorfizálódott újszerű létforma pásztoraként szívszorító retoricizmussal fogalmazza meg a jövő ígését:

*Új életünkre örölkök...
Istenből kenyeret...*

Az erdélyi magyar irodalom gyakorta az „erdélyi lélek” kifejezésére és ábrázolására törekedett. Nyirő József a mozgalom lelkes híveként, a transzszilvánizmus eszméinek hirdetőjeként novelláival, regényeivel és drámáival azt a közös célt szolgálta, mely egy népközösség önismeretét és önvédelmét támogatva a székely lelket óhajtotta megidézni és bemutatni.

Az 1933-ban kiadott *Uz Bence* című Nyirő-regényről Pomogáts Bélának az a véleménye, hogy érezhetően *Tamási Aromák* az egy évvel korábban megjelent *Ábel a rengetegben* sikerén felbuzdulva írta Nyirő, megalkotva az „ellen-Ábelt”. Kétségtelen, hogy az erdélyi góbé figurájának irodalomba emelésében rokonságot tart e két regény, az *Uz Bence* esetében azonban mégsem egyszerűen a Tamási-regény utánzásáról, hanem a témának az erdélyi irodalomba való bekerüléséről beszélhetünk. Az *Uz Bence* annyi sajátos mozzanatot tartalmaz, hogy ez a szempont hathatós érvek bizonyulhat a reprodukció vádjá ellen.

A *Havasok könyve* és a *Kopjafák* című novellásköteteiben az erdélyi táj és a székely ember misztikus ábrázolása válik lélekemelő történetekké. A *Havasok* könyve a szülőföld vad és bensőséges világát örökíti meg rövid epizódokban, pillanatképekben. Mondhatjuk, hogy ezeknek a novelláknak főszereplője a természet, a *Havasok* természetes világa. Fény- és hangeffektusok érzékeltetésével, a látvány olykor megrendítő erejével jeleníti meg az ember és állat testvériségében-harcában, az isteni igazságosságban, az élet és halál körforgásában tiszta természeti világot.

E világ sajátos misztikuma abban a kettősségben nyilvánul meg, hogy az Isten jelenléte és az isteni akarat megnyilvánulása szinte minden novellának része. A történetek azt sugallják, hogy az isteni princípium benne van a természet minden jelenségében, és mégis egy fensőbb, égi hatalomként irányítja világának lelkeit: a növények, az állatok és a civilizálatlanságában, vadságában szép és egyszerű emberi lelkeket. Novelláiban panteizmus és keresztény istenhit ellentétességében alkot egységet.

Jancsó Béla költőien jellemzi a nyirői világgépet: „*A természet symboluma az embernek s az ember symboluma a természetnek. A természetnek, amivel teste, lelke egy. Ez a székely természeti mithológia, amely a Mindenség teljes összefüggését és egységét mindig mindenben érzi.*” (Lakatos 1996)

A *Kopjafák* című novelláskötete az író szavaival: „múló lélekzetvétel a holtak birodalmában”, mely a nyirői világgép számunkra megismerhető vonásait szélesíti ki. Azt hirdeti, hogy nincs elmúlás, hisz az élet és a halál egymásba térő folyamata örök körforgás, az ember pedig ugyanolyan kis porszem a világmindenségben, akár egy hangya.

A novelláskötetekben csupán oázisként feltűnő örömtelibb részletek ellenére a szomorúság az uralkodó esztétikum. Ezzel a lélekállapottal, ezekkel a szereplőkkel, történetekkel a kisebbségi sors nehézségeit is megmintázza.

A nagy székely ravatal árnyékában élő emberek hitvallása nem lehet más, csak ez: „Egy az élet a föld fölött és a föld alatt. Fekete porból piros virág nyílik, eltemetett gyászból új búbanat fakad.”

A születő helikoni irodalom kezdetben az erdélyi táj ábrázolásában és a történelmi műfajban találta meg a maga feladatait. Az „erdélyi gondolat”, a transzszilván eszme volt az erdélyi magyarságnak az az ideológiai fundamentuma, amelyre a történelmi tematikán keresztül fel tudta építeni egy nemzetiséggé vált népcsoport szellemi önvédelmét és közösségi tudatát. A „történeti Erdély” felfedezésének és bemutatásának vágya létrehozta az új Erdély irodalmában

a történelmi regényeket. Nyirő alkotásai közül *A sibói bölény* és a *Madéfalvi veszedelem* pregnánsan képviseli ezt a műfajt.

Élete nagy tévedéseként tartják számon, hogy elvállalta a Magyar Erő háborús uszító lap szerkesztését, és részt vett 1944 őszén a Sopronban rendezett nyilas országgyűlésen. Valóban, ekkoriban eszméivel közelebb került a jobboldalhoz, a háborús politikához, de mindez azzal a meggyőződéssel magyarázható, hogy az erdélyi magyarság biztonsága csakis a magyar államhatalom alatt képzelhető el, a magyar impériumot a német szövetségben vívott háború győzelmes befejezése tarthatja fenn. Egy Pomogáts Bélával készített interjú szavai megfogalmazzák a rehabilitáció esélyét: „*Véleményem szerint olyan életmű esetében, ahol a lényegét humanista művek alkotják, mint az Uz Bence, a Kopjafák, vagy az Isten igájában, inkább az életmű értékes részére kell tenni a hangsúlyt (...) abban biztos vagyok, hogy Nyirő rövid ideig tartó jobboldali szereplése nem homályosítja el azt, amit eddig az erdélyi magyarság érdekében a baloldalon tett.*” (Pomogáts 1997:79)

1945. március 29-én hagyta el az országot Nyirő, Ausztrián keresztül Németországba, majd Spanyolországba menekült. Az emigrációban is folytatta kulturális munkálkodását: a Magyar Kulturális Szövetségnek, a Magyar Újságírók Külföldi Egyesületének elnöke, a clevelandi Kossuth Kiadó alapítója, a spanyol rádió magyar adásának munkatársa lett. Hosszú ideig utolsó, befejezetlen munkájának tartották a *Mi az igazság Erdély esetében?* című írását, 1991-ben azonban *Cseh Tibor* a *Művelődés* folyóiratban megjelentette Nyirőnek agóniájában, nagy fájdalommal közepette írott utolsó írását, a *Küzdelem a halállal* címűt.

1953. október 6-án sok szenvedés után, Isten bölcsességében megnyugodva költözött el az élők sorából az egykori katolikus pap. A Sierrák tövében nyugszik, egy Madrid környéki temetőben. Sírján a felirat ezt hirdeti:

NYIRŐ JÓZSEF
SZÉKELY APOSTOL
ESCRITOR HUNGARO
1889-1953

Utolsó írásában olvashatjuk imáját, amely testamentumként, de élete, tevékenysége összefoglalásaként is olvasható. Ebben a szívszorító imában találhatjuk meg azokat az értékes gondolatokat, melyek a nyirői életmű vizsgálatában kijelölhetik az irodalomtörténészek számára a helyes utat, számunkra pedig egy népéért élő és küzdő, haldoklásában is értük aggódó, hazájába vágó ember, író gondolatvilága rajzolódik ki:

„Tégy velem, amit jónak látsz, de áldd meg ezeket a magyarokat és minden magyarokat, fizess meg nekik bőségesen, mindig rajtuk és sorsukon legyen szemed, vezesd vissza újra szép Magyarországra, az örömmek és békességnek elvesztett világába őket, és mondd meg a búzának, hogy kétszeresre nőjön a magyarok számára; tanítsd meg a madarat nekik dalolni, törüld el a pusztulás, szenvedés és halál ítéletét a homlokukról, ne engedj egyet is elveszni közülük, aranyként csengjen a drága anyanyelv az ajkukon, virágozzanak ki a nagy magyar erők fái, szűnjön meg minden igazságtalanság és áldás fakadjon számukra minden elejtett vércseppből és verejtékből. (...) Ha testemet nem is, de legalább lelkemet vidd haza a házsongárdi vagy udvarhelyi temetőbe, vagy terítsd le az áldott földön, hogy attól is nőjön a fűvük, szebbuljön a virág...”

JEGYZETEK

1. POMOGÁTS Béla: Bevezető Nyirő József válogatott műveihez = NYIRŐ József, Isten igájában, Debrecen, 1990
2. KÓS Károly: Kiáltó szó = Erdélyi csillagok, válogatta: CZINE Mihály, Bp., 1988
3. POMOGÁTS Béla: Erdélyi tükör, Bp., 1995
4. LAKATOS Mihály: Nyirő József recepciójának története. Jelentésrétegek Nyirő József Isten igájában című regényében, Helikon, 1996, 14.sz.
5. POMOGÁTS Béla: Budapesti néző, Kolozsvár, 1997

Jószai Zsolt szobra

Vasvári Zoltán

Népmese a Palócföldön

E dolgozat megírásánál az első nehézség a cím megválasztásával kezdik. Ugyanis még a legutolsó nagyszabású palóc kutatás eredményei alapján sem könnyű meghatározni, hogy hol laknak és kik is a palócok. A probléma lényege abból származik, hogy a Palócföld – mint azt *Filep Antal* és *Kösa László* szabatos meghatározásából tudjuk - a néprajzi irodalom nyomán kialakult fiktív tájfogalom, és az ezen a területen élő magyar népességet tekintik hipotetikus palócnak, vagy palóc jellegűnek a kutatók.

A Palócföld területe azonban a múlt század eleje óta folyamatosan bővült, egyre több helységet, falucsoportot neveztek meg palóc településként.

Tovább szélesíti a vizsgálandó területet, ha figyelembe vesszük, hogy a központi palóc tájon megismert népi műveltség és változatai észak felé túlterjednek az országhatáron, és a szlovákiai magyarság gyakorlatában is feltűnnek. Továbbá a vizsgálat kiterjeszhető a palóc kirajzások területeire is.

Tisztában vagyunk viszont azzal, hogy a táji elterjedtség és a kapcsolatok mást és mást jelentenek a kultúra különböző elemei esetében. A palóc népmese esetében nem feltétlenül ugyanarról a palóc-fogalomról és területről van szó, mint pl. a palóc népi építkezés említésekor.

A fenti megfontolások alapján döntöttünk úgy, hogy nem palóc népmeséről, hanem palócnak tartott területen gyűjtött népmeséről – népmeséről a Palócföldön – fogunk beszélni.

A vizsgálathoz használt anyag kiválasztásánál így két szempontot vettünk figyelembe:

- olyan gyűjteményeket tekintettünk át, amelyekben a gyűjtés helye fel van tüntetve, és az palócnak tartott falu,
- vagy a gyűjtemény címében vagy szövegében utal a palóc területre, de a gyűjtés helye nem, nem mindig vagy nem pontosan határozható meg.

Kutatástörténet

A kutatástörténeti összefoglalót egy negatívummal kell kezdenünk. Az átfogó palóc monográfiák és az egy-egy területről szóló összegzések eddig nem foglalkoztak a népmesével.

Az 1903-ban megjelent *Borovszky* szerkesztette *Gömör-Kishont megye monográfiájában* *Komoróczy Miklós* ennyit ír a prózai hagyományokról: „*Mesék, legendák és rablőhistóriák tekintetében a vármegye magyarsága az általánosan elterjedt és magyar motívumokkal bíró mesék mellett, különösen a palóc és barkó meséket, legendás krónikákat és rablőhistóriákat keleti, őrsi és hagyja nemzedékről-nemzedékre. A Vasgyerek vitészségéről, az egyszeregy gyerek viselt dolgairól, Árgyelus királyfiról stb. szóló mesék, a Fejér László legenda és a Vidrovsky Marcziról, sok csodálatos regelő rablőhistóriáról ugyancsak megesszerte beszélgetnek és emékeznek.*”

Manga János *Ipoly-menti kötete* és 1979-ben megjelent *Palócföld* kismonográfiája nem foglalkozik a témával.

Paládi-Kovács Attila *Barkóság*ról szóló monográfiájának folklór fejezetében pedig csak egy mondatban utal a népmesékre, az ózdi bányászok kötekedő ördög-történeteire. *Paládi-Kovács* szerint a *Barkóság* népköltészetében a műfajok közül legjobban a történeti és helyi mondák kötődnek a szűkebb tájhoz, más műfajok táji kötődése kevésbé figyelhető meg, tehát vonatkozik ez a megállapítás a mesére is.

Végül: a négykötetes *palóc monográfia* folklór kötetében sajnos szintén nem olvashatunk a népmeséről. Az ez irányú összegzés nem készült el.

Mi az, amivel rendelkezünk?

Palóc területről nagyobb számú mesét bizonyára *Ipoly Arnold* gyűjtött először, segítői közreműködésével. A hagyatékában fennmaradt folklór anyag egy részét csak 1914-ben publikálta *Kálmány Lajos* az *MNGy XIII. kötetében* Ez a gyűjtemény 43 palóc mesét tartalmaz.

Az első gyűjtemény, amely palóc területről gyűjtött anyagot közöl, *Merényi László Sajóvölgyi eredeti népmesék* című műve. Merényi a szövegeket – a kor szokásához híven – ártarta, ezért tudományos szempontból erős kritikával kell azokat kezelni. A kötet 18 mesét tartalmaz, de nem derül ki belőle, hogy hol, mikor és kitől gyűjtötték.

Merényi közlése idején /1862/ már megjelentek *Erdélyi János* kiadványai, amelyekben „– legalábbis elvileg – a népköltési gyűjtés majd minden szempontja mintegy csírájában már megvan, elméleti munkáiban pedig kifejezésre jut a népköltészet belső világának számos törvényszerűsége.” Merényi gyűjteményei így egy régebbi, már elavultnak tekinthető közlési mód példái, ezért már a kortársak közül sokan nagyon súlyos kritikával illették. Az elméleti alapot ehhez *Arany János* bírálata jelentette, aki az 1861-ben megjelent *Eredeti népmesékről* írt kritikát. De megállapításai érvényesek a további Merényi-kötetekre is, mert a szerző nem fogadta meg a bírálat tanácsait. „*Arany elismeri, hogy nagyjában eltalálta és jól utánozta a népi előadás modorát, de sok helyen túlzásba esvén meghamisítja annak természetét. Általában népies díszítéseket használ ugyan, de a kelleitknél nagyobb mértékben. Szereti használni a tudatosan végigvitt hosszadalmas allegóriákat, a részletező leírásokat, amelyek meglehetősen idegenek a népi előadásmódtól.*”

A Merényit követő gyűjtemények, *Pap Gyula*, *Istvánffy Gyula* és *Pintér Sándor* művei már a hitelesség igényével közölnek meseszövegeket, de az igazi komoly lépést ezen a területen majd csak *Berze Nagy János* besenyőteleki gyűjtése hozza meg.

Pap Gyula *Palóc népköltemények* című munkája 1865-ben jelent meg Sárospatakon. Az előfizetési felhíváson az ajánlást Erdélyi János írta a kötethez. Pap gyűjteménye a szövegfolklór egészét kívánja bemutatni, ezen belül 6 mesét közöl, mind a hat tündérmese.

A kötetből csak annyit tudunk meg, hogy a nógrádi szerző meggyében, a Salgó-vidéken gyűjtött.

Pintér Sándor *A népmeséről. XIII. eredeti palócz mesével* című kötete 1891-ben jelent meg Lónsoncon. Minden meséje tündérmese. Pintér gyűjteménye elején tudományos szempontból nem különösen érdekes fejtegetéseit közli a népmesékről általában, majd a palóc mese tartalmi és nyelvi sajátosságairól, a típusokról és motívumokról értekezik meglehetősen egyéni elgondolásait előadva. Szövegek közlése több szempontból is problematikus. Egyrészt a népnyelvet a végtelékig eltúlozva pontosan akarja írásban reprodukálni, ezért rendkívül nehezen olvasható, másrészt Pintér sem közli a gyűjtés helyét és adatközlőit. Valószínűsíthető, hogy ő is a Salgó-vidéken gyűjtött. A gyűjtés körülményei ismertetésének hiánya és a közölt szövegek Erdélyi szövegeivel való kísérteties egyezése miatt Katona Lajos az *Ethnographia* 1903-as évfolyamában meg is kérdőjelezi a mesék eredetiségét, amire Pintér indulatos cikkben válaszol, de abból is csak az derül ki, hogy egy meséjét Somosújfalun gyűjtötte. Katona válaszában a filológiai tudomány alapelveire és módszereire hívja fel Pintér figyelmét.

Istvánffy Gyula miskolci születésű néptanító volt, aki a nyári szünetek alatt gyűjtött a palóc vidékeken. *Palóc mesék a fonóból* című kötete tíz tündésmesét tartalmaz. Istvánffy folytatta a gyűjtést, és 1914-re összeállt egy a szövegfolklór egészét bemutató gyűjtemény, benne 19 meseszöveg, amelyet Istvánffy az MNGy egy-egy szűkebb területet bemutató kötetéhez hasonlóan szándékozott megjelentetni a sorozatban. A Kisfaludy Társasággal meg is egyeztek, de Istvánffy a jegyzetapparátust nem készítette el. A kötet ezért, majd a háború kitérője miatt nem jelent meg. Istvánffy 1921-ben meghalt, özvegye még megpróbálkozott a kiadással, de a kéziratos hagyaték csak 1963-ban jelent meg Bodgál Ferenc gondozásában a miskolci Herman Ottó Múzeum kiadványaként.

Istvánffy a meseeredet, az átadás-átvétel kérdéseinek tisztázásával is megpróbálkozott, különösebb siker nélkül. Az *Egy török és palóc népmese rokonsága* című cikkében meglehetősen elhamarkodott és valószínűtlen teóriát állít fel. E szerint a mesék motívumainak hasonlósága azt bizonyítaná, hogy az ismertetett mesetípust a törökök a 150 éves hódoltság alatt tőlünk tanulták volna. Erre szintén Katona Lajos reagált, felsorakoztatva teljes filológiai fegyvertárát, ezzel tönkre zúzva Istvánffy ötletét.

1907-ben jelent meg az MNGy IX. köteteként Berze Nagy János *Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből* című munkája. Berze Nagy 88 mesét közöl, ez az első MNGy kötet, amelyben csak mesék vannak. Berze Nagy eredetileg a szokásokhoz híven a szűkebb tájegység teljes szövegfolklóráját bemutató kötetre készült, de a nagymennyiségű, értékes mesejegyzés mellett csak lassan gyűlt a többi anyag. Így született ez a mesekötet. A gyűjtemény több okból is nagy előrelépést jelentett. Berze Nagy Katona Lajos ösztönzésére és útmutatásai alapján gyűjtötte az anyagot, a kötet jegyzetapparátusát pedig mag Katona egészítette ki, így a tudományos színvonal garantált lett. Másrészt az eddigi gyűjtések, színvonaluk milyenségén túl, csak igen kisszámú szöveget hoztak. (Merényi, Pap, Pintér és Istvánffy összesen 47 szöveget – tehát alig többet, mint Berze Nagy szövegeinek fele.) Berze Nagy gyűjteménye a tündérmeséken túl már a többi mesetípust is bemutatta. A 88 meséből 65 a gyűjtő szülőfalujából *Besenyőtelekről* származik.

Egyetlen probléma merül csak fel, mennyire palóc falu Besenyőtelek. A falu Egertől jócskán délre, Heves megye határán található. Valószínűleg a magyar királyság első évtizedeitől lakott nemes falu. A tatárjárás után azonban elnéptelenedik, Mátyás király kezdi majd betelepíteni a hegyek között lakó palócokkal, később a török kivonulása után Lipót felvidéki tótokat is telepített ide.

A besenyőtelkiek magukat sosem tartották palócnak, ez azonban önmagában nem okoz problémát a falu státuszának meghatározásakor, hisz közismert, hogy a palóc gúnynev, melyet az érintettek nem szívesen vállalnak. Kétségtelen, hogy a falu palócföldi népességgel települt be, nyelvjárásában palóc jelleget mutat. Így ennek a hegyvidék és az alföld határán fekvő falunak a mesekincsét teljes joggal soroljuk a palócföldi anyagba.

Berze Nagy János 11 Besenyőteleken gyűjtött meséje kéziratban maradt, és csak 1960-ban jelent meg a *Régi magyar népmesék* című kötetben.

Meg kell még említeni, hogy a XIX. század végén a *Magyar Nyelvőr* rendszeresen közölt népmeséket a palóc területről is, ezek azonban igen eltérő színvonalúak, gyakran magukon viselik a lejegyző alakításának nyomait is.

A két világháború között az *Ethnographiában* szórványos közlemények jelentek meg a palóc népmesével kapcsolatban, ezek közül a legjelentősebb *Loschdorfer Anna* közleménye 1937-ből a bujáci dalbetétes mesékről.

Az 1960-as években *Lajos Árpád* Borsodban gyűjt, a fonó néprajzát készül megírni, ennek kapcsán gyűjti a fonóházakban kedvelt, a temetőhöz kapcsolódó meséket (*A halott völgyény* /AaTh 365/, *Ördögszerető* /AaTh 407/B/). Monográfiája 1974-ben jelent meg.

Dobos Ilona ugyancsak a 60-as évek elején a nógrádi Érsekvadkerten gyűjt. Anyaga a Néprajzi Múzeum *Ethnológiai Adattárban* található, részben megjelent az *UMNGyX*. És az 1981-es *Gyémántkígyó* kötetben.

Az Ethnológiai Adattár néhány további kéziratot is őriz.

Nagy Dezső és *Pesovár Ernő* Kishartyánban gyűjtött, *Pásztor Árpád* Nógrádszakálról jegyezt fel egy figyelemreméltó mesét, *Szabó Andorné* pedig Nógrádsipekről, Nógrád-megyerről, Kishartyánról és Parádhutáról egyet-egy.

A 70-es évek eleji *nógrádsipeki* gyűjtés egy kötetre való anyagot eredményezett, de a megjelent tanulmánykötetben csak 17 szöveg szerepel. A teljes nógrádsipeki anyag kiadása, így könnyű hozzáférhetősége nagymértékben segítené a palócföldi népmeséről alkotandó kép megszületését.

1987-ben jelent meg *Nagy Zoltán Pórujárta szerelmesei* című kötete, amely elsősorban tréfás meséket és trufákat közöl, főként Nógrád számos falujából. Nagy Zoltánnak megjelent egy gyerekek számára feldolgozott gyűjteménye is.

Villányi Péter 80-as évekbeli zabari gyűjtése 1989-ben jelent meg sok szempontra kiterő, fontos bevezető tanulmánnyal, a kötetben 27 tündérmesével.

A nem magyarországi palóc és palóc hatást mutató területeken *B. Kovács István* gyűjtött. Jelentős anyagának nagy része azonban még megjelenésre vár.

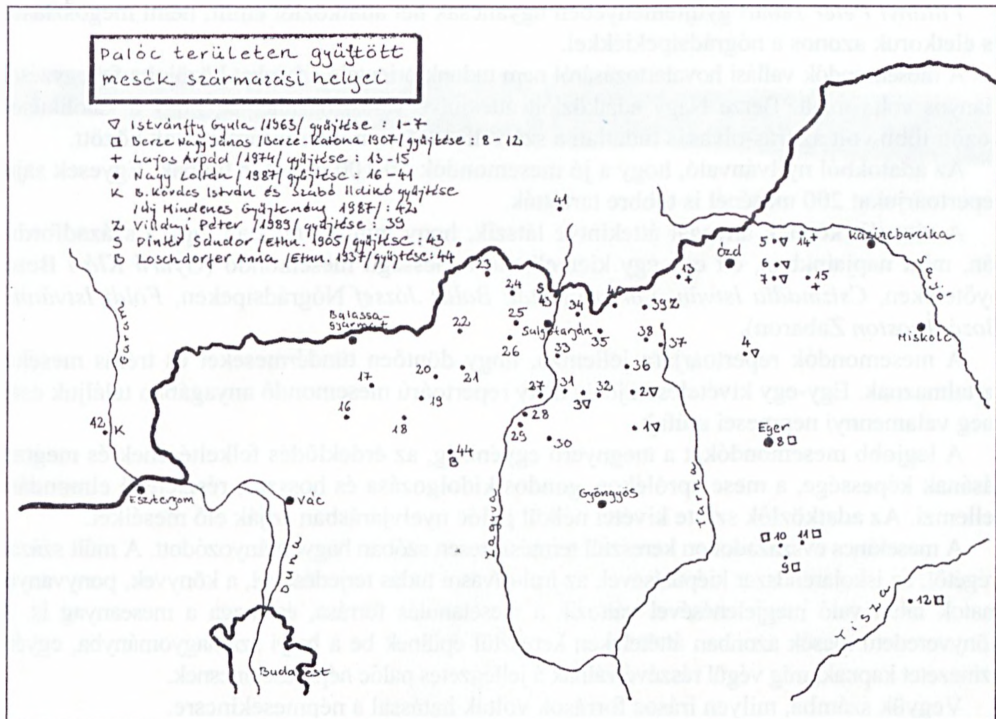
A kutatástörténeti összegzés zárásaként még szólnunk kell *Ujváry Zoltánnak* a gömöri magyarság prózai népköltészetével foglalkozó munkásságáról. Ujváry az 1960-as évektől számos publikációt jelentetett meg a népköltészet különböző területeiről, melyek közül néhány a meseanyagot érinti, vagy segíthet a népmesékkal kapcsolatos kérdések tisztázásában.

A szemléletesség érdekében az alábbi térképen jelöltük a legfontosabb gyűjtések származási helyét. A térképről jól leolvasható, hogy Nagy Zoltán több nógrádi és néhány hevesi településre kiterjedő gyűjtését leszámítva, a többi gyűjtemény egy-egy szűkebb terület vagy egy falu meseanyagáról ad képet.

Kiderül az is, hogy a Palócföld nagy részéről, így a palóc centrum területéről sem rendelkezünk elég meseanyaggal. Különösen sajnálatos ez a tündérmeséket tekintve, hiszen ez talán a folklórisztikai, esztétikai szempontból a legizgalmasabb típuscsoport. Ezért is nagy jelentőségű Villányi Péter zavabi kötete.

Megnehezíti az anyag történeti vizsgálatát, hogy egy-két kivételtől (Zabar, Nógrádsipek) eltekintve nincsenek azonos helyséből különböző időben felvett gyűjtések.

A mesemondók és forrásaik

Palóc területéről, sajnos – a Berki János cigányembert bemutató kötetet nem számítva – nem készült még egyetlen mesemondó repertoárját közreadó gyűjtemény. A múlt században született művek mesemondóiról, adatok hiányában, semmit sem tudunk.

Berze Nagy János mesemondóit már ismerjük. Berze Nagy feljegyzései alapján *Dömötör Sándor* kísérelte meg életrajzi adataik és egykori mesemondásuk körülményeinek rekonstrukcióját.

Berze Nagy 29 mesemondótól gyűjtött. Közülük:

férfi: 19	paraszt: 27	legény, leány: 9
nő: 10	értelmiségi: 1	ember, asszony: 12
	cigány: 1	öregember: 8

Az 1945 után publikált gyűjtések már pontos adatokat közölnek a mesemondókról. Itt most két gyűjtés – nógrádsipeki és zabari – mesemondóiról szólunk.

A nógrádsipeki gyűjtés teljes anyaga még nincs publikálva. A megjelent kötetben hét mesemondó szerepel: négy férfi és három nő. Mindannyian öregeberek.

Villányi Péter zabari gyűjteményében ugyancsak hét adatközlőt említ, nemi megoszlásuk és életkoruk azonos a nógrádsipekiéekkel.

A mesemondók vallási hovatartozásáról nem tudunk orientáló adatokat közölni a feljegyzések hiányos volta miatt. Berze Nagy adatközlőit áttekintve valószínűsíthetjük, hogy a katolikusok között több volt az írás-olvasás tudatlan a századfordulón, mint a reformátusok között.

Az adatokból nyilvánvaló, hogy a jó mesemondók 50-100 mesét is tudnak. Egyesek saját repertoárjukat 200 mesénél is többre tartották.

A vizsgált kötetek anyagát áttekintve látszik, hogy minden faluban, úgy a századfordulón, mint napjainkban, élt egy-egy kiemelkedő képességű mesemondó (*Gyűrű Klári* Bese-nyőteleken, *Csizmadia István*, *Várkuti Antal*, *Balás József* Nógrádsipeken, *Földi Istvánné*, *Bozó Ágoston* Zabaron).

A mesemondók repertoárjára jellemző, hogy döntően tündérmeséket és tréfás meséket tartalmaznak. Egy-egy kivételesen jó és nagy repertoárú mesemondó anyagában találjuk csak meg valamennyi népmesei műfajt.

A legjobb mesemondókat a megnyerő egyéniség, az érdeklődés felkeltésének és megtartásának képessége, a mese aprólékos, gondos kidolgozása és hosszas, részletező elmondása jellemzi. Az adatközlők szinte kivétel nélkül palóc nyelvjárásban adják elő meséiket.

A mesekincs évszázadokon keresztül természetesen szóban hagyományozódott. A múlt század végétől, az iskolarendszer kiépülésével, az ími-olvasni tudás terjedésével, a könyvek, ponyvanyomatok falun való megjelenésével változik a mesetanulás forrása, és maga a meseanyag is. A könyveredetű mesék azonban áttételeken keresztül épülnek be a helyi szájhagyományba, egyéni színezetet kapnak, míg végül részévé válnak a jellegzetes palóc népmesekincsnek.

Vegyük számba, milyen írásos források voltak hatással a népmesekincsre.

Az *olvasókönyvek*, *mesekönyvek* az iskola hatását mutatják. Jellegzetes források a *kalendáriumok*, *ponyvafüzetek*, *népkönyvek*, *Bucsánszky népszerű kiadványai*.

Fontos hatásuk lehetett, különösen a legendamesék alakulására, a különböző *vallásos olvasmányoknak*. Jelentőségükben kiemelkednek ezek közül az *egri ferencesek* terjesztette vallásos füzetek.

Napjaink legfontosabb forrásai a népszerű mesegyűjtemények – mint a *Kis gyermekek nagy mesekönyve* és a *Hetvenhét magyar népmese* –, ezek hatása azonban az idős, a szóhagyományban felnőtt mesemondók anyagát már kevéssé érinti. Hatásuk a gyermekek és a cigányok mesekincsében mutatható ki.

Az írott források átvétele napjainkban közvetlenebbül érvényesül, mint korábban.

Az első irodalmi palóc figurát *Gvadányi József* teremtette meg, ezt követte *Gaal György* palóca, *Furkás Tamás*. E két humoros figura rövid ideig volt csak népszerű, ismertségük sem lehetett túl széleskörű. Előmunkálatok hiányában jelenleg nem tudjuk megmondani, milyen hatással lehetettek a palócföldi tréfás mesékre, anekdotákra.

Végül nézzük meg egy konkrét példa, az ún. *Sklarek–Solymossy vita* alapján, hogyan működött a források beépülése a mesekincsbe. A kitűnő mesefilológusnak, *Elisabet Róna-Sklarek*nek, aki 1908-ban egy jelentős német néprajzi folyóiratban méltatta Berze Nagy művét, feltűnt, hogy néhány mese szövege kísértetiesen hasonlít a Grimm-mesék szövegeihez. 1912-ben a Grimm-mesék közül ötöt csaknem szó szerint meg is talált a besenyőteleki anyagban. Kimutatta a párhuzamos helyeket, egyezéseket, a mesék vázának, tartalmának azonos voltát. Különösen fontos bizonyítékul szolgáltak a meseszövegekben azonos helyen és hasonló szöveggel előforduló versbetétek. Ezzel filológiai bizonyítottná vált az átvétel ténye.

Solymossy Sándor tovább ment ennél, fontosnak tartotta a közvetlen forrás felkutatását is. Az nyilvánvaló volt, hogy csak magyar fordításról lehet szó. Az 1899-es, közismert Halász-féle Grimm-gyűjteményben azonban a kérdéses öt meséből csak három szerepelt. Solymossy ebből arra következtetett, hogy a besenyőteleki mesemondóknak több írott forrása is lehetett. *Dömötör Sándor* találta meg azt az 1878-as Halász-féle *Grimm-kötetet*, amelyben szerepel mind az öt, keresett mese. Így nagyon valószínű, hogy Gyűrű Klári és a többi besenyőteleki mesemondó olvasta ezt a könyvet.

A források szerepének elemzése megerősíti *Voigt Vilmos* véleményét, mely szerint: „... úgy látszik, mintha e terület legjellemzőbb vonása néhány irodalmi eredetű mese népies átdolgozásainak érzelmes jellegű továbbformálása, másodszori egyszerűsítése volna.”

Mesemondó alkalmak

Az élő mesemondási gyakorlat feltételei a *mesekincs*, a *mesemondók* és az *elbeszélő alkalmak*. E pont alatt az utóbbi szempont alapján tekintjük át a palócföldi gyakorlatot.

Előljáróban leszögezhetjük, hogy a hagyományos társas munkák és a falusi társadalom egyes csoportjainak tradicionális közösségi együttlétformái a Palócföldön is megszűntek, vagy átalakultak napjainkra.

A mesemondás a szűk családi körre szorult vissza, illetve szerencsés kivételként megmaradt az ún. Alföldre járás évente ismétlődő alkalmakor. Az élő mesemondást felváltja a meseolvasás. A mesehallgatás és meseolvasás szinte teljesen a gyermekkultúra része lesz, illetve a mesekincset és a mesemondás gyakorlatát a cigányság veszi át és őrzi meg.

Mik voltak a mesemondás alkalmai az elmúlt évtizedekben megkérdézett adatközlők visszaemlékezései alapján?

Villányi Péter kilenc alkalmat sorol fel:

1. a fonó,
2. kukoricafosztás és kukoricakapálás,
3. dohánycsomózás,
4. állatörzés, legeltetés,
5. erdőre járás,
6. a bányatelep,
7. Alföldre járás (Dunántúli summáskodás),
8. férfiak esti összejövetelei,
9. családi kör.

Magam még néhány alkalommal egészítettem ki ezt a felsorolást:

10. ingázás, utazás közbeni mesemondás,
11. katonaság,
12. kórház,
13. kollégium.

A számbavett alkalmakat bizonyos szempontok szerint csoportosíthatjuk. Első ránézésre is érzékelhető, hogy az egyes alkalmak más és más szerepet tölthettek be a hagyományozódásban, eltérő funkciók kapcsolódhattak a különböző alkalmak mesemondásaihoz, és az elhangzó mesék is különböző esztétikai szintet képviselhettek.

Az első hét alkalom a társas munkákhoz kapcsolódik, ezek tovább csoportosíthatók nemek és életkor szerint. A hagyományozódás és az esztétikai színvonal szempontjából az egyik legjelentősebb alkalom a *fonóház* volt. A vegyes fonókban az asszonyok és a leányok együtt dolgoztak. Az idősebbek szívesen mesélgettek, tanították mesekincsükre a fiatalságot. A fonóba azonban gyakran elhívták a közösség legjobb mesemondóját is, aki az esetek nagy részében idős(ebb) férfi volt.

A palóc fonó mesekincsének két legjellegzetesebb típusa *A halott vőlegény* (AaTh 365) és az *Ördögszerető* (AaTh 407B). E típusok két szállal kapcsolódnak a fonóhoz. Főhősük a fonóleány, akinek még nincs szeretője, és vágyakozik a szerelem után. Vágya teljesüléséig azonban rémes eseményeken keresztül vezet az útja. A meséket a hallgatóság nagy izgalommal és borzongató élvezettel hallgatta végig, és örült a hősnő szerencsés megmenekülésén, elnyert boldogságán. Másrészt ezek a mesék jól kapcsolódtak a fonót meglátogató legények, vagy éppen a fonóbeli leányok temetőt kísértő, vakmerő, rémisztő, virtuskodó szokásaihoz.

A fonóházban elhangzó mesék teljes repertoárjáról gyűjtések hiányában nem tudunk véleményt mondani, csak valószínűsíthetjük, hogy itt is a tündérmesék és a tréfás mesék hangzottak el legnagyobb számban.

Lajos Árpád 1960-as évekbeli gyűjtésekor a temetői tárgyú mesék minél teljesebb értékű felkutatására és példatárba helyezésére tette a hangsúlyt. Munkája a néhány ép mese mellett sajnos már csak töredékeket, vagy vázlatos, hézagos meseszövegeket hozott felszínre.

A *kukoricafosztás*- és *kapálás* és a *dohánycsomózás* szintén férfiak és nők, idősek és fiatalok együttes munkaalkalmai. A dohánycsomózást tekinthetjük (hevesi dohánytermesztő vidékek) jellegzetes palócföldi mesemondási alkalomnak.

Az *állatörzés* és *legeltetés* a gyermekek mesemondási alkalmi, ahol nemegyszer egy öregember is jelen volt, akitől mesét tanulhattak a fiatalok.

Az erdőre járás, a bányatelep és a summáskodás esetében nem a munka, hanem az azt követő pihenőidő teremti meg a mesemondás alkalmát. Ezekben az esetekben a lakóhelyüktől távol dogozó emberek – a summáskodást nem számítva: férfiak – a munka után a viszonylag hosszú esti szabadidejüket töltötték el mesemondással (is).

Az *Alföldre járás* – ami az esetek nagy részében dunántúli summáskodást jelentett – a legutolsó évekig élő gyakorlat volt, és külön mesemondó személyiségeket teremtett.

A XX. század második felében bekövetkező rohamos életmódváltással szinte teljesen megszűnt, a gyermekekre korlátozódott a *családi mesélés*. A sötétben vagy pislákoló tűz fényénél való mesélés meghitt, bensőséges légkörét a megváltozott életmód mellett már nem lehet megteremteni. Ez a fajta mesélés a cigányságnál él tovább.

A változó életmód új mesélési alkalmakat teremt (*ingázás, kórház, kollégium*).

A palóc népművészet és a mesekincs kapcsolata

Bogatirjov egy 1960-ban megjelent tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy: „A népművészeti alkotás vizsgáló tudományzakok egyik legfontosabb feladata véleményünk szerint az egyes műnemek összehasonlító tanulmányozása: meghatározott téma megformálásának összehasonlítása pl. a népköltészetben (mesében, dalban, közmondásban, népi drámában stb.) egyfelől, a népművészetben, népzeneben vagy a népi táncban történő megformálásban másfelől.”

Bár a tanulmány 1980 óta magyar fordításban is olvasható, a hazai néprajzkutatókat eddig nem ösztönözte ilyen irányú vizsgálódásokra. Így, előmunkálatok hiányában, csak feltételezhetjük, hogy a palóc pásztorfaragók motívumkincsében népmesei elemek is jelen lehetnek.

A témát illetően a legizgalmasabbnak a palóc faragott bútorok figurális ábrázolásai ígérkeznek. A palóc faragott bútor mint stílust pásztorok – főként nőgrádiak – hozták létre az 1880-as években. Munkáikból *Malonyay Dezső* és *Domanovszky György* hoz jellemző példákat. Ezek azonban nem elegendők következtetések levonásához.

Tovább bonyolítja a dolgot, hogy valós történeti háttérrel rendelkező személyek, események verbális és képi ábrázolása közti kapcsolat egyszerűbben kimutatható, mint a mesei motívumok vizuális kapcsolatai.

A palóc bútorfaragásokon a következő jeleneteket láthatjuk:

- különböző házi- és vadállatok,
- vadászat bükkerdőben,
- tölgyesben legelő nyáj,
- fejszével az erdőre induló gazda,
- szántóvető paraszt ökrös igáját igazgatja,
- magot szóró szántóvető,
- aratók a mezőn,
- támadásra induló huszárcsapat,
- kaszárnya kapuja előtt örökdő baka.

Mint látszik, ezek a mindennapi élet apró jelenetei, amelyek a mesékben is előfordulnak (*Zöldlevél királyfi* /AaTh 303+511A/, *Zsíros-bújdos Balázs* /AaTh 315+590/, *Kis fekete ember* /AaTh 1000+1008/, *Ördög Jankó* /AaTh 1725/ stb.), hogy most csak *Istvánffy*

gyűjteményének meséire hivatkozzunk. Azt azonban nem állítjuk, hogy a faragót a mese ihlette munkája közben. Igaz, ellenkező adatok hiányában kis sem zárhatjuk, hogy ez is megtörténhetett.

A kérdésben eredményt nagyszámú faragás ikonográfiai vizsgálata és még élő faragók kikérdezése hozhat.

A palócföldi nem magyar meseanyag

A palócföldi szlovák népmeséről és a szlovák folklór hatásáról a magyar meseanyagra pillanatnyilag érdemlegesen nem tudunk mondani. Jelenleg csak *Ujváry Zoltán*nak a gömőri prózai népköltéssel foglalkozó írásai adhatnak támpontokat az elvégzendő kutatásokhoz. Valószínűsíthető, hogy e kérdésben elsősorban a határon túli palóc területek vizsgálata hozhat eredményeket.

Többet tudunk viszont a Palócföld cigány mesemondóiról és népmesekincsükről. Nógrád megyében a cigányság lélekszáma közel az országos átlag duplája. A megye cigányságáról a XVI. Század óta állnak rendelkezésünkre részletes adatok.

A palócföldi cigány népmese kérdésében a legjelentősebb munka *Berki János* varsányi cigány mesemondó repertoárjának kiadása. Berkitől az 1970-es, majd 80-as években gyűjtöttek. Ez volt az első alkalom, hogy egy magyar cigány mesemondó kétnyelvű autonóm mesekincse írásban megjelent. Berki mint mesemondó és repertoárja több folklorisztikai tanulsággal szolgált. A mesemondás gyakorlatát és különösen a tündérmeséket napjainkra a cigányság őrizte meg. A közösség által elismert mesemondó életkora lecsökkent. A meserepertoárban az olvasmányélmények és a felolvasott mesék hatása jól kimutatható. A cigányok között a tündérmesék mellett a tréfás mesék népszerűek, állatmeséket szinte nem is ismernek.

A romungro Berki mesekincse különbözik az oláh cigány meseanyagtól is. „*Berki meséit az egyszerűség, visszafogottság, a harmóniára, kiegyensúlyozottságra való törekvés jellemzi.*”

Bár mesemondó múltja és tapasztalatai elsősorban a cigány nyelvhez kötődnek, nagy számban megtalálhatók repertoárjában a magyar mesekincs jellegzetes fordulatai és az élő nyelv köznap kifejezései is.

Berki mesemondásának alkalmai az esti, sokszor éjszakába nyúló mesélés, a munkahelyre való vonat- vagy buszutazás, ritkábban a virasztó. Figyelmet érdemel a munkahelyen való mesemondás, mert itt lehetőség van különböző etnikumok meseanyagának kicserélődésére.

B. Kovács István egy rimaszécsi cigány mesemondó egyetlen hősmeséjének részletes elemzését végezte el.

A palóc kirajzás meseanyaga

A palóc kirajzások elsősorban az Alföld egyes területeit érintik (Jászság, Tápíó mente). A palócság és az alföldi néprajzi csoportok kultúrája jól érzékelhető különbségeket mutat a kultúra számos vonatkozásában. Ahol palóc hatást, kulturális vonásokat találunk, ott rendszerint kimutatható a betelepülés ténye. A palóc falvak házasodási körzete néhány kivételtől eltekintve nem nyúlt le a síkvidékre.

A palóc kirajzás területein jól megfigyelhetőek a palóc nyelvjárási jelenségek. Azonban a népköltészet, ezen belül a népmese vonatkozásában nem történtek még vizsgálatok, amelyek tisztázták volna a palóc kirajzások anyagának viszonyát a Palócföld, illetve az Alföld anyagához.

A palóc meseanyag jellemzése

Katona Lajos már 1907-ben megállapíthatta, hogy palóc területről számos népköltési alkotással, mesével rendelkezünk. Azóta több, fontos gyűjtés újabb, nagyszámú meseszöveget eredményezett. Sajnálatos azonban, hogy az összegyűjtött szövegeket a mai napig senki nem hasonlítottá össze, nem készült el az anyag különböző folklorsztikai szempontok szerinti elemzése.

Pedig, mint ahogy már ezt Kovács Ágnes felvetette, akár egyetlen falu teljes mesekincsének elemzése is fontos tanulságokat szolgáltathat az egész palócföldi meseanyagra vonatkozóan.

Az általam most megkísérelt összegzés elkészítéséhez tíz gyűjtés publikált anyagát tekintettem át. A legkorábbi Pap Gyula 1865-ös kötetének hat meseszövege, a legfrissebb a Villányi-féle zabari gyűjtés 27 szövege.

Nézzük először a szövegek statisztikai mutatóit.

A tíz gyűjteményben 267 mesetípus összesen 358 szövege található.

A mesék megoszlása típusok szerint:

	Típusok		Szövegek	
	száma	aránya (%)	száma	aránya (%)
1. Allatmesék /AaTh 1-299/	7	2,6	8	2,2
2. Tündérmesék /AaTh 300-749/	114	42,7	188	52,5
- természetfölötti ellenség /AaTh 300-399/	46			
- természetfölötti vagy elvarázsolt családtagok /AaTh 400-459/	14			
- természetfölötti feladat /AaTh 460-499/	8			
- természetfölötti segítő /AaTh 500-559/	20			
- természetfölötti eszköz /AaTh 560-649/	11			
- természetfölötti erő vagy tudás /AaTh 650-699/	6			
- egyéb természetfölötti mozzanat /AaTh 700-749/	9			
3. Legendamesék /AaTh 750-849/	18	6,7	19	5,3
4. Novellamesék /AaTh 850-999/	14	5,2	15	4,2
5. Részedett ördög-mesék /AaTh 1000-1199/	17	6,4	20	5,6
6. Rátótiádák /AaTh 1200-1349/	14	5,2	14	3,9
7. Tréfás mesék /AaTh 1350-1429/	13	4,8	14	3,9
8. Trufák és anekdoták /AaTh 1430-1874/	46	17,2	54	15
9. Hazugságmesék /AaTh 1875-1999/	19	7,1	21	6,2
10. Formulamesék /AaTh 2000-2399/	5	1,9	5	1,4
Összesen:	267		358	

Az anyagban a tündérmesék részesedése a szövegek számát tekintve több mint 50 %-os, és az előforduló típusok is több mint a 40 %-át adják.

A magyar népmesekincs összetételéről *Sárkány Mihály* közölt adatokat az ÚMNGy első 15 kötete alapján, így van már összehasonlítási alapunk. Azt mondhatjuk, hogy a palócföldi adatok is megerősítik, miszerint a parasztság között a legkedveltebb műfaj a tündérmese volt.

Napjainkra a tündérmesék népszerűsége megcsappant, de még mindez ez a legnagyobb számú szöveggel képviselt csoport. A második helyre a trufák és anekdoták kerültek, ebben nagy szerepe van *Nagy Zoltán* gyűjtésének. Sajnos, azt nem tudjuk megmondani, hogy *Gvadányi* és *Gaal* figuráinak milyen szerepe volt a palóc trufa, anekdota és tréfás meseanyag kialakulására.

Melyek a legnépszerűbb mesetípusok?

Erre a különböző gyűjtésekben előforduló azonos típusok számából próbálunk következtetni.

A 267 típusból 21 volt, amely háromszor vagy annál többször fordult elő.

Ezek a következők:

<i>AaTh 300</i>	<i>Sárkányölő vitéz - 3 alkalommal</i>
<i>AaTh 301B</i>	<i>Fehérlófia - 4</i>
<i>AaTh 303</i>	<i>A két testvér - 3</i>
<i>AaTh 307</i>	<i>Az elkárhozott királykisasszony - 3</i>
<i>AaTh 313A</i>	<i>Rózsa és Ibolya - 3</i>
<i>AaTh314</i>	<i>Nemtudomka - 6</i>
<i>AaTh 328A</i>	<i>Az égítetszabadító - 3</i>
<i>AaTh 365</i>	<i>A halott vőlegény - 3</i>
<i>AaTh 407B</i>	<i>Az ördögszerető - 3</i>
<i>AaTh 408</i>	<i>A három nádszálkisasszony - 3</i>
<i>AaTh 450</i>	<i>Az öztestvér - 3</i>
<i>AaTh 461</i>	<i>Szerencsének szerencséje - 3</i>
<i>AaTh 510B</i>	<i>A kalapvári királykisasszony - 3</i>
<i>AaTh 530</i>	<i>Az üveghegyi királykisasszony - 4</i>
<i>AaTh 531</i>	<i>Az aranyszál, aranytoll, aranypatkó - 3</i>
<i>AaTh 552A</i>	<i>Az állatsógorok - 3</i>
<i>AaTh 563</i>	<i>Terülj meg, asztalkám! - 4</i>
<i>AaTh 650A</i>	<i>Erős János - 5</i>
<i>AaTh 707</i>	<i>Az aranyhajú ikrek - 3</i>
<i>AaTh 1537</i>	<i>Az ötször megölt holttest - 3</i>
<i>AaTh 1725</i>	<i>Az ördögös szolga - 3</i>

A 21 típus közül 19 tündérmese, 1 tréfás mese és 1 trufa. A legnépszerűbbek:

<i>AaTh 314</i>	<i>Nemtudomka - 6</i>
<i>AaTh 650A</i>	<i>Erős János - 5</i>
<i>AaTh 301B</i>	<i>Fehérlófia - 4</i>
<i>AaTh 530</i>	<i>Az üveghegyi királykisasszony - 4</i>
<i>AaTh 563</i>	<i>Terülj meg, asztalkám! - 4</i>

A statisztikai vizsgálatok és a meseszövegek áttekintése alapján – a források elemzése után – ismét megerősíthetjük Voigt Vilmos véleményét, miszerint a palóc mesék fő jellemvonása az irodalmi eredetű anyag többszöri, népies átdolgozása, érzelmes jellegű továbbformálása, egyszerűsítése volna.

Külön érdekesség, hogy Voigt ugyancsak a *Nemtudomka* (AaTh 314) mesetípust emelte ki első helyen, mint jellegzetesen palóc mesét. Ezt a statisztikai vizsgálat egyértelműen igazolta.

Befejezésül megkíséreljük, hogy a palóc mese szerkesztési módjáról, esztétikai sajátosságairól is mondjunk valamit.

Ehhez két mesetípus – *Az egyforma testvérek* (AaTh 303) és az *Erős János* (AaTh 650A) – három-három változatát használtuk.

Istvánffy kötetéből a *Zöldlevél királyfi* és a *Babszem Jankó*, Berze Nagy zabari gyűjteményéből *A két testvér* és a *Buli Jankó* és Villányi zabari gyűjteményéből *A két testvér* és a *Kilenc* című meséket hasonlítottuk össze. Villányi anyaga lehetővé tette, hogy a szövegek időbeli alakulásáról is megkíséreljünk szólni.

Az AaTh 303-as típus esetében azt tapasztaltuk, hogy az Istvánffy-féle változat több típusból összeszerkesztett kerek egész. Sok olyan motívumot is tartalmaz, amelyek egyetlen típusba sem sorolhatók. Aprólékosan, részletező gondossággal előadott, sok csodás elemet tartalmazó szöveg. Fontos szerepet játszanak benne a párbeszéddek. A különböző motívumok egybeszerkesztése valószínűsíti az egyszerűség lehetőségét. A Berze-szöveg és a zabari változat menetében közelebb állnak egymáshoz. A Berze-féle *A két testvér* azonban sokkal szebben, stílusosabban van előadva. Itt is fontos szerepet kapnak a csodás elemek, a párbeszéd viszont kevésbé értékes. Ez részben a mesemondó gyengébb képességeivel magyarázható. A mese kurtán-furcsán fejeződik be. Tanulságos ezt a mesebefejezést összevetni az előző két változat végével, ahol a mesemondók szinte egy új, rövid történetet illesztnek a mese végére.

Az AaTh 650A típus három változatáról a következők mondhatók el. Az Istvánffy-féle szöveg ismét egy szokatlan kontamináció (AaTh 700+650A). Viszont a mesemondó a keveredés ellenére itt is igen szép, tartalmilag összefüggő, kerek egységek alkotott. A Berze-változat előadója, Szabó Julcsa az egyik legjobb besenyőteleki mesemondó volt. A szöveg-változat klasszikusan szép példája a típusnak. A leggyengébb változat itt is a zabari szöveg. Kimutathatóan irodalmi eredetű, cselekménye követi *Benedek Elek* meséjének epizódjait.

A szöveg erősen a párbeszédekre épül, így kevés lehetőség adódik a szép esztétikai megformálására.

A vizsgált mesék közös jellemzője, hogy a jellegzetes palóc nyelvjárás nyelvén szólnak meg, és több, a palócföldi élet eseményeivel, alakjaival kapcsolatos mozzanatot tartalmaznak.

Az áttekintett gyűjtések alapján elmondhatjuk, hogy a mese máig él a Palócföldön – bár sokszor töredékes, romlott változatokban –, a meseanyag nagy része őrzi a viszonylagos formai szilárdságát.

Összegzés

A palócság felfedezésével indult meg a magyar néprajzi tájak és csoportok kutatása a múlt század elején. A XIX. század közepétől számos palóc népköltési gyűjtemény látott napvilágot, így méltán írhatta Katona Lajos a Magyar Népköltési Gyűjtemény IX. kötetének bevezetőjében, hogy: „*Palóc területről ugyan eddig sem voltunk népköltési termékek, kivált mesék híjával...*”

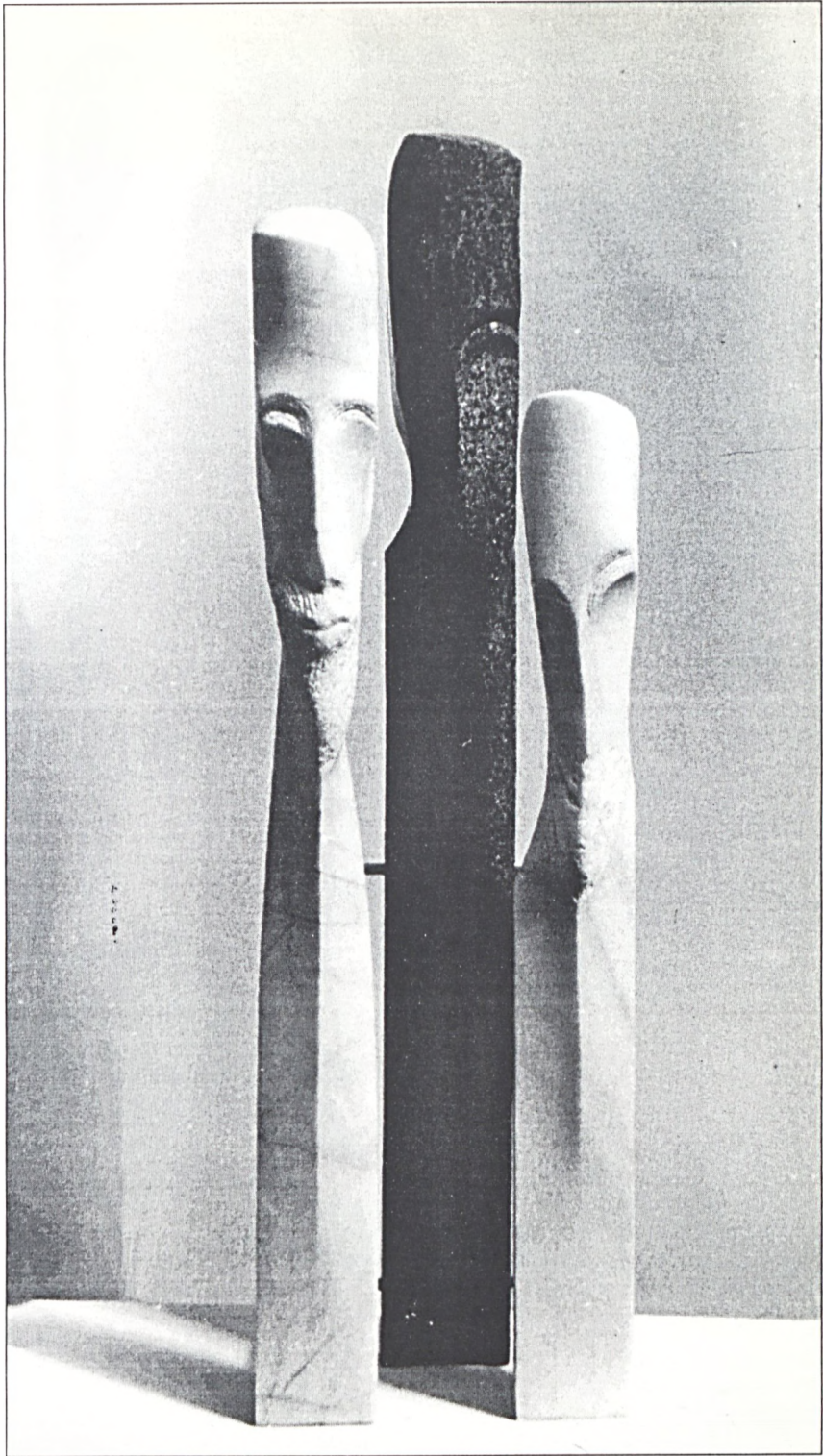
A palócföldi népmese hiteles megismerésében a döntő fordulatot azonban *Berze Nagy János* gyűjteménye jelentette. Ezt követően csak szórványos közleményekkel rendelkezünk. Az 1960-as évektől újra elindult a tudományos igényű gyűjtés és mesevizsgálat. Ám a palócföldi népmese tudományos folklorisztikai feldolgozása még várat magára.

Záró gondolatként azt kell még leszögeznünk, hogy a palócnak tartott területek meseanyagával kapcsolatban, a típusokról, motívumokról, a tartalmi és esztétikai szempontokat érintő kérdésekről akkor tehetünk majd lényegi megállapításokat, ha a többi, jelentős magyarországi néprajzi tájról és csoportról is megfelelő számú és mélységű összehasonlító adat áll rendelkezésünkre.

1. ábra

Palóc területen gyűjtött mesék származási helyei: A térképen számmal jelzett helységek mutatója

1. Parád /Heves/	23. Mihálygerge /Nógrád/
2. Balla /Heves/	24. Karancskeszzi /Nógrád/
3. Dorogháza /Heves/	25. Etes /Nógrád/
4. Mikófalva /Heves/	26. Kishartyán /Nógrád/
5. Királd /Borsod/	27. Mátraverebély /Nógrád/
6. Bóta /Borsod/	28. Mátraverebély /Nógrád/
7. Sáta /Borsod/	29. Hasznos /Nógrád/
8. Eger /Heves/	30. Mátrakeresztes /Nógrád/
9. Besenyőtelek /Heves/	31. Maconka /Nógrád/
10. Dormánd /Heves/	32. Mátramindszent /Nógrád/
11. Mezőtárkány /Heves/	33. Mátramindszent /Nógrád/
12. Tiszafüred /Jász-Nagykun-Szolnok/	34. Zagyvaróna /Nógrád/
13. Kissikátor /Borsod/	35. Báma/ Nógrád/
14. Sajóvelezd /Borsod/	36. Mátranovák /Nógrád/
15. Dédestapolcsány /Borsod/	37. Váraszó /Heves/
16. Kétbodony /Nógrád/	38. Istenmezeje /Heves/
17. Mohora /Nógrád/	39. Zabar /Nógrád/
18. Terény /Nógrád/	40. Cered /Nógrád/
19. Herencsény /Nógrád/	41. Fülekávoly /Šávol', Szlovákia/
20. Nógrádsípek /Nógrád/	42. Kéménd /Kamenin, Szlovákia/
21. Nagylóc /Nógrád/	43. Somoskőújfalu /Nógrád/
22. Benczurfalva /Nógrád/	44. Buják /Nógrád/

palócföld

